

Ινστιτούτο Εργασίας Κύπρου ΠΕΟ

Έκθεση για την Οικονομία και την Απασχόληση 2023

**Έκθεση για την Οικονομία και την Απασχόληση
2023**

**Λευκωσία
Δεκέμβριος 2023**

Αρχέρμου 29, (Μέγαρο ΠΕΟ), 1045 Λευκωσία
Τηλ. 22877673, Φαξ 22877672
Email: info@inek.org.cy
Web: www.inek.org.cy

Η μελέτη εκπονήθηκε από ομάδα συνεργατών του Ινστιτούτου Εργασίας Κύπρου ΠΕΟ με βασικό συντελεστή και επιστημονικό υπεύθυνο τον Ηλία Ιωακείμογλου.

Πίνακας περιεχομένων

Πρόλογος της προέδρου του Δ.Σ. του ΙΝΕΚ-ΠΕΟ	7
Εισαγωγή του Γενικού Διευθυντή του ΙΝΕΚ-ΠΕΟ	9
Περίληψη και συμπεράσματα	14
Κεφάλαιο 1. Η διεθνής οικονομική συγκυρία το 2023	18
Κεφάλαιο 2. Η απαξίωση της εργασίας και η άνοδος της κερδοφορίας	34
Κεφάλαιο 3. Η απασχόληση και η ανεργία	55
Κεφάλαιο 4. Οι εισοδηματικές ανισότητες και η υλική στέρηση	64
Κεφάλαιο 5. Οι μακροοικονομικές εξελίξεις στην Κυπριακή οικονομία κατά το 2022-2023	75
Κεφάλαιο 6. Οι κινητήριες δυνάμεις της Κυπριακής οικονομίας	87

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΟΥ Δ.Σ. ΤΟΥ ΙΝΕΚ-ΠΕΟ

Καθώς η παγκόσμια οικονομία βαδίζει πλέον στο τέλος του 2023 σε ένα δρόμο χαμηλών ρυθμών αύξησης του ΑΕΠ, ή ακόμα και στασιμότητας ή ύφεσης σε ορισμένες χώρες της Ευρώπης, προκειμένου να τεθεί υπό έλεγχο ο πληθωρισμός, εντείνεται η επιθετικότητα προς την μισθωτή εργασία καθώς οι επιχειρήσεις προσπαθούν να μεταβιβάσουν τις αρνητικές επιπτώσεις στους εργαζόμενους, και ήδη σε όλες σχεδόν τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης πραγματοποιείται μεγάλη αναδιανομή του εισοδήματος σε βάρος της μισθωτής εργασίας, δηλαδή μεγάλη υποτίμηση της εργασίας.

Στην περίπτωση της Κύπρου, η υποτίμηση αυτή προστίθεται στην υποτίμηση της εργασίας των ετών 2013-2014. Κατά το 2023, όμως, όπως δείχνει η ανάλυση της ετήσιας έκθεσης του ΙΝΕΚ, κατορθώσαμε να επιβάλουμε ένα επίπεδο αντίστασης στην υποτίμηση χάρη στις αυξήσεις που δόθηκαν με την απόδοση της ΑΤΑ από 1/1/2023 και στις αυξήσεις που προβλέπει η συμφωνία για την επαυξημένη ΑΤΑ από την 1/6/2023. Σε αυτήν την αντίρροπη τάση κατά της υποτίμησης της εργασίας συνέβαλε και η εισαγωγή του εθνικού κατώτατου μισθού από 1/1/2023, παρά τα κενά και τις αδυναμίες που παρουσιάζει το νομοθετικό πλαίσιο. Βέβαια, παρά την μείωση του πληθωρισμού, η μείωση της αγοραστικής δύναμης των μισθών στο σύνολο της διετίας 2022/23 παραμένει υψηλή, και για αυτό θα συνεχίσουμε τις προσπάθειές μας για δικαιες αυξήσεις των πραγματικών μισθών. Πολύ περισσότερο που ο πληθωρισμός για τους μισθωτούς που αμείβονται με χαμηλούς ή σχετικά χαμηλούς μισθούς είναι υψηλότερος του μέσου πληθωρισμού διότι η κατανάλωσή τους αποτελείται σε πολύ μεγάλο βαθμό από βασικά καταναλωτικά αγαθά (κυρίως ενέργεια και τρόφιμα) για τα οποία είχαμε αυξήσεις των τιμών μεγαλύτερες και διαρκέστερες από τις τιμές των άλλων εμπορευμάτων. Παραμένει επομένως επίκαιρο το ζήτημα να ανακτήσουμε το χαμένο εισόδημα και να κλείσουμε τον δρόμο σε περαιτέρω απώλειες των χαμηλόμισθων εργαζομένων.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο που αναδεικνύει η ετήσια έκθεση του ΙΝΕΚ είναι ότι ενώ κατά τα τελευταία έτη πραγματοποιείται μια μεγάλη αναδιανομή του προϊόντος σε βάρος του κόσμου της εργασίας (με μοχλούς τον πληθωρισμό και την ιδιοποίηση ολόκληρων των αυξήσεων της παραγωγικότητας από τις επιχειρήσεις), η θεαματική άνοδος των κερδών δεν μετατρέπεται σε αντίστοιχες αυξήσεις των παραγωγικών επενδύσεων, δηλαδή εκείνων των επενδύσεων που θα αύξαναν το παραγωγικό δυναμικό της χώρας. Ενώ δηλαδή υπήρχαν οι πόροι για να διατηρηθεί η επενδυτική προσπάθεια στο ίδιο επίπεδο με την περίοδο πριν το 2013, το ποσοστό των διαθέσιμων πόρων που επενδύεται στο παραγωγικό σύστημα της χώρας έχει μειωθεί σημαντικά. Επομένως, δεν έχει καμμία βάση ο ισχυρισμός της εργοδοτικής πλευράς ότι οι διεκδικήσεις μας να υπερασπιστούμε το εισόδημα της εργασίας, ιδιαίτερα με την επαναφορά της πλήρους Αυτόματης Τιμαριθμικής Αναπροσαρμογής, θα πλήξουν τις παραγωγικές επενδύσεις. Εάν υπάρχει κάτι που δεν επιτρέπει την μεγέθυνση του παραγωγικού συστήματος της χώρας, είναι το γεγονός ότι ένα αυξανόμενο μέρος των ήδη αυξημένων κερδών δεν χρησιμοποιείται για παραγωγικές επενδύσεις αλλά διοχετεύεται σε άλλες χρήσεις.

Αυτό ενδιαφέρει ιδιαίτερα τον κόσμο της εργασίας, διότι αποδεικνύεται ότι κατά τα τελευταία έτη το παραγωγικό δυναμικό χρησιμοποιείται πλήρως και δεν μπορεί να απασχολήσει το σύνολο των ανέργων, με αποτέλεσμα η ανεργία να μην μπορεί να μειωθεί κάτω από το 7% του εργατικού δυναμικού. Εάν επομένως δεν ενταθεί η επενδυτική προσπάθεια για μεγέθυνση του παραγωγικού δυναμικού, υπάρχει ο κίνδυνος να γίνουμε μια χώρα με υψηλή χρόνια ανεργία, με όλες τις αρνητικές κοινωνικές

επιπτώσεις που αυτή έχει.

Επειδή έτσι έχουν τα πράγματα, θα επιμείνουμε στην επαναφορά της πλήρους ΑΤΑ και στην κάλυψη περισσότερων εργαζόμενων στον ιδιωτικό τομέα, στην ουσιαστική αύξηση του κατώτατου μισθού, στην επέκταση της κάλυψης των εργαζόμενων από συλλογικές συμβάσεις εργασίας, στην διαμόρφωση ενός φιλικότερου και δικαιότερου για τους εργαζόμενους φορολογικού συστήματος και στην ενίσχυση της μαχητικότητας των συνδικαλιστικών δυνάμεών μας για να βελτιώσουμε την θέση της μισθωτής εργασίας.

Σωτηρούλα Χαραλάμπους
Πρόεδρος Δ.Σ. ΙΝΕΚ-ΠΕΟ
Γενικός Γραμματέας ΠΕΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ ΤΟΥ ΙΝΕΚ-ΠΕΟ

Ακολουθώντας την διεθνή συγκυρία, η Κυπριακή οικονομία επιβραδύνεται κατά το 2023 και ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ μειώνεται σύμφωνα με τις προβλέψεις στο 2,3%. Παραμένει ωστόσο διπλάσιος από τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπως συνέβη και με τις άλλες χώρες της Μεσογείου που ευνοήθηκαν από τη εξαιρετική τουριστική συγκυρία.

Όπως έχουμε διαπιστώσει και στις ετήσιες εκθέσεις μας προηγούμενων ετών, η Κυπριακή οικονομία, παρά τις καλές επιδόσεις της όσον αφορά την μεγέθυνση του ΑΕΠ και της απασχόλησης, χαρακτηρίζεται και από μερικές σοβαρές αδυναμίες: Ούτε η ταχύτατη αύξηση του ΑΕΠ, ούτε η εντυπωσιακή αύξηση της κερδοφορίας από το 2015 και μετά, δεν στάθηκαν ικανές να προωθήσουν τις παραγωγικές επενδύσεις όσο θα έπρεπε. Διαπιστώνουμε ότι ενώ το οικονομικό πλεόνασμα που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την χρηματοδότηση νέων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου (δηλαδή τα κέρδη, οι τόκοι και οι πρόσοδοι) παρουσιάζουν ιστορικό ρεκόρ αυξήσεων μετά το 2015, οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου δεν αυξάνονται αναλογικά. Αυτό έχει ως συνέπεια το παραγωγικό δυναμικό της χώρας να μην έχει αυξηθεί όσο θα έπρεπε και θα μπορούσε, διότι οι πόροι υπάρχουν.

Αυτή η υστέρηση των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου, ευνοεί την αύξηση του πληθωρισμού και την δημιουργία χρόνιων και υψηλών ελλειμμάτων στο εξωτερικό εμπόριο και στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Πιο συγκεκριμένα, η ζήτηση που απευθύνεται στην εγχώρια παραγωγή υπερβαίνει το εγχώριο παραγωγικό δυναμικό και ενισχύονται έτσι οι πληθωριστικές τάσεις και ευνοούνται οι εισαγωγές. Η διείσδυση των εισαγωγών στην εγχώρια αγορά έχει αυξηθεί θεαματικά μετά το 2015 και τα εισαγόμενα προϊόντα καλύπτουν ένα αυξανόμενο μέρος της εγχώριας ζήτησης.

Ως αποτέλεσμα, παρά τις εξαιρετικές επιδόσεις του τουρισμού και των εξαγωγών γενικότερα, το κυπριακό έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών παραμένει εξαιρετικά υψηλό, παρά την μείωση που σημείωσε το 2023 εξαιτίας της επιβράδυνσης της οικονομίας. Πρόκειται για το υψηλότερο έλλειμμα (ως ποσοστό του ΑΕΠ) μεταξύ των 27 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτό λοιπόν το αδύναμο σημείο της κυπριακής οικονομίας οφείλεται στην διαφορά που υπάρχει μεταξύ της ικανότητας του επιχειρηματικού τομέα να χρηματοδοτεί νέες επενδύσεις και τις επενδύσεις παγίου κεφαλαίου που πραγματοποιούνται.

Στις επενδύσεις παγίου κεφαλαίου, μετά το 2015, διατίθεται ένα μικρότερο ποσοστό των πόρων με τους οποίους μπορούν αυτές να χρηματοδοτηθούν. Επομένως, ένα αυξημένο μέρος των εισοδημάτων του κεφαλαίου δεν διατίθεται για επενδύσεις παγίου κεφαλαίου και διοχετεύεται σε άλλες χρήσεις.

Οι χαμηλοί ρυθμοί συσσώρευσης παραγωγικού κεφαλαίου έχουν και μία ακόμη αρνητική συνέπεια: Ενώ η οικονομία βρίσκεται κατά τα τελευταία έτη σε σημείο πλήρους χρησιμοποίησης του παραγωγικού δυναμικού της χώρας, το ποσοστό ανεργίας έχει σταθεροποιηθεί περίπου στην περιοχή του 6,5%-7%. Αυτό σημαίνει ότι με πλήρη χρησιμοποίηση του παραγωγικού δυναμικού της χώρας, όταν δηλαδή δεν είναι πλέον δυνατό να αυξηθεί περαιτέρω ο αριθμός απασχολούμενων η χώρα διατηρεί ποσοστό ανεργίας περίπου 7%. Πρόκειται επομένως για ανεργία που έχει διαρθρωτικό χαρακτήρα, που δεν μπορεί δηλαδή να μειωθεί μέσω της οικονομικής πολιτικής αλλά με αλλαγές στην διάρθρωση της οικονομίας, και πιο συγκεκριμένα με υψηλότερες επενδύσεις παραγωγικού κεφαλαίου (εξαιρουμένων επομένως των κατοικιών). Τέτοιου είδους επενδύσεις, επομένως, θα έπρεπε να αποτελούν κατά την γνώ-

μη μας προτεραιότητα των διαρθρωτικών παρεμβάσεων στην οικονομία ώστε το ποσοστό ανεργίας με πλήρη απασχόληση του παραγωγικού δυναμικού να μειωθεί στο 4%, όπως εξάλλου συνέβαινε μέχρι το 2013 πριν την εφαρμογή του μνημονιακού προγράμματος.

Δυσμενής εξέλιξη για τον κόσμο της εργασίας είναι και η διαδικασία απαξίωσης της εργασίας μέσω του πληθωρισμού και επειδή οι επιχειρήσεις καρπώθηκαν στην διάρκεια των προηγούμενων ετών ολόκληρο το όφελος από τις αυξήσεις της παραγωγικότητας που δεν ελήφθησαν υπόψη στις αυξήσεις των μισθών.

Ο μέσος πραγματικός μισθός αυξήθηκε το 2023 κατά περίπου 1% μετά όμως από μείωση 5,2% το 2022 εξαιτίας του πληθωρισμού. Ως αποτέλεσμα η αγοραστική δύναμη του μέσου μισθού κατά το 2023 βρίσκεται στο επίπεδο του 2008.

Σε αυτό πρέπει να προσθέσουμε ότι όταν η αύξηση του μισθού υπολείπεται αυτού του αθροίσματος, τότε το εισόδημα από εργασία ως ποσοστό του ΑΕΠ μειώνεται, και έχουμε τότε αναδιανομή του εισοδήματος σε βάρος της εργασίας. Επειδή κατά τα τελευταία έτη υπήρξαν σημαντικές αυξήσεις της παραγωγικότητας της εργασίας, οι οποίες μετατράπηκαν αποκλειστικά και μόνο σε όφελος των επιχειρήσεων, υπήρξε αναδιανομή του εισοδήματος σε βάρος της μισθωτής εργασίας. Υπήρξε έτσι νέα απαξίωση της εργασίας που προστίθεται στην απαξίωση που επιβλήθηκε με το μνημόνιο. Αυτά αποτυπώνονται στα στατιστικά στοιχεία της Κυπριακής οικονομίας που περιγράφουν τις αμοιβές και την διανομή του προϊόντος. Το μερίδιο του προϊόντος του επιχειρηματικού τομέα που ιδιοποιείται η εργασία ανερχόταν σε 56% κατά μέσο όρο στην διάρκεια των ετών 2006-2012, αλλά μετά την εφαρμογή του μνημονίου μειώθηκε στο 51% και βρίσκεται τώρα στο επίπεδο του 46,5%. Επομένως, η αναδιανομή εισοδήματος από την εργασία προς το κεφάλαιο έχει φτάσει το 2023 στις 11,7

εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ, και οι απώλειες αγοραστικής δύναμης για τον κόσμο της εργασίας ανέρχονται, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις μας, στα 11,7 δισεκατομμύρια ευρώ για όλη την περίοδο 2013-2023.

Αυτή η γιγαντιαία αναδιανομή του εισοδήματος έχει επιδεινώσει τις συνθήκες διαβίωσης των εργαζόμενων και των οικογενειών τους. Όπως επιπλέον καταδεικνύει η έκθεση μας, η αύξηση των κερδών των επιχειρήσεων σε βάρος των εισοδημάτων από εργασία, δεν προάγει το γενικό συμφέρον της χώρας, επειδή ένα μικρό μόνο μέρος των κερδών μετατρέπεται σε παραγωγικές επενδύσεις, ενώ το υπόλοιπο κατευθύνεται σε άλλες χρήσεις που κατά κύριο λόγο τροφοδοτούν τις μακροοικονομικές ισορροπίες.

Για τους λόγους αυτούς,

(α) είναι απαραίτητη και επείγει η επαναφορά της πλήρους ΑΤΑ, και η επέκτασή της σε όλους τους εργαζόμενους, συμπεριλαμβανομένου του εργατικού δυναμικού των μεταναστών και των μεταναστριών του χαμηλόμισθου τομέα, και

(β) πρέπει να ενεργοποιηθεί μια διαδικασία διαδοχικών γενικών αυξήσεων των μισθών των εργαζόμενων, ιδιαίτερα στον επιχειρηματικό τομέα που υστερεί δραματικά. Μια τέτοια διαδικασία είναι και δίκαιη και εφικτή. Είναι δίκαιη διότι θα επιτρέψει την μεταστροφή της διαδικασίας δραματικής απαξίωσης της εργασίας. Είναι εφικτή επειδή, όπως δείχνει η έκθεσή μας, οι αυξήσεις των απολαβών των εργαζόμενων ούτε θα είχαν επίπτωση στην ανταγωνιστικότητα της Κυπριακής οικονομίας, ούτε θα έθιγαν την ικανότητα χρηματοδότησης των παραγωγικών επενδύσεων στον επιχειρηματικό τομέα της οικονομίας.

(γ) με την ευκαιρία της επικείμενης αναπροσαρμογής πρέπει επίσης να αυξηθεί σημαντικά ο εθνικός κατώτατος μισθός, ώστε να αποκατασταθεί η αγοραστική δύναμή του, διότι συγκρινόμενος με τον

μέσο μισθό υπέστη υψηλότερες απώλειες κατά την τελευταία τριετία, 2021-2023, επειδή οι τιμές για τα τρόφιμα, τη στέγαση και τις μεταφορές (τρεις κατηγορίες δαπανών που έχουν εξαιρετικά μεγάλο βάρος στην κατανάλωση των χαμηλών εισοδημάτων) αυξήθηκαν με σημαντικά πιο ψηλό ρυθμό από το γενικό δείκτη τιμών καταναλωτή. Μια σημαντική αύξηση του κατώτατου μισθού είναι δίκαιη, επιβεβλημένη και ευεργετική. Θα συμβάλει στην καταπολέμηση της φτώχειας που με την έξαρση του πληθωρισμού θα πρέπει να αναμένουμε επιδείνωση της, ενώ θα συνδράμει και στην επιτάχυνση της διαδικασίας γενικών αυξήσεων σε όλη την οικονομία που περιγράψαμε πιο πάνω.

Πάυλος Καλοσυνάτος
Γενικός Διευθυντής του ΙΝΕΚ-ΠΕΟ

Περίληψη
και συμπεράσματα 2023

1. Κατά την περίοδο μετά την υγειονομική κρίση, τέθηκε σε λειτουργία, και ακόμη εξελίσσεται, μια διαδικασία απαξίωσης της εργασίας παρά την σημαντική αύξηση των ονομαστικών μισθών. Η τρέχουσα απαξίωση προστίθεται στην απαξίωση της εργασίας των ετών 2013-2015 έτσι ώστε σχηματίζονται ιστορικά μεγάλες απώλειες εισοδήματος για τον κόσμο της μισθωτής εργασίας. Η απαξίωση αυτή, και μόνο αυτή, εξηγεί την θεαματική άνοδο των κερδών μετά το 2020 (βλ. στην σχετική ανάλυση του κεφαλαίου 6). Η διόρθωση της απαξίωσης της μισθωτής εργασίας θα απαιτούσε την άνοδο των χρηματικών μισθών σε υψηλότερο επίπεδο, και αυτό εξαρτάται από τις διαπραγματευτικές διεκδικήσεις του κόσμου της εργασίας και από τον συνολικό ταξικό συσχετισμό δυνάμεων. Ταυτοχρόνως, όμως, από την πλευρά των κατόχων κεφαλαίου, στην Κύπρο όπως εξάλλου και σε όλες τις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εντείνονται στο έπακρο οι προσπάθειες να αυξάνουν τα κέρδη τους θεωρώντας ότι για αυτά δεν υπάρχει, και δεν πρέπει να υπάρχει, άνω όριο.
2. Κατά τα δεύτερο και τρίτο τρίμηνο του 2022 μειώθηκε κατακόρυφα εξαιτίας του πληθωρισμού η αγοραστική δύναμη των μισθών. Από το 2022:4, ωστόσο, και κατά την διάρκεια του πρώτου εξαμήνου του 2023, αυξήθηκε ως αποτέλεσμα της άνοδου του μέσου χρηματικού μισθού. Έχει σχηματισθεί, έτσι, ένα επίπεδο αντίστασης του πραγματικού μισθού στην απαξίωση της εργασίας το οποίο βρίσκεται 2,5% χαμηλότερα από το μέσο επίπεδο της περιόδου 2006-2012. Είναι διακριτή, επομένως, στα στατιστικά στοιχεία, μια αντίρροπη κίνηση στην πτωτική τάση της αγοραστικής δύναμης του μέσου μισθού που προκλήθηκε από τον πληθωρισμό. Η κίνηση αυτή, παρόλο που προστατεύει τους μισθωτούς από μια περαιτέρω επιδείνωση της οικονομικής τους θέσης, δεν αντισταθμίζει την αναδιανομή του εισοδήματος που έχει πραγματοποιηθεί σε βάρος της μισθωτής εργασίας, διότι η αναδιανομή δεν πραγματοποιείται μόνο μέσω του πληθωρισμού αλλά και μέσω των αυξήσεων της παραγωγικότητας τις οποίες καρπώνονται εξ ολοκλήρου οι επιχειρήσεις.
3. Η ανάλυση της ετήσιας έκθεσης δείχνει ότι τουλάχιστον μέχρι στιγμής, για το ίδιο ποσοστό ανεργίας όπως πριν, ο πραγματικός μισθός παραμένει στο ίδιο περίπου επίπεδο όπως πριν το πληθωριστικό κύμα των τελευταίων ετών. Ωστόσο, για το ίδιο ποσοστό ανεργίας όπως πριν, το μερίδιο του ΑΕΠ (%) που ιδιοποιείται η εργασία είναι χαμηλότερο από το επίπεδο που είχε πριν τον πληθωρισμό.
4. Η μεγάλη μείωση του μεριδίου εργασίας στο ΑΕΠ επί τρία συναπτά τρίμηνα (2022:1 έως 2022:3) αποτελεί ισχυρή ένδειξη ότι αποπειράται ξανά, μια νέα κίνηση μεγάλης απαξίωσης της εργασίας η οποία προστίθεται στην απαξίωση που υπέστη ο κόσμος της μισθωτής εργασίας κατά τα έτη της εφαρμογής του μνημονίου.
5. Η πλήρης ιδιοποίηση των αυξήσεων της παραγωγικότητας της εργασίας από τις επιχειρήσεις έχει οδηγήσει σε μεγάλη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας κόστους, σε σύγκριση με τα αντίστοιχα μεγέθη στις 37 άλλες χώρες. Ωστόσο, οι επιχειρήσεις μετέφεραν στις τιμές τους μόνο το 1/2 του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος που τους προσφέρει το χαμηλότερο κόστος εργασίας, ενώ το υπόλοιπο 1/2 χρησιμοποιήθηκε από τις επιχειρήσεις για να αυξήσουν το μέσο περιθώριο κέρδους (σε σύγκριση με τις 37 άλλες χώρες). Με άλλα λόγια, οι μειώσεις του κόστους εργασίας δεν

μετατράπηκαν εξ ολοκλήρου σε αύξηση της ανταγωνιστικότητας τιμής παρά μόνο κατά το ήμισυ, με αποτέλεσμα να μετατραπούν και σε εντυπωσιακές αυξήσεις των κερδών.

6. Το γεγονός ότι η κερδοφορία έχει υπερβεί το ύψος που είχε προ της υγειονομικής κρίσης, δεν φαίνεται μόνο στο περιθώριο κέρδους αλλά και στις μεταβολές, πρώτον, του συνόλου των εισοδημάτων του κεφαλαίου (κέρδη+τόκοι+πρόσοδοι προ φόρων και αποσβέσεων), δεύτερον, στο εισοδηματικό μερίδιο του κεφαλαίου ως ποσοστό του ΑΕΠ, και τρίτον στην απόδοση του παγίου κεφαλαίου (δηλαδή στα κέρδη ως ποσοστό του παραγωγικού παγίου κεφαλαίου).
7. Η αναδιανομή του εισοδήματος που έχει πραγματοποιηθεί κατά τα τελευταία έτη με μοχλό τον πληθωρισμό σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με την αναστολή της πλήρους και ανόθευτης Αυτόματης Τιμαριθμικής Αναπροσαρμογής. Υπό το φως αυτών των εξελίξεων, η Αυτόματη Τιμαριθμική Αναπροσαρμογή και η επέκταση της κάλυψης της σε περισσότερους εργαζόμενους του ιδιωτικού τομέα αποκτά πολύ μεγάλη σημασία για το μέλλον, το οποίο κατά τα φαινόμενα μπορεί να φέρει περισσότερα επεισόδια πληθωρισμού, τόσο εξαιτίας της μεγάλης γεωπολιτικής αστάθειας που έχει δημιουργηθεί όσο και εξαιτίας της μετατροπής της απαξίωσης της εργασίας σε μοναδικό μοχλό αύξησης της κερδοφορίας. Οι αναλύσεις της εφετινής έκθεσης δείχνουν ότι στην τρέχουσα συγκυρία, η αποκατάσταση της πλήρους ΑΤΑ, η βελτίωση του νομοθετικού πλαισίου του κατώτατου μισθού και οι σημαντικές αυξήσεις του, καθώς και η ενίσχυση της μαχητικότητας των συνδικαλιστικών και πολιτικών οργανώσεων των εργαζόμενων τάξεων είναι τα μονα-

δικά εμπόδια που μπορούν να τεθούν στις συνεχιζόμενες προσπάθειες της εργοδοτικής πλευράς να απαξιώσει την εργασία.

8. Παρά τις υψηλές αυξήσεις του ΑΕΠ της τελευταίας οκταετίας 2015-2023, η οικονομία παρουσιάζει σοβαρές αδυναμίες. Αυτό σχετίζεται άμεσα με το γεγονός ότι μετά το 2015, διατίθεται για επενδύσεις παγίου κεφαλαίου μόνο ένα μικρό ποσοστό του οικονομικού πλεονάσματος (κέρδη, τόκοι και πρόσοδοι). Το συνολικό παραγωγικό κεφάλαιο, δηλαδή, αυξάνεται με ρυθμό μικρότερο από αυτόν που δικαιολογεί η ικανότητα των επιχειρήσεων να πραγματοποιήσουν επενδύσεις σε παραγωγικές εγκαταστάσεις. Αυτό το φαινόμενο έγινε ακόμη πιο έντονο κατά το 2021-2023, όταν χάρη στον πληθωρισμό τα εισοδήματα του κεφαλαίου αυξήθηκαν περαιτέρω χωρίς αντίστοιχη αύξηση του συνολικού παραγωγικού κεφαλαίου. Οι ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου, κατά τα τρία έτη μετά την πανδημία (2021-2023) ανέρχονταν σε 18,4% του ΑΕΠ έναντι 19,3% το 2016-2020 και 22,8% το 2006-2011, επομένως βρισκόμαστε σε μακροχρόνια πτωτική τάση της προσπάθειας επένδυσης σε πάγιο κεφάλαιο.
9. Ως αποτέλεσμα, ενώ σήμερα το παραγωγικό σύστημα χρησιμοποιείται πλήρως (όπως προκύπτει από τα επίσημα στατιστικά στοιχεία) το ποσοστό ανεργίας δεν μπορεί να μειωθεί κάτω από το 7%. Με άλλα λόγια, το μέγεθος του παραγωγικού συστήματος δεν επαρκεί για να απασχολήσει όλους όσους επιθυμούν να εργαστούν και αναζητούν ενεργητικά εργασία και το 7% από αυτούς θα παραμένει στην ανεργία ανεξάρτητα από την οικονομική συγκυρία (από το ύψος δηλαδή της ζήτησης και του ΑΕΠ). Αυτό οφείλεται στον χαμηλό

ρυθμό συσσώρευσης παραγωγικού κεφαλαίου μετά το 2015. Είναι αξιοσημείωτο ότι πριν το 2013, με πλήρη χρησιμοποίηση του παραγωγικού δυναμικού, το ποσοστό ανεργίας δεν ανερχόταν σε 7% αλλά σε 4%, που είναι ποσοστό το οποίο βρίσκεται κοντά στο ποσοστό πλήρους απασχόλησης του εργατικού δυναμικού.

10. Επομένως, στην σημερινή Κύπρο δεν ισχύει ο ισχυρισμός ότι «τα σημερινά κέρδη είναι οι αυριανές επενδύσεις και οι μεθαιριανές αυξήσεις του αριθμού των απασχολουμένων». Τα σημερινά κέρδη δεν επενδύονται επαρκώς σε παραγωγικό κεφάλαιο με αποτέλεσμα οι αυξήσεις του αριθμού απασχολουμένων να μην επαρκούν ώστε η οικονομία να φτάσει σε επίπεδο πλήρους απασχόλησης (όπου υπάρχει ένα μικρό ποσοστό ανέργων που χαρακτηρίζεται ως «ανεργία τριβής», που σχετίζεται δηλαδή απλώς με την μετατόπιση των μισθωτών από την μία θέση εργασίας στην άλλη).
11. Εξαιτίας της υστέρησης των επενδύσεων παραγωγικού κεφαλαίου, η οικονομία βρίσκεται σε διαρκή κατάσταση υπερθέρμανσης, όπου ο όγκος της τρέχουσας παραγωγής υπερβαίνει το παραγωγικό δυναμικό, με αποτέλεσμα να ενισχύονται οι πληθωριστικές πιέσεις και να συντηρούνται μεγάλα ελλείμματα το εξωτερικό εμπόριο της χώρας. Κατά το 2023, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μειώθηκε μεν (από 9,1% σε 7,3% του ΑΕΠ), αλλά παραμένει το τρίτο χειρότερο μεταξύ των 27 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μετά από την Ελλάδα και την Ρουμανία, και με πολύ μεγάλη διαφορά από τις υπόλοιπες χώρες.
12. Η διατήρηση των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών σε υψηλά επίπεδα, ακύρωσε σε μεγάλο βαθμό τις εξαιρετικές επιδόσεις των εξαγωγών,

έτσι ώστε η συμβολή στο ισοζύγιο στο ΑΕΠ να είναι σχεδόν μηδενική. Αυτή η διαπίστωση ισχύει, ειδικότερα, και για την τριετία μετά την πανδημία (2021-2023) κατά την οποία υπήρξαν υψηλές επιδόσεις του τουριστικού τομέα. Το γεγονός ότι ο εισαγωγές αυξήθηκαν με ρυθμούς που ακολούθησαν τις εξαγωγές υποδεικνύει ότι η ιδιωτική κατανάλωση παρουσιάζει μεγάλη ροπή προς εισαγωγές. Επειδή όμως αυτό είναι ένα χαρακτηριστικό των υψηλών εισοδημάτων (που κατά κανόνα είναι εισοδήματα του κεφαλαίου), είναι εύλογο να συμπεράνουμε ότι η αύξηση των εξαγωγών οφέλησε τα υψηλά εισοδήματα και μέσω αυτών τις εισαγωγές, στερώντας έτσι από το εμπορικό ισοζύγιο την δυνατότητα να παρουσιάσει πλεόνασμα. Αυτό που προάγει το γενικό συμφέρον της κυπριακής οικονομίας είναι η συγκράτηση των εισαγωγών ώστε η άνοδος των εξαγωγών να μετατραπεί σε πλεονάσματα στο εξωτερικό ισοζύγιο και αύξηση του ΑΕΠ και της απασχόλησης, και αυτό μπορεί να επιτευχθεί εάν μεταφερθεί εισόδημα από τα πλουσιότερα προς τα λιγότερο εύπορα νοικοκυριά τα οποία εμφανίζουν μικρή ροπή προς εισαγωγές.

13. Η συνολική αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας για τα έντεκα έτη 2008-2019 ανήλθε αθροιστικά σε περίπου 5% (ή 0,4% ετησίως). Ωστόσο, στα στατιστικά στοιχεία της περιόδου μετά την έξοδο από την υγειονομική κρίση του 2020, παρατηρήθηκε σημαντική άνοδος της παραγωγικότητας της εργασίας. Μετά όμως από την δημοσίευση και των πιο πρόσφατων στοιχείων των Εθνικών Λογαριασμών (2023:2), παρατηρείται επαναφορά του δείκτη των μεταβολών της παραγωγικότητας της εργασίας στην κατάσταση της μακροχρόνιας στασιμότητας που επικρατούσε πριν την υγειονομική κρίση.

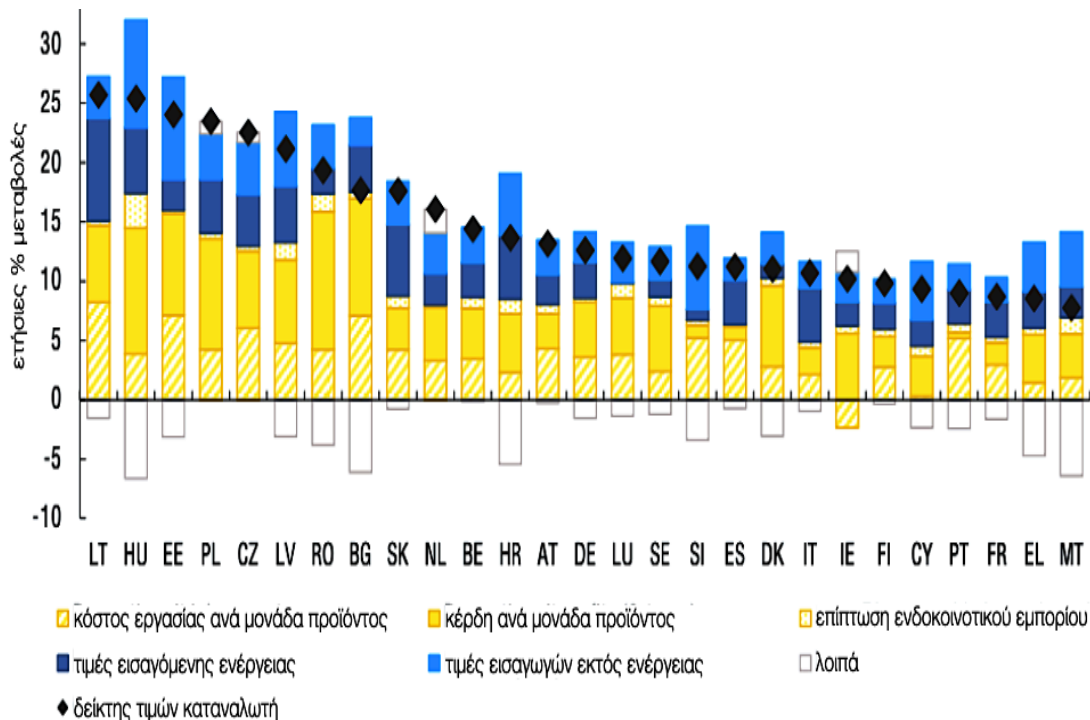
Κεφάλαιο 1
Η διεθνής οικονομική συγκυρία
το 2023

Οι δείκτες πρόβλεψης των οικονομικών μεγεθών δείχνουν, στο τέλος του 2023, ότι η παγκόσμια οικονομία εισέρχεται σε περίοδο επιβράδυνσης ή μείωσης της παραγωγής σε χώρες που προηγουμένως βρίσκονταν σε οικονομική άνθιση. Αυτό σχετίζεται άμεσα με την ασθενέστερη ζήτηση, η οποία οφείλεται σε περισσότερες αιτίες: στον πληθωρισμό, διότι το ίδιο ονομαστικό εισόδημα έχει μικρότερη αγοραστική δύναμη όταν οι τιμές αυξάνονται, στην αντιπληθωριστική πολιτική των κεντρικών τραπεζών που επιφέρει μεγάλη άνοδο των επιτοκίων και περιστολή των πιστώσεων για επένδυση ή κατανάλωση, στην αποφασιστικότητα των κυβερνήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αποκαταστήσουν τα δημοσιονομικά πλεονάσματα, και στην συνακόλουθη αποδυνάμωση της στήριξης της οικονομίας στις κρατικές δαπάνες. Σε αυτά προστίθενται και οι μειωμένες προσδοκίες που αναπτύσσονται στην οικονομία εξαιτίας της συρρίκνωσης του παγκόσμιου εμπορίου, της πτωτικής τάσης που εμφανίζει η αγορά ακινήτων, και της γενικευμένης αβεβαιότητας που προκαλεί η γεωπολιτική και γεωοικονομική κατάσταση του πλανήτη.

Ο πληθωρισμός

Ο πληθωρισμός ακολουθεί παγκοσμίως πορεία μείωσης και ανέρχεται τώρα (Δεκέμβριος 2023) στο 50% περίπου της μέγιστης τιμής (περίπου 12%) που είχε φτάσει κατά το 2022:2. Σε ό,τι αφορά τους παράγοντες που διαμορφώνουν το ύψος των τιμών, αυτές φαίνονται στο διάγραμμα 1.1 (για το έτος 2023).

Διάγραμμα 1.1. Παράγοντες διαμόρφωσης του ύψους του πληθωρισμού (2023)

Πηγή: European Commission, *European Economic Forecast*, Autumn 2023

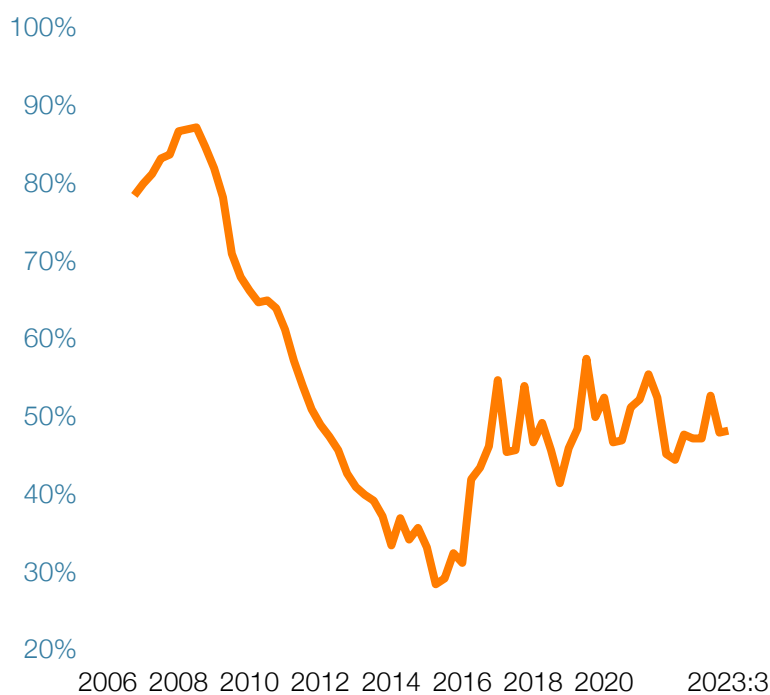
Διαπιστώνουμε από το διάγραμμα αυτό ότι στις περισσότερες από τις 27 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο κυριότερος παράγοντας αύξησης των τιμών, πέραν των ανατιμήσεων της ενέργειας και των πρώτων υλών, είναι οι αυξήσεις των κερδών ανά μονάδα προϊόντος ενώ οι αυξήσεις του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος ήταν σαφώς μικρότερες. Η Κύπρος αποτελεί ακραία περίπτωση διότι είναι η μοναδική χώρα μεταξύ των 27 στην οποία η συμβολή των αυξήσεων των μισθών στον πληθωρι-

σμό ήταν μηδενική, και επομένως μόνον η αύξηση των κερδών ανά μονάδα προϊόντος έχει συμβάλει στις ανατιμήσεις. Σε αυτό θα πρέπει να προσθέσουμε και την εξής ποιοτική εκτίμηση: Οι αυξήσεις των αμοιβών εργασίας είναι δικαιολογημένες διότι αποσκοπούν στην υπεράσπιση του επιπέδου ζωής των μισθωτών, ενώ οι αυξήσεις των κερδών ανά μονάδα προϊόντος, όχι μόνο είναι μεγάλες αλλά επιπλέον δεν είναι δικαιολογημένες, διότι αποσκοπούν σε κερδοφορία υψηλότερη από αυτή που ίσχυε μέχρι τώρα χωρίς να συμβάλουν στην παραγωγική αναβάθμιση της Κυπριακής οικονομίας. Αυτό αποδεικνύεται από τα επίσημα στατιστικά στοιχεία, που δείχνουν ότι μετά την πανδημία, το ποσοστό των εισοδημάτων που κεφαλαίου που επενδύονται στην πραγματική οικονομία προκειμένου να αυξηθεί το παραγωγικό δυναμικό της χώρας, είναι ποσοστό που διατηρείται σε επίπεδο χαμηλότερο από ό,τι ήταν κατά την περίοδο πριν την πανδημία (διάγραμμα 1.2). Ενώ δηλαδή η ικανότητα αυτοχρηματοδότησης των παραγωγικών επενδύσεων έχει αυξηθεί θεαματικά, δεν χρησιμοποιείται για την μεγέθυνση του παραγωγικού συστήματος της χώρας (διάγραμμα 5.3, βλ. αναλυτικότερα στο κεφάλαιο 5) και ο ρυθμός συσσώρευσης παγίου κεφαλαίου παραμένει σαφώς χαμηλότερος από την περίοδο πριν την πανδημία (διάγραμμα 5.11, βλ. αναλυτικότερα στο κεφάλαιο 5). Ως εκ τούτου, οι αυξήσεις των περιθωρίων κέρδους που ευθύνονται για μεγάλο μέρος του πληθωρισμού, δεν δικαιολογούνται από την άποψη του γενικού συμφέροντος διότι δεν συμβάλλουν στην μεγέθυνση του παραγωγικού δυναμικού, ούτε εξάλλου στον τεχνολογικό και οργανωτικό εκσυγχρονισμό της (διάγραμμα 5.10, βλ. αναλυτικότερα στο κεφάλαιο 5) και απλώς οδηγούν σε αναδιανομή εισοδήματος σε βάρος της μισθωτής εργασίας.

Διάγραμμα 1.2. Ποσοστό του ακαθάριστου λειτουργικού πλεονάσματος* που διατίθεται για επενδύσεις παγίου κεφαλαίου στον επιχειρηματικό τομέα (σε τιμές 2010, κινητός μέσος όρος 4 τριμήνων).

* ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα: σύνολο εισοδημάτων του κεφαλαίου πριν από τις αποσβέσεις

Τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2023:2, εποχικά διορθωμένα.

Πηγή: Eurostat

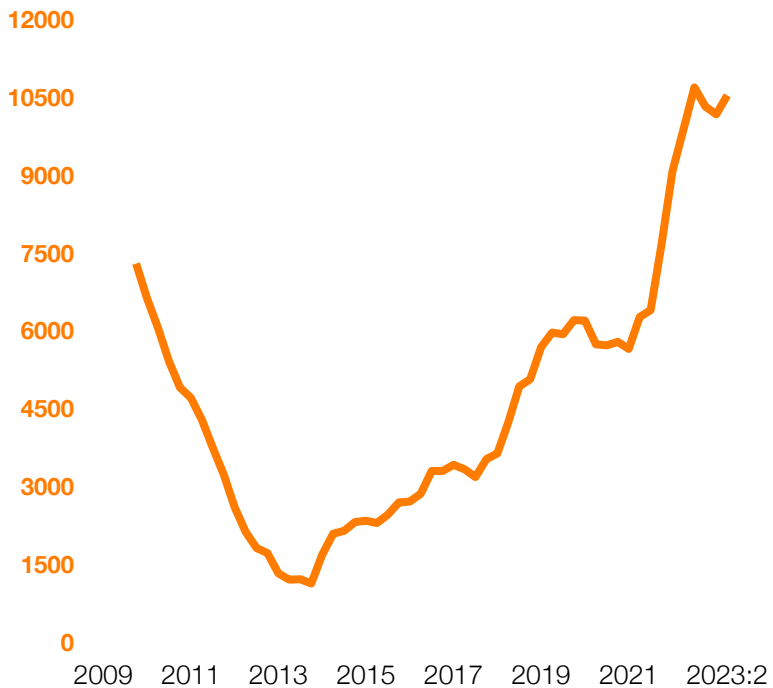
Πέραν της Κύπρου, οι αυξήσεις των κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος γενικά στις 27 χώρες ήταν μικρές, έτσι ώστε δεν αναπτύχθηκε η σπείρα μισθών-τιμών, δηλαδή η επαναλαμβανόμενη αλληλεπίδραση των αυξήσεων των τιμών και των μισθών που θα συντηρούσαν τον πληθωρισμό σε υψηλά επίπεδα. Η συμβολή των κερδών, σε αντίθεση με την συμβολή της εργασίας, δεν συνέβαλε στην ίδια κατεύθυνση, και για μία ακόμη φορά, ολόκληρο το βάρος της προσαρμογής της οικονομίας επωμίστηκαν

αποκλειστικά οι μισθωτοί. Αυτό, δεν συμβαίνει χωρίς αρνητικές επιπτώσεις: οι απώλειες της αγοραστικής δύναμης των μισθών (που οφείλονται στην βραδύτερη αύξηση των χρηματικών μισθών έναντι του πληθωρισμού) στην διάρκεια των δύο τελευταίων ετών περιόρισαν την ιδιωτική κατανάλωση στις περισσότερες από τις χώρες της ΕΕ και επιβράδυναν την οικονομική δραστηριότητα.

Η επιβράδυνση της οικονομίας δημιουργεί συνθήκες οι οποίες είναι δυνητικά ευνοϊκότερες για τον κόσμο της μισθωτής εργασίας, διότι κατά την κίνηση της οικονομίας σε χαμηλότερα επίπεδα χρησιμοποίησης του παραγωγικού δυναμικού, οι επιχειρήσεις έχουν βαθμιαία μειούμενη δυνατότητα να μεταφέρουν αυξήσεις του κόστους εργασίας στις τιμές επειδή προέχει τότε για αυτές να διατηρήσουν την σχετική θέση τους έναντι των ανταγωνιστών τους προκειμένου να διατηρήσουν τα μερίδια αγοράς που ήδη κατέχουν. Σε μια τέτοια συγκυρία, επομένως, κατά την οποία η οικονομία θα υποχωρήσει σε χαμηλότερα επίπεδα χρησιμοποίησης του παραγωγικού δυναμικού, όπως διαφαίνεται ότι θα συμβεί κατά το 2014 ή ακόμη και το 2015, οι αυξήσεις των μισθών μπορούν να επιτευχθούν χωρίς αυξήσεις των τιμών αλλά με μειώσεις του υπερβάλλοντος κέρδους (που προέκυψε από την άνοδο του πληθωρισμού) υπό τον όρο ότι η μείωση του όγκου παραγωγής δεν θα προκαλέσει μεγάλες μειώσεις της ζήτησης εργασίας που θα αποδυνάμωναν την διαπραγματευτική ισχύ των μισθωτών. Αυτό φαίνεται ότι πράγματι θα συμβεί κατά το 2014: Στο διάγραμμα 1.3 φαίνεται ότι ο αριθμός των κενών θέσεων εργασίας κατά το πρώτο εξάμηνο του 2023 δεν μειώθηκε και παρέμεινε στο υψηλότερο επίπεδο των ετών 2009-2023. Επίσης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προβλέπει ότι κατά το 2024 η απασχόληση θα αυξηθεί κατά 1,9% έναντι αύξησης 1,7% το 2023, και το ποσοστό ανεργίας θα μειωθεί σε 6,4% έναντι 6,9% το 2023. Αυτά τα στοιχεία και οι εκτιμήσεις για το 2024 (δηλαδή η διατήρηση του ποσοστού ανεργίας στο ίδιο επίπεδο με υποχώρηση του βαθμού χρησιμοποίησης του παραγωγικού δυναμικού) συνηγορούν υπέρ της άποψης ότι οι συνθήκες θα είναι ευνοϊκές για διεκδικήσεις αυξήσεων των μισθών μεγαλύτερες του πληθωρισμού του 2024, ο οποίος προβλέπεται από τις υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να ανέλθει σε 2,5%.

Διάγραμμα 1.3.

Αριθμός κενών θέσεων εργασίας στην Κύπρο.

Τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2023:2, εποχικά διορθωμένα.

Πηγή: Eurostat

Η μείωση της αγοραστικής δύναμης των μισθών εξαιτίας του πληθωρισμού των τελευταίων ετών, η οποία προκάλεσε μείωση της ιδιωτικής κατανάλωσης, αντισταθμίστηκε σε μεγάλο βαθμό, σε πολλές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είτε με μείωση του αποθέματος των αποταμιεύσεων που είχε συσσωρευθεί από τα νοικοκυριά στην διάρκεια της πανδημίας, είτε με νέο δανεισμό, χρήση πιστωτικών καρτών κλπ. Με τον τρόπο αυτό στηρίχθηκε η ιδιωτική κατανάλωση και αποφεύχθηκε περαιτέρω μείωση του ΑΕΠ. Το απόθεμα των αποταμιεύσεων, όμως, μετά την περίοδο υψηλού πληθωρισμού 2022 έχει μειωθεί σημαντικά και δεν μπορεί να χρησιμοποιείται διαρκώς για να στηρίζει την ιδιωτική κατανάλωση, ούτε τα νοικοκυριά μπορούν να αυξάνουν διαρκώς τον δανεισμό τους. Είναι για αυτό αναγκαίο να μειωθούν τα υπερβολικά κέρδη ανά μονάδα προϊόντος προκειμένου να μειωθούν οι τιμές, να αυξηθεί ο μέσος χρηματικός μισθός και η αγοραστική δύναμη των μισθών, άρα της ιδιωτικής κατανάλωσης και επομένως να συγκρατηθούν οι τάσεις επιβράδυνσης και μείωσης του ΑΕΠ. Στην ίδια κατεύθυνση, θα πρέπει οι επιχειρήσεις να μεταβιβάσουν στις τιμές τους το μειούμενο κόστος της ενέργειας, ώστε να μειωθεί ταχύτερα ο πληθωρισμός και να ευνοηθεί έτσι η αγοραστική δύναμη των εισοδημάτων.

Σε ό,τι αφορά τις ανατιμήσεις της ενέργειας και των πρώτων υλών, παρουσιάζουν επιβράδυνση κυρίως επειδή οι διεθνείς τιμές του πετρελαίου και του φυσικού αερίου μειώθηκαν. Η συμβολή των τιμών της ενέργειας στον δείκτη τιμών είναι πλέον αρνητική αλλά ο επακόλουθος αποπληθωρισμός πραγματοποιείται βαθμιαία, από την άνοιξη του 2022 (επειδή ο πληθωρισμός των τροφίμων παραμένει υψηλός).

Η μείωση του πληθωρισμού δεν πρέπει να αποκρύπτει το γεγονός ότι, *ακόμη και μετά την επαναφορά του πληθωρισμού στο επίπεδο του 2%, το γενικό επίπεδο των τιμών θα παραμείνει κατά πολύ υψηλότερο από αυτά που παρατηρούσαμε πριν την πανδημία*. Κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2023, ο δείκτης τιμών στην ευρωζώνη ήταν κατά 17% υψηλότερος έναντι του δευτέρου τριμήνου του 2019.

Σε ό,τι αφορά τους κινδύνους να μην υποχωρήσει ο πληθωρισμός (ή να μην υποχωρήσει αρκετά), αυτοί σχετίζονται (α) με την κλιματική κρίση, της οποίας τα συμπτώματα πυκνώνουν και ενδέχεται να οδηγήσουν σε δυσμενείς συνθήκες παραγωγής αγροτικών προϊόντων και συνακόλουθα σε υψηλές τιμές των τροφίμων, και (β) με την γεωπολιτική κρίση, η οποία ενδέχεται να προκαλέσει άνοδο στις τιμές του πετρελαίου που θα οδηγούσαν σε περιστολή της οικονομικής δραστηριότητας και θα αναβίωσαν τον πληθωρισμό.

Η δημοσιονομική και νομισματική πολιτική

Με τις διαδοχικές κρίσεις στον τομέα της υγείας, της ενέργειας, του κλίματος και της γεωπολιτικής, η δημοσιονομική πολιτική επιστρατεύθηκε για την αντιμετώπιση των προβλημάτων. Σύμφωνα με το Διεθνές Νομισματικό Τάμείο, η συμμετοχή των δημόσιων δαπανών στο ΑΕΠ κατά το 2020, αυξήθηκε κατά 7,7 μονάδες στις προηγμένες οικονομίες και 2,3 μονάδες στις αναδυόμενες οικονομίες. Στη συνέχεια, ενώ στις αναδυόμενες οικονομίες η δημοσιονομική πολιτική επέστρεψε στην κανονικότητα με ταχείς ρυθμούς, στις προηγμένες οικονομίες η επιστροφή ήταν βραδύτερη. Ως αποτέλεσμα, το 2022 οι δημόσιες δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ εξακολουθούσαν να είναι κατά 8 μονάδες υψηλότερες από την περίοδο πριν την πανδημία στην Ιταλία, 7 μονάδες στην Βρετανία και στην Ιαπωνία, 6 μονάδες στην Ισπανία, 5 μονάδες στη Γερμανία και 3 μονάδες στη Γαλλία και τις ΗΠΑ. Η διαδικασία εξομάλυνσης της δημοσιονομικής πολιτικής στις χώρες αυτές επιταχύνθηκε κατά το 2023 και εκτιμάται ότι θα συνεχιστεί κατά το 2024. Επομένως, η πιθανότερη έκβαση είναι ότι η σύσφιξη της δημοσιονομικής πολιτικής δεν πρόκειται να συμβάλει στην μεγέθυνση του ΑΕΠ κατά το

2024, αλλά να προσθέσει τα υφιστάμενα αποτελέσματά της στην νομισματική πολιτική, η οποία επιβάλλει υψηλά επιτόκια για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Η νομισματική πολιτική των κεντρικών τραπεζών αύξησε και διατηρεί τα επιτόκια σε υψηλά επίπεδα, και αυτό αναμένεται να διαρκέσει μέχρι και το 2025. Η περιοριστική νομισματική πολιτική και τα υψηλά επιτόκια έχουν εμποδίσει σε μεγάλο βαθμό την πρόσβαση σε πιστώσεις, με αποτέλεσμα να υπάρχουν αρνητικές επιπτώσεις στο ΑΕΠ, είτε επειδή οι νέες παραγωγικές επενδύσεις καθίστανται λιγότερο αποδοτικές, είτε επειδή η ιδιωτική κατανάλωση με δανεισμό έχει γίνει περισσότερο δαπανηρή.

Με τον πληθωρισμό μειούμενο τώρα, τίθεται το ερώτημα εάν θα πρέπει να συνεχιστεί η σύσφιξη της νομισματικής πολιτικής. Η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα εξακολουθούν να τηρούν αμετάβλητη στάση, αποκλείοντας κάθε ενδεχόμενο ταχείας μείωσης των επιτοκίων, με το σκεπτικό ότι ο πληθωρισμός μειώνεται πολύ αργά και ο πυρήνας του πληθωρισμού (δηλαδή ο πληθωρισμός χωρίς τα τρόφιμα και την ενέργεια) παραμένει υψηλός. Υπό αυτές τις συνθήκες, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα ανέφερε ότι το σημερινό επίπεδο των επιτοκίων θα διατηρηθεί για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα, ενώ οι προσδοκίες για το βασικό επιτόκιο της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ είναι ότι τα επιτόκια θα παραμείνουν στην περιοχή του 5% μέχρι το τέλος του 2024. Εάν κατά το 2024 υπάρξει μεγάλη επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας, οι κεντρικές τράπεζες θα μπορούσαν να μειώσουν σταδιακά τα επιτόκια, στον βαθμό βέβαια που ο πληθωρισμός θα έχει πλησιάσει αρκετά στον στόχο του 2%.

Δεδομένης της υστέρησης με την οποία μεταδίδονται στην πραγματική οικονομία οι επιπτώσεις της νομισματικής πολιτικής, είναι πολύ πιθανό ότι η αρνητική επίδραση των ήδη αυξημένων επιτοκίων στην παραγωγή και την κατανάλωση δεν έχει ακόμα φθάσει στο αποκορύφωμά της. Έχουν, όμως, ήδη αρχίσει να εξαπλώνονται οι αρνητικές επιδράσεις της νομισματικής πολιτικής διότι όλα πλέον τα επιτόκια έχουν αυξηθεί. Τα υψηλότερα επιτόκια της κεντρικής τράπεζας ήδη μετακυλίνουν από τις εμπορικές τράπεζες στα επιτόκια δανεισμού των επιχειρήσεων και στα επιτόκια των ενυπόθηκων δανείων. Το αποτέλεσμα είναι η αρνητική επίπτωση στο εισόδημα όσων νοικοκυριών και επιχειρήσεων έχουν δάνεια κυμαινόμενου επιτοκίου, επομένως και στην ιδιωτική κατανάλωση. Επιπλέον, οι περιοριστικοί πιστωτικοί όροι μειώνουν τη ζήτηση για δάνεια, και επομένως, το κίνητρο για επενδύσεις και κατανάλωση, ιδίως διαρκών καταναλωτικών αγαθών, μειώνεται.

Σε σχέση με τις βραχυχρόνιες προοπτικές της οικονομίας, σημαντική αβεβαιότητα περιβάλλει τις τιμές της ενέργειας, οι οποίες θα μπορούσαν να διατηρήσουν τα ποσοστά πληθωρισμού πάνω από το 2%, ή αντιθέτως, να επιταχύνουν τον αποπληθωρισμό. Άλλο στοιχείο αβεβαιότητας σε σχέση με την δυνατότητα ανάκαμψης της οικονομίας, αφορά στις συνέπειες της νομισματικής σύσφιξης οι οποίες θα μπορούσαν να συνδυαστούν με μια κρίση στην αγορά ακινήτων, και γενικότερα, με μια έντονη πτώση των τιμών των περιουσιακών στοιχείων. Ιστορικά γνωρίζουμε ότι οι υφέσεις ενισχύονται σε περίπτωση κρίσης της αγοράς ακινήτων, ιδίως όταν έχει προηγηθεί αύξηση των στεγαστικών δανείων.

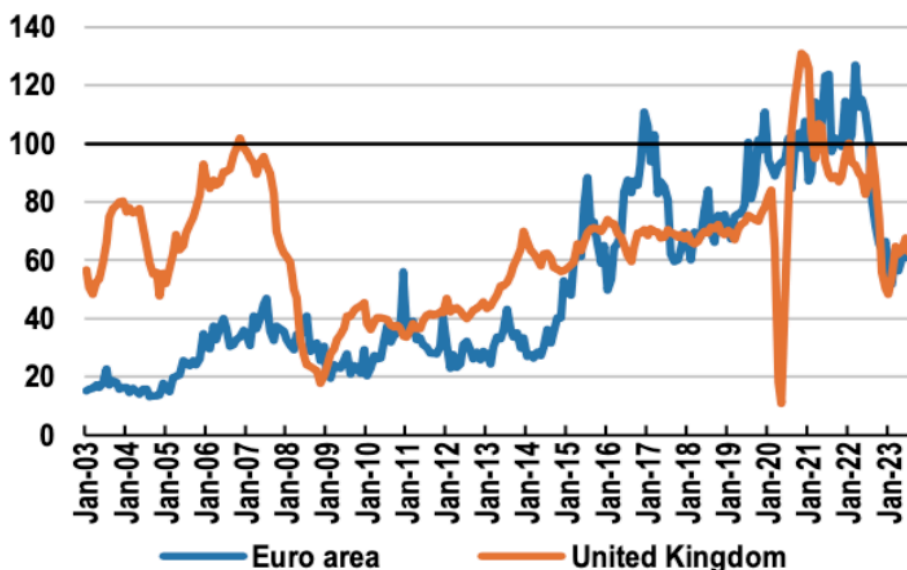
Σε ό,τι αφορά τον τουρισμό, οι διεθνείς αφίξεις τουριστών έχουν προσεγγίσει ή έχουν υπερβεί τα προ της πανδημίας επίπεδα στις περισσότερες περιοχές του κόσμου. Η ανάκαμψη της ταξιδιωτικής κίνησης κατά την περίοδο 2021-23 συνοδεύτηκε από ιδιαίτερα ισχυρή οικονομική ανάπτυξη σε οικονομίες με μεγάλο μερίδιο των τουριστικών δραστηριοτήτων στο ΑΕΠ. Οι οικονομίες αυτές είναι οι ίδιες που είχαν υποστεί ιδιαίτερα απότομη συρρίκνωση του ΑΕΠ κατά την έναρξη της πανδημίας. Με το τέλος

του 2023, όμως, αναμένεται ωρίμανση της ανάκαμψης του τουρισμού, και η ώθηση που δίνει στην αύξηση του ΑΕΠ φαίνεται ότι θα εξασθενήσει. Βεβαίως, αυτή είναι μια γενική διαπίστωση η οποία μπορεί να αφορά κάθε ξεχωριστή χώρα σε λιγότερο ή σε μεγαλύτερο βαθμό.

Ο κλάδος της οικοδομής

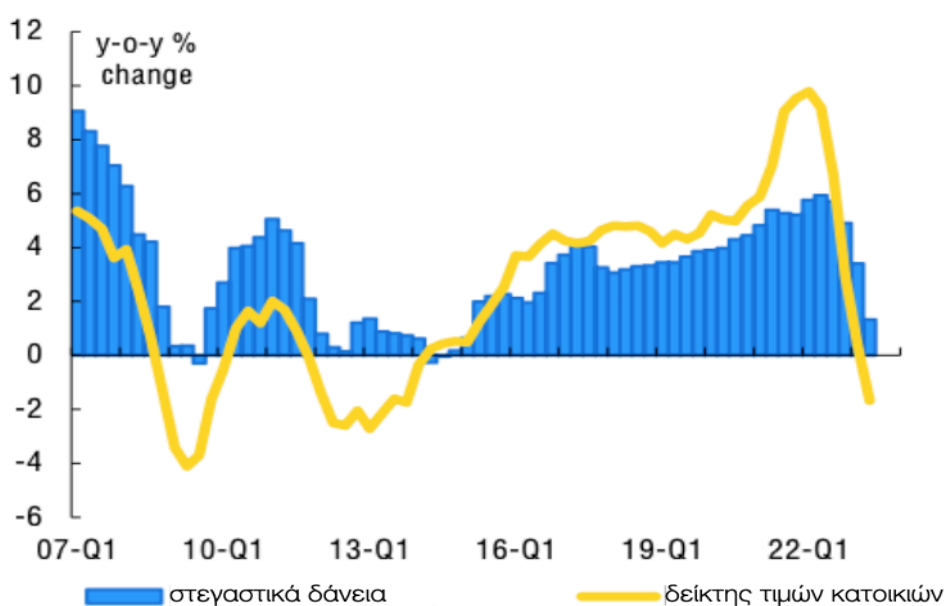
Η κατασκευή κατοικιών στην ευρωζώνη ακολουθεί πτωτική πορεία εξαιτίας της κατακόρυφης μείωσης του ρυθμού επέκτασης των στεγαστικών δανείων (διάγραμμα 1.4), η οποία συμπαρασύρει και τις τιμές των ακινήτων (διάγραμμα 1.5).

Διάγραμμα 1.4. Δείκτης στεγαστικών δανείων.

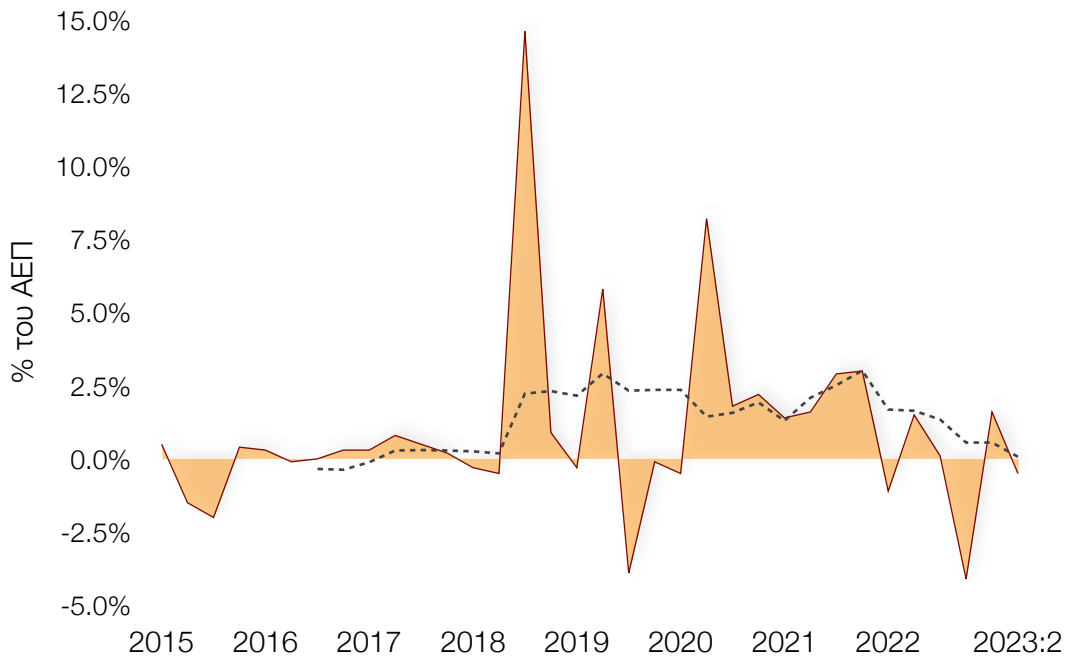
Πηγή: OECD Economic Outlook, Interim Report, Sept. 2023

Διάγραμμα 1.5. Συσχέτιση των τιμών των κατοικιών με την μεταβολή του αριθμού των στεγαστικών δανείων στην ευρωζώνη.

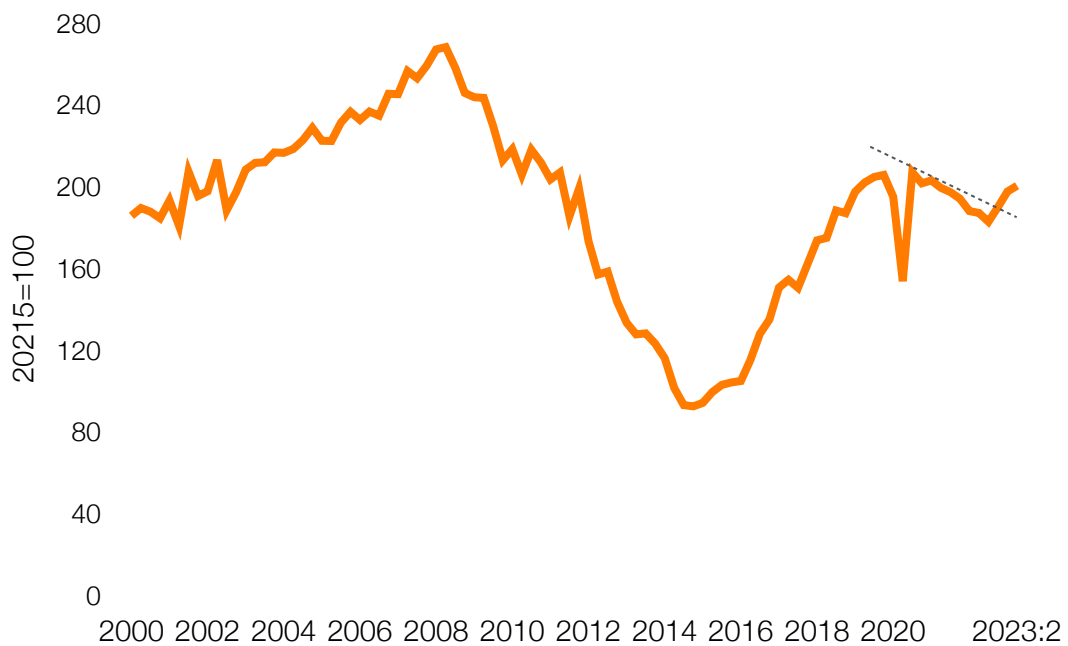
Πηγή: OECD Economic Outlook, Interim Report, Sept. 2023

Διάγραμμα 1.6. Μακροχρόνιος δανεισμός νοικοκυριών % του ΑΕΠ στην Κύπρο

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 1.7. Δείκτης όγκου παραγωγής κατοικιών στην Κύπρο (έτος 2015=100).

Πηγή: Eurostat

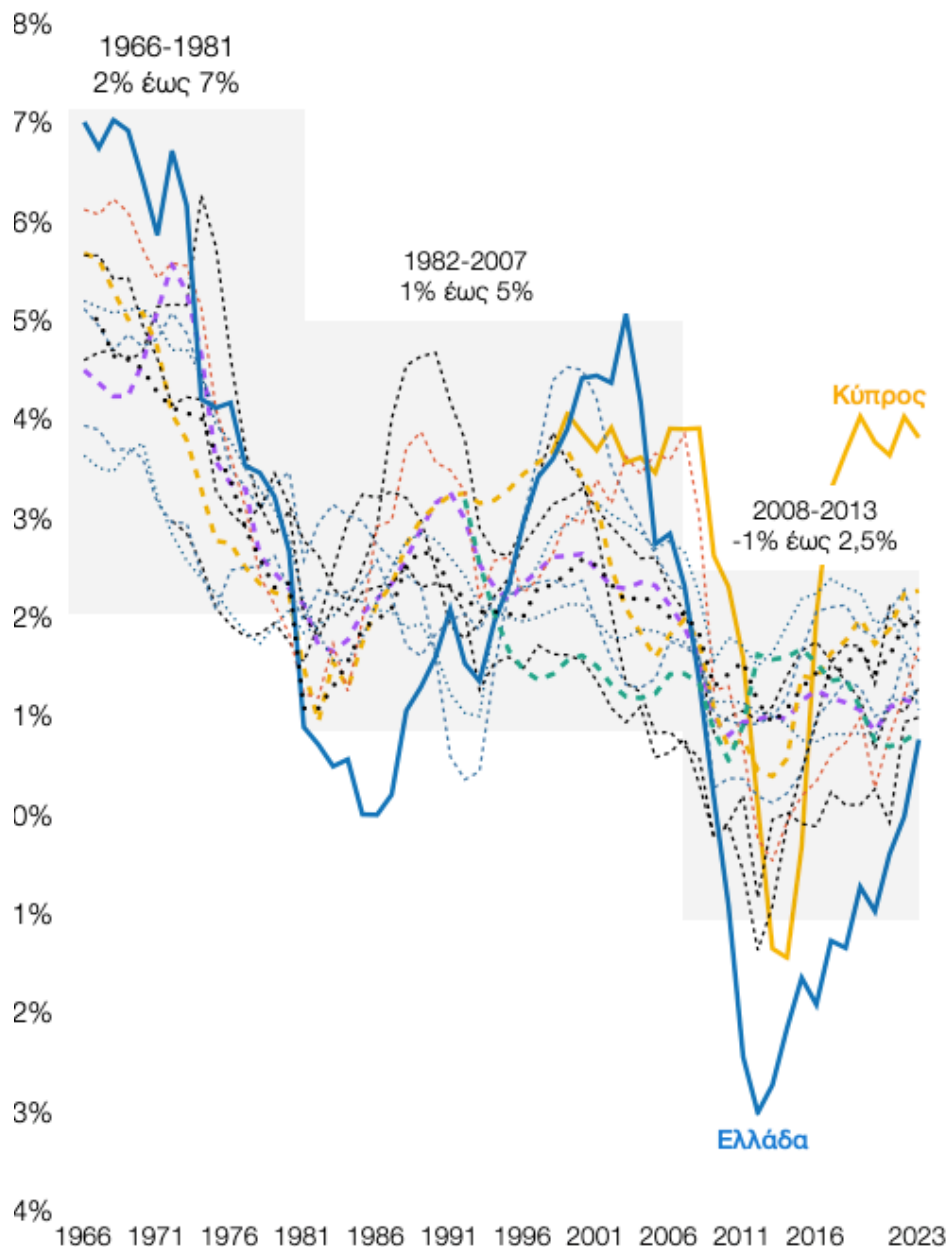
Στην περίπτωση της Κύπρου μπορούμε να παρατηρήσουμε και εδώ ότι τα νέα μακροχρόνια δάνεια των νοικοκυριών ως ποσοστό του ΑΕΠ μειώνονται με ταχύ ρυθμό (διάγραμμα 1.6). Αυτό συσχετίζεται με τον δείκτη όγκου παραγωγής κατοικιών (διάγραμμα 1.7), πλην όμως η υποχώρηση του τελευταίου ήταν πολύ μικρή μέχρι το φθινόπωρο του 2023 ενώ τα στεγαστικά δάνεια είχαν υποχωρήσει. Αυτό αποτελεί ένδειξη ότι η αγορά κατοικίας στην Κύπρο, σε αντίθεση με τις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετίζεται σημαντικά με εισροές κεφαλαίων από το εξωτερικό.

Η μεσοπρόθεσμη προοπτική της παγκόσμιας οικονομίας

Σύμφωνα με όλες τις προβλέψεις των διεθνών οργανισμών, πανεπιστημίων, ερευνητικών ινστιτούτων κλπ, οι μεσοπρόθεσμες προοπτικές (δηλαδή οι προοπτικές για την επόμενη πενταετία), της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης παραμένουν οι χαμηλότερες των τελευταίων δεκαετιών. Από την κρίση του 2008 και μετά, οι προβλέψεις γίνονται βαθμιαία πιο απαισιόδοξες και μειώνουν τις προσδοκίες τους για την μεσοπρόθεσμη διάρκεια. Δεν πρόκειται, ωστόσο, για πτωτική τάση που εκδηλώνεται μόνο στην μεσοπρόθεσμη διάρκεια: Οι τελευταίες δεκαετίες χαρακτηρίζονται από τις χειρότερες παραγωγικές επιδόσεις μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, και επομένως οι προβλέψεις αυτές είναι οι χαμηλότερες των τελευταίων ογδόντα ετών. Αυτό είναι ευδιάκριτο στο διάγραμμα 1.8 για την περίοδο μετά το 1965 και για τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης.

Διάγραμμα 1.8. Ρυθμός μεγέθυνσης του δυνητικού ΑΕΠ στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης (1966-2023). Πηγή: Ameco.

Τα τρία τέταρτα της μείωσης του παγκόσμιου ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης, οφείλονται στην ασθενέστερη αύξηση του **ΑΕΠ ανά κάτοικο** και αυτή με την σειρά της ανάγεται στην πιο αργή αύξηση της **παραγωγικότητας της εργασίας**. Η επιβράδυνση της **συμμετοχής του πληθυσμού στο εργατικό δυναμικό** στις προηγμένες οικονομίες συνέβαλε επίσης κατά το ένα τρίτο περίπου στη συνολική επιβράδυνση του ΑΕΠ ανά κάτοικο. Η επιβράδυνση της συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό σχετίζεται με παράγοντες όπως η γήρανση του πληθυσμού, η αποθάρρυνση αναζήτησης εργασίας λόγω των μειωμένων αμοιβών, των κακών συνθηκών εργασίας, των εξοντωτικών ωραρίων κλπ. Το **ποσοστό ανεργίας** είχε θετική επίπτωση στο ΑΕΠ ανά κάτοικο κατά το τέλος της περιόδου 2008-2023 αλλά η επίπτωση αυτή ήταν μικρότερη από τις αρνητικές επιπτώσεις των άλλων δύο παραγόντων.

Η επιβράδυνση της παραγωγικότητας της εργασίας ανάγεται σε μεγάλο βαθμό στην επιβράδυνση της **υποκατάστασης εργασίας από πάγιο κεφάλαιο** διότι αυτή η τελευταία μεταφέρει μέσα στις παραγωγικές διαδικασίες τις νέες τεχνολογικές και οργανωτικές γνώσεις.

Η δε υποκατάσταση εργασίας από κεφάλαιο εξαρτάται από τον **ρυθμό συσσώρευσης παγίου κεφαλαίου**, δηλαδή από τις επενδύσεις παγίου κεφαλαίου.

Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 1.9, ο ρυθμός συσσώρευσης παγίου κεφαλαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση επιβραδύνεται από το 1995, με αποτέλεσμα την επιβράδυνση της υποκατάστασης εργασίας από πάγιο κεφάλαιο (στο ίδιο διάγραμμα) και συνακόλουθα της παραγωγικότητας της εργασίας. Αυτές οι μεταβολές, σε συνδυασμό με την μικρότερη συμμετοχή του πληθυσμού στο εργατικό δυναμικό, έχουν οδηγήσει στην επιβράδυνση του ΑΕΠ ανά κάτοικο, και μέσω αυτού στην επιβράδυνση του ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης που φαίνεται στο διάγραμμα 1.8.

Μεθοδολογικό ένθετο 1.1. Οι μεταβολές του **ΑΕΠ ανά κάτοικο** αναλύονται στους εξής παράγοντες:

(α) Στις μεταβολές της **παραγωγικότητας εργασίας**, που μας δείχνει πόσο επιπλέον (ή λιγότερο) προϊόν ανά εργαζόμενο παράγεται στη διάρκεια ενός έτους σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος. Όσο υψηλότερη είναι η παραγωγικότητα της εργασίας, τόσο υψηλότερο είναι το ΑΕΠ ανά κάτοικο.

(β) Στην μεταβολή του **ποσοστού ανεργίας**: όσο περισσότεροι άνεργοι αναλαμβάνουν εργασία, τόσο αυξάνεται το ΑΕΠ ανά κάτοικο.

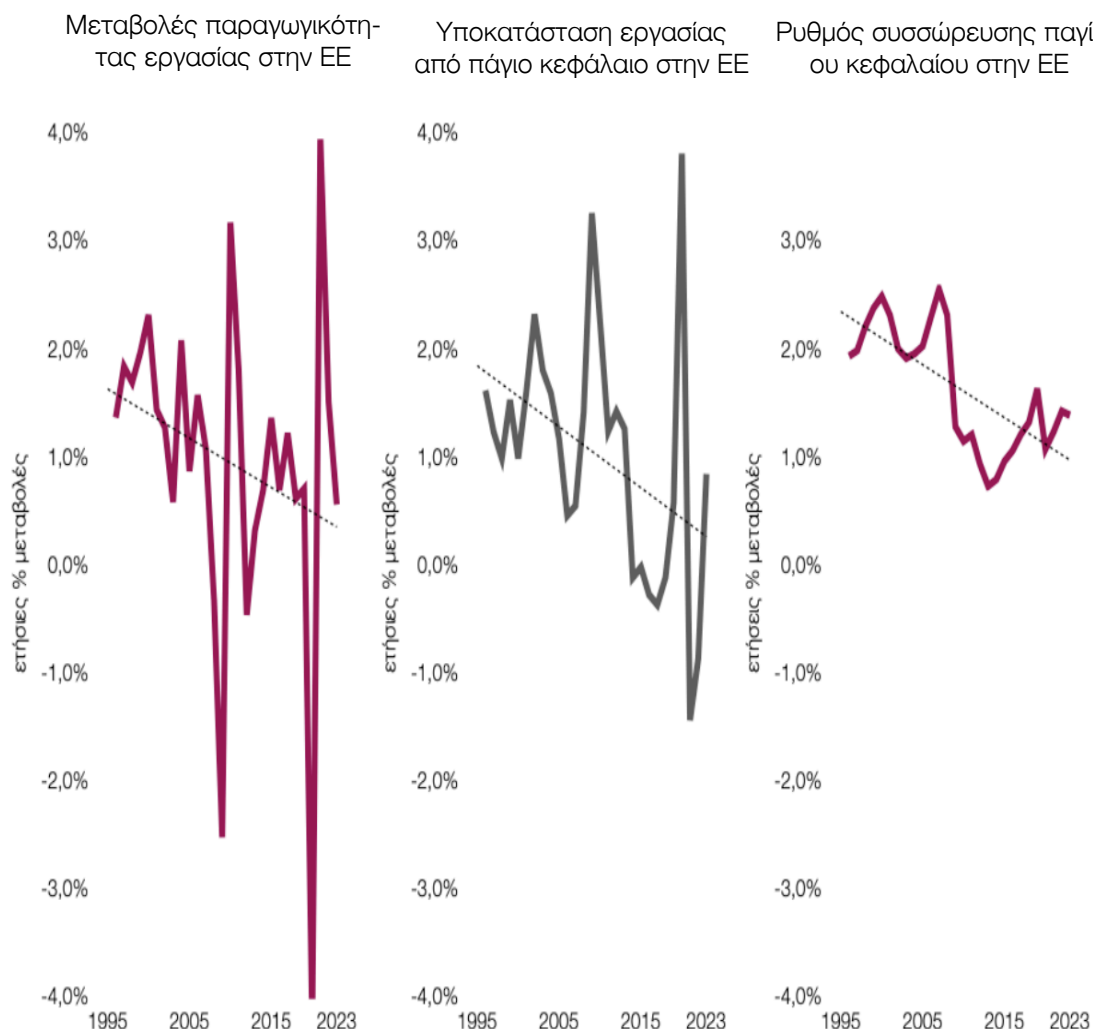
(γ) Στο **ποσοστό συμμετοχής του πληθυσμού στο εργατικό δυναμικό**, που μας δείχνει πόσο μεγάλο είναι το μέρος του πληθυσμού που επιθυμεί να εργαστεί και αναζητά ενεργητικά εργασία. Όσο υψηλότερο είναι το ποσοστό συμμετοχής, τόσο υψηλότερο είναι το ΑΕΠ ανά κάτοικο.

Οι μεταβολές της παραγωγικότητας της εργασίας εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την **υποκατάσταση εργασίας από πάγιο κεφάλαιο**, η οποία αποτελεί δείκτη της εκμηχάνισης και της αυτοματοποίησης της παραγωγής καθώς και του βαθμού οργάνωσης της εργασίας, και είναι ο κυριότερος παράγοντας αύξησης της παραγωγικότητας.

Η υποκατάσταση εργασίας από κεφάλαιο ισούται με τον ρυθμό μεταβολής του παραγωγικού παγίου κεφαλαίου ανά εργαζόμενο

Ο **ρυθμός συσσώρευσης παγίου κεφαλαίου** είναι η ταχύτητα με την οποία συσσωρεύεται το πάγιο κεφάλαιο. Ταχύτερη συσσώρευση οδηγεί σε μεγαλύτερη υποκατάσταση εργασίας από μηχανικές λειτουργίες και σε υψηλότερη παραγωγικότητα.

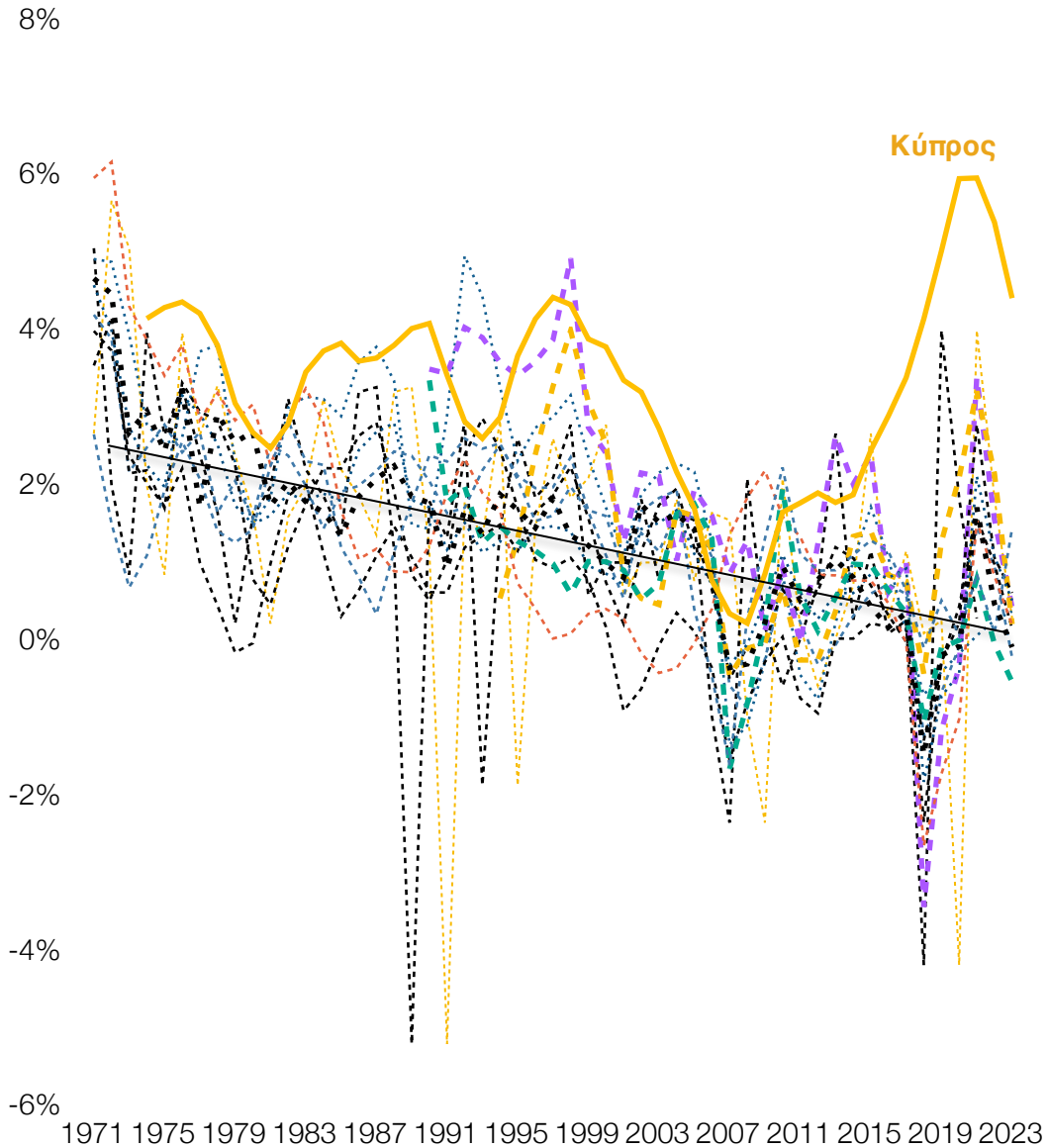
Διάγραμμα 1.9. Δείκτες παραγωγικότητας και συσσώρευσης παγίου κεφαλαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση (έτος 2015=100). Πηγή: Ameco.

Η επιβράδυνση της παγκόσμιας οικονομίας, και ιδιαίτερα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καταγράφεται στις εκθέσεις των διεθνών οργανισμών ως μεσοπρόθεσμο φαινόμενο, ενώ αυτό επεκτείνεται στην μακροχρόνια διάρκεια, όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε στο διάγραμμα 1.8 όπου φαίνεται ότι η επιβράδυνση του ΑΕΠ έχει εκκινήσει ήδη από τα πρώτα έτη της δεκαετίας του 1970. Παρατηρούμε επιπλέον στο διάγραμμα 1.10, ότι και η παραγωγικότητα της εργασίας παρουσιάζει μακροχρόνια επιβράδυνση από την δεκαετία του 1970.

Οι παρατηρήσεις αυτές μας παραπέμπουν στη ανάλυση της μακροχρόνιας πορείας της οικονομίας.

Διάγραμμα 1.10. Ρυθμός μεγέθυνσης της παραγωγικότητας της εργασίας στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης (1971-2023).

Μακροχρόνιες τάσεις του οικονομικού συστήματος

Η μακροχρόνια επιβράδυνση του ρυθμού ανάπτυξης, του ΑΕΠ ανά κάτοικο, και της παραγωγικότητας της εργασίας, επί μισό αιώνα, αποτελούν ισχυρές ενδείξεις ότι η παρούσα οικονομική κρίση είναι μια διαρθρωτική κρίση (ή οργανική κρίση). Στην ιστορία του καπιταλισμού μπορούμε να διακρίνουμε τέσσερις μεγάλες διαρθρωτικές κρίσεις, εκ των οποίων η τρέχουσα έχει σημαντικές ιδιομορφίες. Διαφέρει από τις προηγούμενες κατά το ότι είναι μια γενική κρίση, με την έννοια ότι θίγει σχεδόν το σύνολο των επί μέρους βαθμίδων της οικονομίας και της κοινωνίας (κρίση οικονομική, κλιματική, γεωπολιτική, κρίση χρέους, κρίση παραγωγικότητας, βραδείας συσσώρευσης παραγωγικού κεφαλαίου, ενεργειακή κρίση, κρίση πολιτικής ηγεμονίας και νομιμοποίησης της πολιτικής εξουσίας, κρίση του αξιακού συστήματος που προέκυψε από την αντιφασιστική νίκη του 1945 κ.ά.).

Σε αυτά θα έπρεπε να προσθέσουμε και τις υγειονομικές κρίσεις, των οποίων η πιθανότητα επανεμφάνισης δεν έχει μειωθεί ουσιαστικά διότι οι κυβερνήσεις δεν έχουν την θέληση, είτε αδυνατούν, να λάβουν τα αναγκαία μέτρα. Η γενική κρίση επεκτείνεται

και στον χρηματοπιστωτικό τομέα του οποίου την διάσωση από καιρού σε καιρό έχουν αναλάβει οι κυβερνήσεις με δημόσιες δαπάνες. Η νομισματική ποσοτική χαλάρωση με την οποία οι κεντρικές τράπεζες διοχέτευαν στην παγκόσμια οικονομία, μετά το 2008, μια γιγαντιαία διασάσεως ποσότητα χρήματος που κυκλοφόρησε στις αγορές, μετατράπηκε τελικά σε πληθωρισμό. Για τον έλεγχό του, το οικονομικό σύστημα οδηγείται τώρα, με την άνοδο των επιτοκίων, σε επιβράδυνση της παραγωγής (με τον κίνδυνο να μετατραπεί σε ύφεση). Επιπροσθέτως, ο πληθωρισμός μετατρέπεται για τις επιχειρήσεις σε νέα μεγάλη ευκαιρία απαξίωσης της εργασίας και νέα αύξηση των κερδών.

Στην γενική κρίση του καπιταλισμού συμμετέχει και η κρίση πολιτικής ηγεμονίας, κρίση ηθικής και πολιτικής νομιμοποίησης του καθεστώτος, με την έννοια ότι οι κυβερνήσεις πλέον δεν είναι σε θέση να καταστρώσουν σχέδιο εξόδου από την κρίση ώστε να διατηρήσουν την συναίνεση του πληθυσμού. Για να αναπληρώσουν το κενό νομιμοποίησης στρέφονται στον αυταρχισμό που εμφανίζεται, μεταξύ άλλων, και με την μορφή κυβερνήσεων συμμαχικών με την άκρα δεξιά. Η τρέχουσα κρίση είναι *οργανική κρίση* του καπιταλισμού, εννοώντας με αυτόν τον όρο ότι πρόκειται για κρίση που δεν μπορεί να λυθεί παρά μόνον εάν γίνουν αλλαγές στον τρόπο λειτουργίας του οικονομικού συστήματος, στον τρόπο με τον οποίο συνδυάζονται οι επιμέρους λειτουργίες του, εάν μετασηματιστούν οι θεσμοί, ο ρόλος του κράτους, τα όργανά του ή ο τρόπος με τον οποίο αυτά συναρθρώνονται. Δεν πρόκειται, δηλαδή, για *περιοδική κρίση*, παροδική, που αντιμετωπίζεται με αύξηση ή μείωση κάποιων μεγεθών (των επιτοκίων, των δημόσιων δαπανών κ.λπ.) για να επανέλθει η οικονομία σε κανονική, ανοδική τροχιά.

Η σημερινή οργανική κρίση διακρίνεται από τις προηγούμενες τρεις, στις οποίες το σύστημα έδωσε λύση είτε με μια τεχνολογική επανάσταση (1895) είτε με ηγεμονικό πολιτικό σχέδιο (δεκαετία του 1930, New Deal, Ρούσβελτ, κείνσιανισμός / δεκαετία του 1980, άνοδος του νεοφιλελευθερισμού), κατά το ότι τώρα, δεν έχει προσδιοριστεί ποια μπορεί να είναι η έξοδος από την κρίση του καπιταλισμού. Με άλλα λόγια, οι κυβερνήσεις δεν είναι πλέον σε θέση να παρουσιάσουν ένα σχέδιο εξόδου, όπως έγινε στις προηγούμενες κρίσεις, ούτε υπάρχει τεχνολογική επανάσταση, όπως ισχυρίζονται πολλοί δημοσιογράφοι και επιχειρηματίες. Εάν υπήρχε, θα είμασταν σε θέση να το διαπιστώσουμε στα στατιστικά στοιχεία της παραγωγικότητας της εργασίας, της οποίας οι αυξήσεις είναι πλέον μικρές ή πολύ μικρές, με ελάχιστες εξαιρέσεις. Υπάρχουν μεμονωμένοι τομείς, όπως π.χ. η ιατρική, στους οποίους όντως διαπιστωμένα υπάρχει μεγάλη τεχνολογική πρόοδος, πλην όμως δεν υπάρχει στο σύνολο της οικονομίας. Αυτό οδηγεί στην συνεχή επιβράδυνση της παραγωγικότητας της εργασίας σε όλες τις χώρες του αναπτυσσόμενου καπιταλισμού (με εξαίρεση τις χώρες μεσαίας ανάπτυξης που μπορούν ακόμα να επιτύχουν αυξήσεις της παραγωγικότητας της εργασίας υιοθετώντας μεθόδους παραγωγής, αναδιάρθρωσης και οργάνωσης της εργασίας που έχουν ήδη δοκιμαστεί, καθιερωθεί και αποδώσει ό,τι είχαν να αποδώσουν σε χώρες με υψηλότερο επίπεδο ανάπτυξης). Με αυτά τα δεδομένα (χαμηλός ρυθμός συσσώρευσης παραγωγικού κεφαλαίου, μικρές αυξήσεις της παραγωγικότητας της εργασίας) η αύξηση της κερδοφορίας μπορεί να επιτευχθεί μόνο με αναδιανομή του εισοδήματος σε βάρος του κόσμου της εργασίας, επομένως με μειώσεις του κόστους εργασίας, και κατά συνέπεια των πραγματικών μισθών. Αυτή η κατάσταση ωθεί τον σημερινό καπιταλισμό να τηρεί επιθετική στάση έναντι των εργαζόμενων τάξεων, διότι για να επιτευχθεί η αναδιανομή του εισοδήματος πρέπει να υπάρξει εντατικοποίηση της εργασίας, εργοδοτικός αυταρχισμός, «απελευθέρωση» της αγοράς εργασίας με άρση των ρυθμίσεων που προστατεύουν την εργασία και λοιπά μέτρα που λαμβάνει ο νεοφιλελευθερισμός.

Διάγραμμα 1.11. Μεταβολή του μεριδίου της εργασίας στο ΑΕΠ (%) μεταξύ 2020 και 2023.

Πηγή: Ameco

Επιπλέον, ο νεοφιλελευθερισμός δεν επιζητεί μόνο να είναι υψηλή η κερδοφορία, αλλά να είναι υψηλή και ταυτόχρονα αυξανόμενη. Διαθέτει για αυτό ένα χρηματοπιστωτικό σύστημα το οποίο ελέγχει την επιχείρηση, την επιβραβεύει όταν αυξάνει τα κέρδη της και την τιμωρεί όταν μειώνονται.

Επομένως, ο νεοφιλελεύθερος καπιταλισμός είναι αναγκασμένος, πρώτον, να επιζητεί με φανατισμό την μείωση του μεριδίου της εργασίας στο ΑΕΠ, δηλαδή του μεριδίου με το οποίο οι εργαζόμενοι καλούνται να ζήσουν, και δεύτερον, να επιζητεί την απορρύθμιση της αγοράς εργασίας, διότι από αυτό εξαρτάται η ικανότητά του να μειώνει το μερίδιο της εργασίας.

Με αυτά τα δεδομένα, η διέξοδος που προσφέρεται στο σύστημα, προς το παρόν τουλάχιστον, είναι η απαξίωση της εργασίας, δηλαδή μια αναδιανομή του εισοδήματος, σε βάρος της εργασίας, με μόνιμα χαρακτηριστικά (βλ. στο κεφάλαιο 2, ιδιαίτερα στα διαγράμματα 2.6 και 2.7 και στα σχόλια που τα συνοδεύουν).

Ο πληθωρισμός των τελευταίων ετών, ενώ αποτελεί μακροοικονομικό πρόβλημα, αποτελεί ταυτοχρόνως και μια ευκαιρία για τις μεμονωμένες επιχειρήσεις διότι με τον υψηλό πληθωρισμό είναι σε θέση να μειώσουν το κόστος εργασίας (και μάλιστα, με πολύ λιγότερες αντιστάσεις από αυτές που αντιμετωπίζουν όταν επιχειρούν μειώσεις του χρηματικού μισθού).

Προοπτικές

Σαράντα τρία χρόνια μετά την άνοδο το νεοφιλελευθερισμού στην πολιτική εξουσία, πυκνώνουν οι ενδείξεις ότι ο νεοφιλελευθερισμός, τουλάχιστον στην σημερινή του μορφή, έχει ολοκληρώσει τον ιστορικό του κύκλο στις χώρες του αναπτυσσόμενου καπι-

---

ταλισμού στην Ευρώπη. Ανέκαθεν ήταν δύσκολο για τον νεοφιλελευθερισμό να εμφανιστεί στους πολίτες ως οικονομικό σχέδιο που εξασφαλίζει την γενική ευημερία, τώρα όμως αυτό έχει καταστεί αδύνατο. Αντιθέτως, εμφανίζεται ως ένα σύστημα που εμφανώς προάγει τις εισοδηματικές ανισότητες, την φτώχεια και την υλική στέρηση για μεγάλες μερίδες του πληθυσμού, και την στασιμότητα ή υποχώρηση της υλικής ευημερίας για τις εργαζόμενες τάξεις στο μεγαλύτερο μέρος τους. Κατά το παρελθόν, ο νεοφιλελευθερισμός μπορούσε να ισχυρίζεται ότι οι εισοδηματικές ανισότητες, οι χαμηλοί μισθοί, η υλική στέρηση απελευθέρωναν δημιουργικές δυνάμεις της οικονομίας που θα οδηγούσαν σε κατάσταση ευημερίας για όλους. Η υπόσχεση όμως αυτή δεν υλοποιήθηκε, και η πλάνη ότι ο πλούτος που παραγόταν στην κορυφή της εισοδηματικής πυραμίδας θα διαχεόταν προς την βάση της, έχει διαψευσθεί παταγωδώς. Έτσι, ο νεοφιλελευθερισμός εμφανίζεται σήμερα όχι μόνο ως άδικο οικονομικό σύστημα αλλά και ως αναποτελεσματικό, διότι ευθύνεται για την παρούσα γενική κρίση. Για τους λόγους αυτούς, ο νεοφιλελεύθερος καπιταλισμός, εμφανίζεται σήμερα ως άδικος και ταυτοχρόνως αναποτελεσματικός, και για αυτόν τον λόγο δεν είναι σε θέση να αρθρώσει πειστικό λόγο περί του γενικού συμφέροντος.

Κεφάλαιο 2

Η απαξίωση της εργασίας και η άνοδος της κερδοφορίας

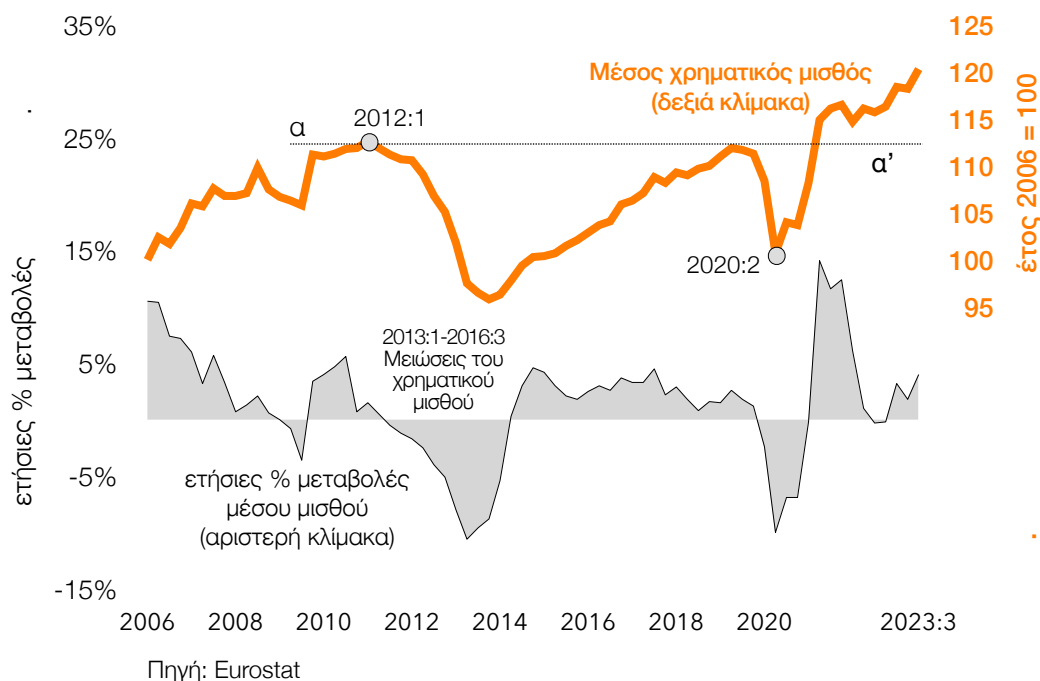
Ο μέσος χρηματικός μισθός (ή ονομαστικός μισθός) στην Κύπρο, αφού έφθασε κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2021 στο επίπεδο του πρώτου τριμήνου του 2012, που ήταν το ιστορικά υψηλότερο σημείο του (επίπεδο αα' στο διάγραμμα 2.1), παρέμεινε αμετάβλητος από το 2021:3 έως το 2022:3. Ωστόσο, κατά το πρώτο εξάμηνο του 2023 παρουσίασε αύξηση, κατά 3,5%, η οποία οδήγησε τον μέσο χρηματικό μισθό, σε νέο ιστορικά υψηλό επίπεδο.

Βεβαίως, αυτή η αύξηση, αφορά τον χρηματικό μισθό, και αποκτά την σημασία της μόνο εάν λάβουμε υπόψη μας και τον πληθωρισμό και τις αυξήσεις της παραγωγικότητας της εργασίας που καταγράφηκαν μετά το 2020. Λαμβάνοντας υπόψη μας και αυτούς τους δύο επιπλέον παράγοντες στην συνέχεια αυτού του κεφαλαίου, διαπιστώνουμε ότι κατά την περίοδο μετά την υγειονομική κρίση, τέθηκε σε λειτουργία, και ακόμη εξελίσσεται, μια **διαδικασία απαξίωσης της εργασίας** παρά την σημαντική αύξηση των ονομαστικών μισθών. Η τρέχουσα απαξίωση προστίθεται στην απαξίωση της εργασίας των ετών 2013-2015 έτσι ώστε σχηματίζονται ιστορικά μεγάλες απώλειες εισοδήματος για τον κόσμο της μισθωτής εργασίας. Η απαξίωση αυτή, και μόνο αυτή, εξηγεί την **θεαματική άνοδο των κερδών** μετά το 2020 (βλ. στην σχετική ανάλυση του κεφαλαίου 6). Η διόρθωση της απαξίωσης της μισθωτής εργασίας θα απαιτούσε την άνοδο των χρηματικών μισθών σε υψηλότερο επίπεδο, και αυτό εξαρτάται από τις διαπραγματευτικές διεκδικήσεις του κόσμου της εργασίας και από τον συνολικό ταξικό συσχετισμό δυνάμεων αφενός και αφετέρου από μία σημαντική αύξηση/διόρθωση του ύψους του κατώτατου μισθού, των μισθών δηλαδή που δεν διαμορφώνονται στο πλαίσιο της συλλογικής διαπραγμάτευσης αλλά διαμορφώνονται με διοικητική/νομοθετική πράξη. Για να μην υπάρξει περαιτέρω απαξίωση της εργασίας, θα πρέπει οι αυξήσεις του ονομαστικού μισθού να καλύπτουν τον πληθωρισμό και την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας. Ταυτοχρόνως, όμως, από την πλευρά των κατόχων κεφαλαίου, στην Κύπρο όπως εξάλλου και σε όλες τις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εντείνονται στο έπακρο οι προσπάθειες να αυξάνουν τα κέρδη τους θεωρώντας ότι για αυτά δεν υπάρχει, και δεν πρέπει να υπάρχει, άνω όριο.

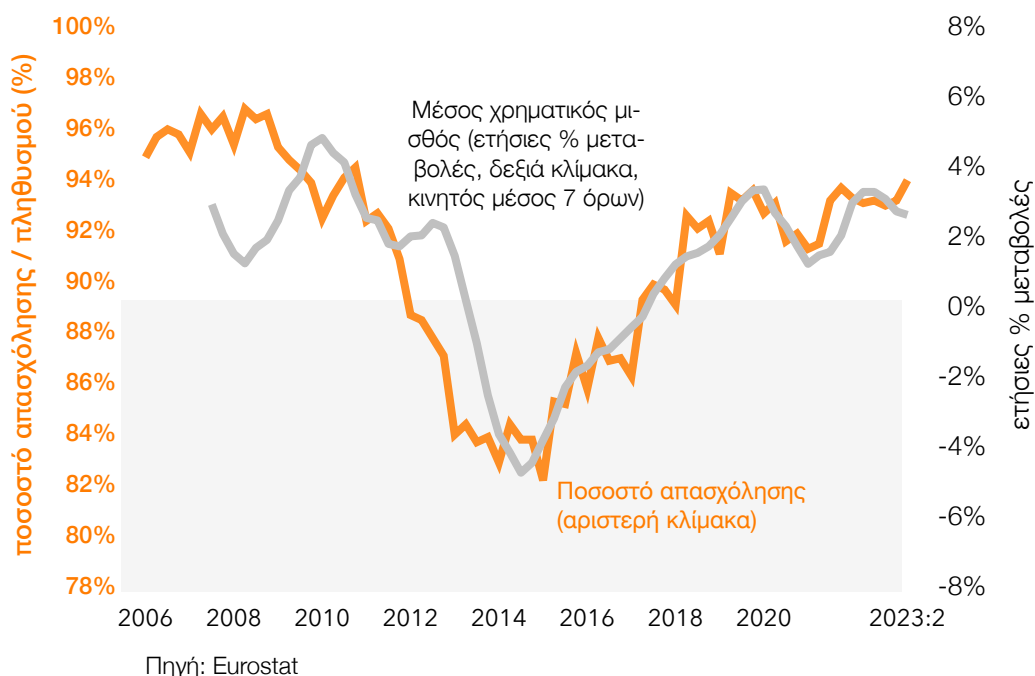
Πώς ορίζουμε τους μισθούς και τις αποδοχές

Ως μέτρο της αμοιβής εργασίας θεωρούμε τον ακαθάριστο **χρηματικό μισθό** (ή ακαθάριστο ονομαστικό μισθό), ο οποίος δεν περιλαμβάνει τις εργοδοτικές ασφαλιστικές εισφορές, σε αντίθεση με τις ακαθάριστες (ή μικτές) **χρηματικές αποδοχές** που τις περιλαμβάνουν. Ο όρος μικτές ή **ακαθάριστες αποδοχές** (ή απολαβές) αναφέρεται στο γεγονός ότι πρόκειται για τις αμοιβές με την ευρύτερη έννοια, διότι περιλαμβάνουν, πέραν του καθαρού μισθού (take-home pay), τον φόρο εισοδήματος που έχει προκαταβληθεί, τις ασφαλιστικές εισφορές του εργαζόμενου και του εργοδότη, και κάθε άλλου είδους παροχές που μπορούν να εκληφθούν ως αμοιβή εργασίας. Ο όρος **μέσες αποδοχές** αναφέρεται στο γεγονός ότι πρόκειται για την αμοιβή ανά απασχολούμενο. Ο όρος **χρηματικός μισθός** (ή **ονομαστικός μισθός**) αναφέρεται στον μισθό σε ευρώ, σε αντιπαράθεση με τον **πραγματικό μισθό** που αναφέρεται σε αγοραστική δύναμη, δηλαδή σε ένα “καλάθι” αγαθών και υπηρεσιών που ο ονομαστικός μισθός μπορεί να αγοράσει. Επομένως, ο **ακαθάριστος χρηματικός μισθός** είναι ο μισθός μετά την παρακράτηση των εργοδοτικών εισφορών και πριν την παρακράτηση του φόρου εισοδήματος και των εισφορών του εργαζόμενου στο Ταμείο Κοινωνικών Ασφαλίσεων και στο ΓΕΣΥ. Οι μέσες μικτές (χρηματικές) αποδοχές είναι ένα μέγεθος το οποίο αφορά στον υπολογισμό του κόστους εργασίας επειδή περιλαμβάνει όλα όσα δαπάνησε η επιχείρηση για να απασχολήσει τον εργαζόμενο, ενώ ο μέσος ακαθάριστος χρηματικός μισθός, που δεν περιλαμβάνει τις εργοδοτικές εισφορές, αφορά στον υπολογισμό του εισοδήματος του μισθωτού.

Διάγραμμα 2.1. Μέσος χρηματικός μισθός (τρέχουσες μεταβολές και δείκτης με βάση το έτος 2006=100, τριμηνιαία στοιχεία 2006:1-2023:3 εποχικά διορθωμένα).

Διάγραμμα 2.2. Ετήσιες μεταβολές του μέσου χρηματικού μισθού και ποσοστό απασχόλησης (ποσοστό απασχόλησης = αριθμός απασχολούμενων ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού, τριμηνιαία στοιχεία 2006:1-2023:2 εποχικά διορθωμένα).

Ο μέσος χρηματικός μισθός εξαρτάται από τις μεταβολές του ποσοστού απασχόλησης (δηλαδή της απασχόλησης ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού) επειδή αυτό το τελευταίο μέγεθος καθορίζει σε σημαντικό βαθμό την διαπραγματευτική ισχύ¹ των μι-

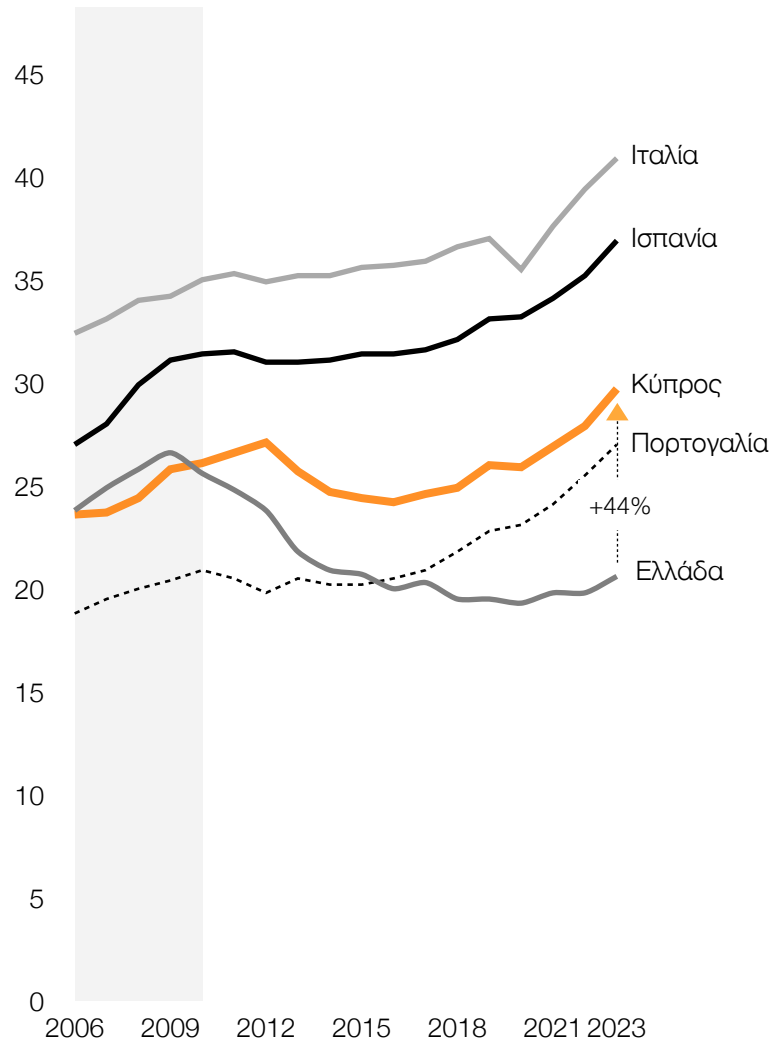
¹ Όταν το ποσοστό απασχόλησης αυξάνεται, η προσφορά εργασίας περιορίζεται και έτσι βελτιώνει την διαπραγματευτική ισχύ των μισθωτών και των οργανώσεών τους, και αντιστρόφως, όταν το ποσοστό απασχόλησης μειώνεται, η διαπραγματευτική ισχύς τους μειώνεται.

σθωτών. Η εξάρτηση αυτή, του μέσου χρηματικού μισθού από τις μεταβολές του ποσοστού απασχόλησης, φαίνεται στο διάγραμμα 2.2. Μπορούμε από αυτό να συμπεράνουμε ότι κατά την ανάκαμψη της οικονομίας από την άνοιξη του 2021, οι αυξήσεις του μέσου ονομαστικού μισθού ήταν ανάλογες της αύξησης του ποσοστού απασχόλησης (δηλαδή αντίστοιχες της βελτίωσης των συνθηκών που επικρατούσαν στην αγορά εργασίας).

Στο διάγραμμα 2.3, φαίνεται ότι η Κύπρος διατηρεί ενδιάμεση θέση στην κατάταξη των χωρών της νότιας ευρωζώνης με κριτήριο το επίπεδο των μέσων μικτών ετήσιων αποδοχών. Μετά το 2012, η απόστασή της από την Ισπανία και την Ιταλία έχει μεγαλώσει σε βάρος της. Σε σχέση όμως με την Ελλάδα, η Κύπρος έχει αυξήσει θεαματικά την υπεροχή της: ενώ το 2009 οι αποδοχές εργασίας στις δύο χώρες ήταν μεταξύ τους ίσες, κατά το 2023 είναι υψηλότερες κατά 44% στην Κύπρο. Σε σχέση με την Πορτογαλία, η απόσταση έχει μειωθεί, έτσι ώστε εάν συνεχιστούν οι τρέχουσες τάσεις, φαίνεται πολύ πιθανό ότι σε χρονικό διάστημα μερικών ετών, οι μισθοί στην Πορτογαλία θα υπερβούν τους μισθούς στην Κύπρο.

Διάγραμμα 2.3.

Μικτές ετήσιες αποδοχές εργασίας ανά μισθωτό στις χώρες της νότιας Ευρώπης (σε χιλιάδες ευρώ, 2006-2023).

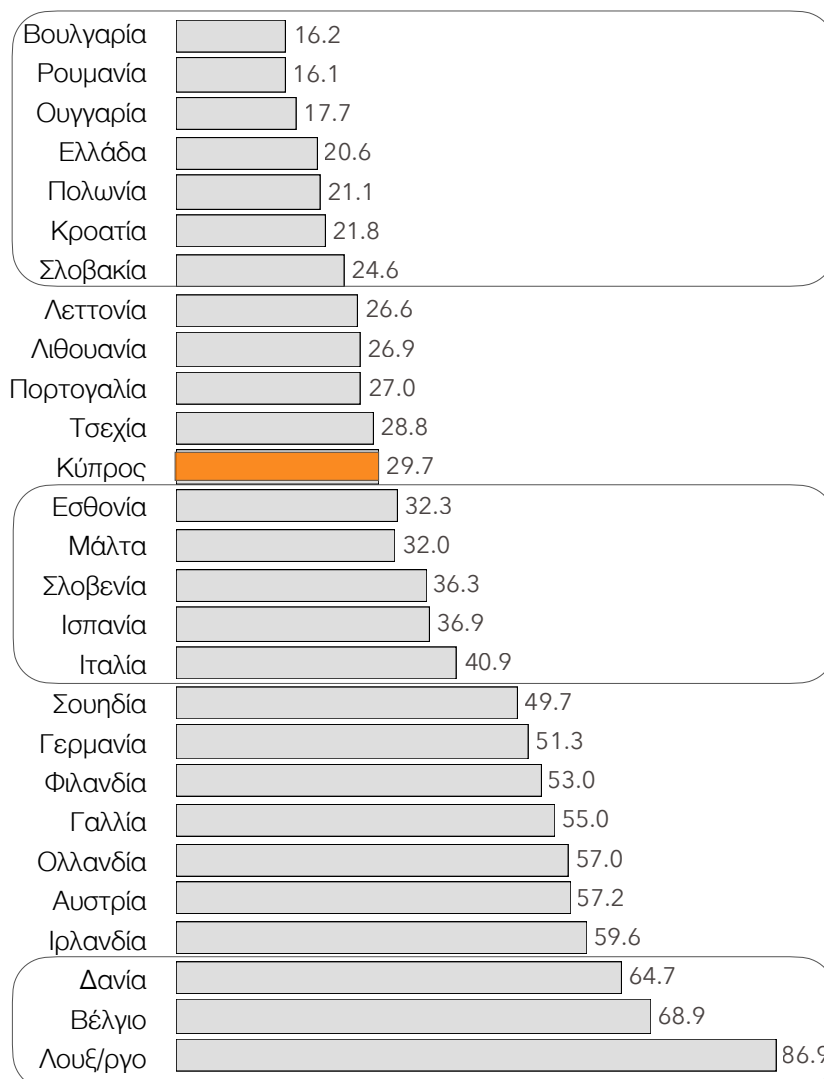

Πηγή: Ameco Database, Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Στο διάγραμμα 2.4α φαίνονται οι ακαθάριστες ετήσιες αποδοχές εργασίας ανά μισθωτό, σε χιλιάδες ευρώ, κατά το 2022, στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Διάγραμμα 2.4α.
Μικτές ετήσιες αποδοχές εργασίας* ανά μισθωτό στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά το 2022 σε χιλιάδες ευρώ.

(*περιλαμβάνονται οι ασφαλιστικές εισφορές)

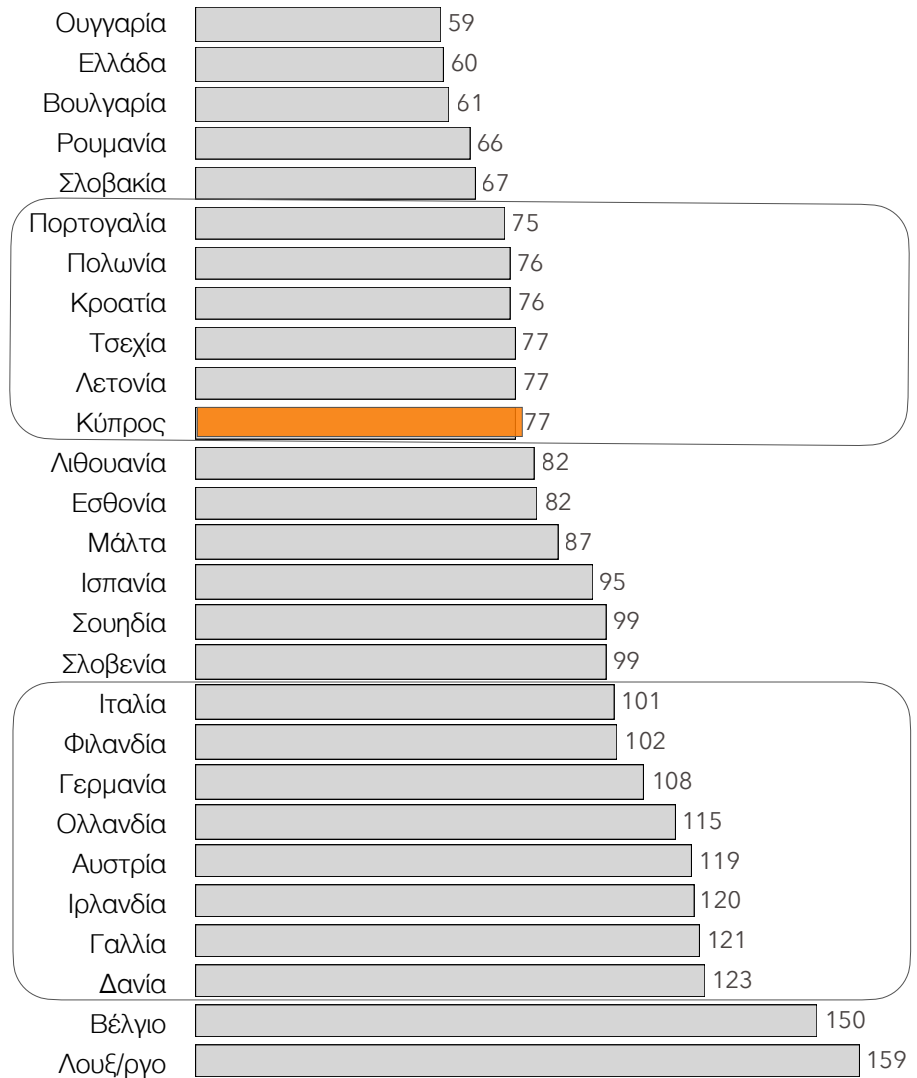
Πηγή: Ameco Database

Διακρίνουμε πέντε ομάδες χωρών: Τρεις μικρές χώρες του ευρωπαϊκού βορρά, το Λουξεμβούργο, το Βέλγιο και η Δανία εμφανίζουν πολύ υψηλές μικτές αποδοχές εργασίας, άνω των 60 χιλιάδων ευρώ ετησίως. Οι υπόλοιπες χώρες του ευρωπαϊκού βορρά μαζί με τη Γαλλία αποτελούν την δεύτερη ομάδα υψηλών αποδοχών (μεταξύ 45 και 60 χιλιάδων ευρώ ετησίως). Ακολουθούν ως τρίτη ομάδα πέντε χώρες, τέσσερις της Μεσογείου (Ισπανία, Ιταλία, Σλοβενία, Μάλτα) και η Εσθονία με μικτές αποδοχές 30 έως 41 χιλιάδες ευρώ ετησίως. Πέντε χώρες (Λετονία, Λιθουανία, **Κύπρος**, Τσεχία και Πορτογαλία) αποτελούν την τέταρτη ομάδα με μικτές αποδοχές 25 έως 30 χιλιάδες ευρώ ετησίως, με την Κύπρο στην πρώτη θέση της ομάδας αυτής. Η πέμπτη ομάδα, των χαμηλών αποδοχών εργασίας, μικρότερες των 25 χιλιάδων ευρώ, αποτελείται από έξι πρώην σοσιαλιστικές χώρες (Βουλγαρία, Ουγγαρία, Ρουμανία, Πολωνία, Κροατία, Σλοβακία) και την Ελλάδα.

Οι αποδοχές εργασίας υπολογισμένες σε ευρώ, όπως στο διάγραμμα 2.4α, αποτελούν χρήσιμη σύγκριση ως κόστος εργασίας μεταξύ των 27 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διότι περιλαμβάνουν το συνολικό κόστος για τον εργοδότη υπολογισμένο σε ευρώ. Η αντίστοιχη σύγκριση των ίδιων αμοιβών ως εισόδημα των μισθωτών επιτυγχά-

νεται με τον υπολογισμό της αγοραστικής δύναμης των μισθών λαμβάνοντας υπόψη το διαφορετικό επίπεδο των τιμών σε διαφορετικές χώρες². Η αγοραστική δύναμη των ετήσιων αποδοχών εργασίας ανά μισθωτό στις 27 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης φαίνεται στο διάγραμμα 2.4β.

Διάγραμμα 2.4β.
Αγοραστική δύναμη των ετήσιων αποδοχών εργασίας ανά μισθωτό στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά το 2023 σε **ισοτιμίες αγοραστικής δύναμης (ΕΕ-27 = 100)**.

Πηγή: Ameco Database

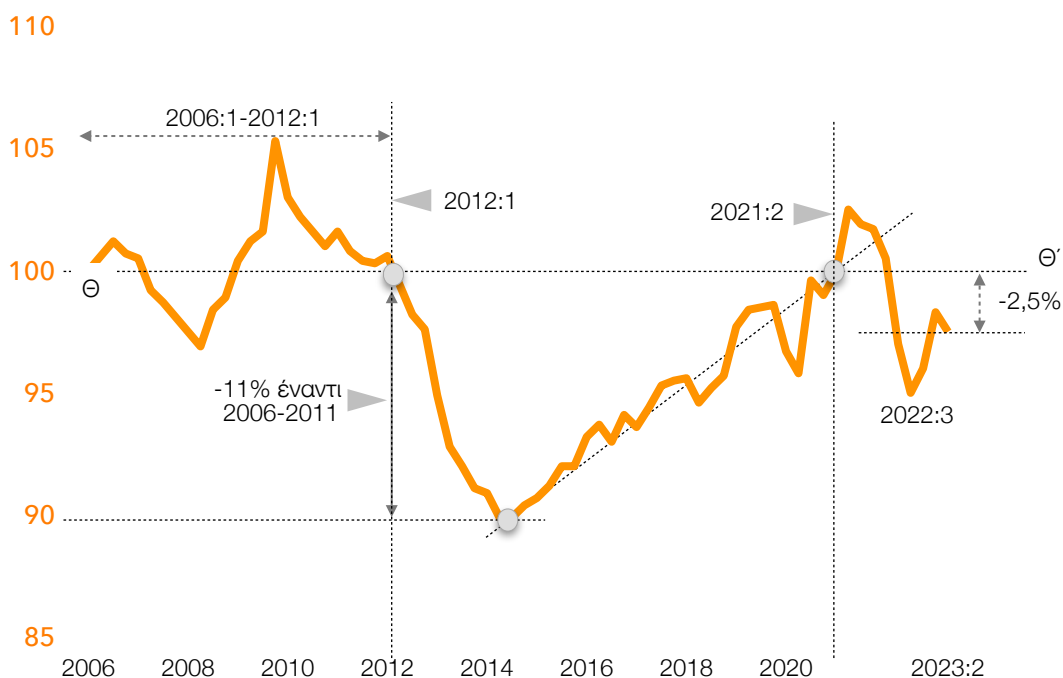
Η Κύπρος καταλαμβάνει την δέκατη έβδομη θέση στην κατάταξη των 27 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με κριτήριο τις αποδοχές υπολογισμένες ως αγοραστική δύναμη. Υπάρχουν ήδη τρεις από τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες στις οποίες η αγοραστική δύναμη του μέσου μισθού είναι υψηλότερη από την Κύπρο (Σλοβενία, Εσθονία, Λιθουανία). Αξιοσημείωτη είναι και η θέση της Ελλάδας στα διαγράμματα 2.4α και 2.4β, διότι υποβαθμίζεται διαρκώς στην κατάταξη των χωρών και η αγοραστική δύναμη του μέσου μισθού ανέρχεται τώρα σε 60% του μέσου όρου της ΕΕ-27 (σε σύγκριση με 77% της Κύπρου).

Στο διάγραμμα 2.5 φαίνεται η αγοραστική δύναμη του μέσου μισθού (δηλαδή ο μέσος πραγματικός μισθός, στον οποίο δεν περιλαμβάνονται οι εργοδοτικές εισφορές) από

² Ο ίδιος χρηματικός μισθός αγοράζει λιγότερα αγαθά και υπηρεσίες σε μια χώρα όπου οι τιμές είναι υψηλές και περισσότερο σε μια χώρα όπου οι τιμές είναι χαμηλές, και επομένως η αγοραστική του δύναμη είναι υψηλότερη στην δεύτερη χώρα.

το 2006 έως το καλοκαίρι του 2023. Διαπιστώνουμε από το διάγραμμα αυτό ότι κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2012 εκκίνησε η μείωση της αγοραστικής δύναμης του μέσου μισθού υπό την πίεση της αυξανόμενης ανεργίας, και συνεχίστηκε από το 2013 μέχρι το καλοκαίρι του 2014 ως επίπτωση του μνημονιακού προγράμματος. Ο μέσος πραγματικός μισθός εμφάνισε ανοδική τάση από το καλοκαίρι του 2014 και επανήλθε κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2021 στο επίπεδο του 2012:1 για πρώτη φορά μετά από εννέα συναπτά έτη. Ωστόσο, κατά το δεύτερο και τρίτο τρίμηνο του 2022 μειώθηκε κατακόρυφα εξαιτίας του πληθωρισμού. Από το 2022:4, ωστόσο, και κατά την διάρκεια του πρώτου εξαμήνου του 2023, η αγοραστική δύναμη του μέσου μισθού αυξήθηκε ως αποτέλεσμα της ανόδου του μέσου χρηματικού μισθού (βλ. διάγραμμα 2.1). Έχει σχηματισθεί, έτσι, ένα επίπεδο αντίστασης του πραγματικού μισθού στην απαξίωση της εργασίας το οποίο βρίσκεται μόλις 2,5% χαμηλότερα από το μέσο επίπεδο της περιόδου 2006-2012 (διάγραμμα 2.5, γραμμή ΘΘ'). Είναι διακριτή, επομένως, στα στατιστικά στοιχεία, μια αντίρροπη κίνηση στην πτωτική τάση της αγοραστικής δύναμης του μέσου μισθού, κίνηση στην οποία αναμένεται να συμβάλει κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2023 και η βελτίωση της απόδοσης της ΑΤΑ από 50% στο 66.67% (όπως προβλέπει η μεταβατική συμφωνία των κοινωνικών εταίρων για την περίοδο 1/6/2023 έως 30/6/2025). Η κίνηση αυτή, παρόλο που προστατεύει τους μισθωτούς από μια περαιτέρω επιδείνωση της οικονομικής τους θέσης, και παρόλη την βελτίωση που θα επιφέρει η επικείμενη αύξηση του κατώτατου μισθού από 1/1/2024 (βλ. αναλυτικά για τον κατώτατο μισθό στο τέλος του κεφαλαίου αυτού) δεν αντισταθμίζει πλήρως την **αναδιανομή του εισοδήματος** που έχει πραγματοποιηθεί σε βάρος της μισθωτής εργασίας, διότι η αναδιανομή δεν πραγματοποιείται μόνο μέσω του πληθωρισμού αλλά και μέσω των αυξήσεων της παραγωγικότητας τις οποίες καρπώνονται εξ ολοκλήρου οι επιχειρήσεις.

Διάγραμμα 2.5. Αγοραστική δύναμη του μέσου μισθού (έτος βάσης 2006=100, σε χιλιάδες ευρώ, στοιχεία 2006:1-2023:2, εποχικά διορθωμένα).

Πηγή: Eurostat

Πώς σχηματίζεται ο πραγματικός μισθός

- Ο πραγματικός μισθός είναι η αγοραστική δύναμη του χρηματικού μισθού.
- Ο πραγματικός μισθός στον επιχειρηματικό τομέα της οικονομίας είναι αποτέλεσμα του συσχετισμού διαπραγματευτικής ισχύος των εργοδοτών και των μισθωτών (ατομικά ή μέσω των συνδικαλιστικών οργανώσεών τους).
- Οι απαιτήσεις των μισθωτών, όσον αφορά τον χρηματικό μισθό τους, μακροχρονίως τείνουν να ευθυγραμμιστούν με τον πληθωρισμό. Ο βαθμός κατά τον οποίο αυτό επιτυγχάνεται εξαρτάται από τον συσχετισμό δυνάμεων μεταξύ εργαζομένων και επιχειρήσεων, ο οποίος περιγράφεται σε μεγάλο βαθμό από το ποσοστό ανεργίας, αλλά και από την συνδικαλιστική οργάνωση και από το θεσμικό (νομικό ή εθιμικό) πλαίσιο των εργασιακών σχέσεων.
- Ως συνέπεια, οι χρηματικές αποδοχές εργασίας είναι υψηλότερες όπου και όταν οι τιμές είναι υψηλότερες, το ποσοστό ανεργίας είναι χαμηλότερο και η διεκδικητική ισχύς των εργαζομένων μεγαλύτερη.
- Το ποσοστό ανεργίας και η συνδικαλιστική ισχύς των μισθωτών περιγράφουν τον βραχυχρόνιο συσχετισμό δυνάμεων ενώ το θεσμικό (νομικό ή εθιμικό) πλαίσιο συμπυκνώνει τον παρελθόντα και τον παρόντα συσχετισμό δυνάμεων που έχει αποκρυσταλλωθεί σε κανόνες σεβαστούς από τις δύο ανταγωνιστικές πλευρές.

Ένας πρακτικός κανόνας για την διανομή του εισοδήματος

- Η διανομή του εισοδήματος πριν να παρέμβουν οι αναδιανεμητικές λειτουργίες του κράτους, παραμένει αμετάβλητη όταν η αύξηση του μέσου χρηματικού μισθού ισούται με το άθροισμα (α) του πληθωρισμού και (β) της αύξησης της μέσης παραγωγικότητας της εργασίας.
- Εάν η αύξηση του χρηματικού μισθού ισούται με τον πληθωρισμό, τότε η αγοραστική δύναμη του μισθού παραμένει αμετάβλητη αλλά οι μισθωτοί καρπώνονται μικρότερο μερίδιο του εισοδήματος (υπάρχει αναδιανομή υπέρ του κεφαλαίου).
- Εάν η αύξηση ισούται με τον πληθωρισμό συν ένα μέρος από την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, τότε η αγοραστική δύναμη του μισθού αυξάνεται και το μερίδιο της εργασίας μειώνεται (το μερίδιο των κερδών αυξάνεται αντίστοιχα). Αυτή η δυνατότητα ταυτόχρονης βελτίωσης του εισοδήματος των μισθωτών με παράλληλη αναδιανομή του εισοδήματος υπέρ του κεφαλαίου ήταν η βάση της παραδοσιακής σοσιαλδημοκρατίας (1950-1980).

Υποτίμηση και απαξίωση της εργασίας

- Με τον όρο της *υποτίμησης* της εργασίας εννοούμε ότι για το ίδιο ποσοστό ανεργίας όπως πριν, ο μισθός είναι χαμηλότερος από το σύνηθες, κανονικό του επίπεδο, το οποίο παραμένει αμετάβλητο. Με τον όρο της *απαξίωσης* της εργασίας εννοούμε ότι για το ίδιο ποσοστό ανεργίας, το μερίδιο του προϊόντος που ιδιοποιείται η εργασία είναι χαμηλότερο από το σύνηθες, κανονικό του επίπεδο. (Ο όρος της απαξίωσης αναφέρεται στην μείωση της αξίας της εργασιακής δύναμης ενώ ο όρος της υποτίμησης αναφέρεται στην μείωση του τρέχοντος μισθού κάτω από την αξία της εργασιακής δύναμης).

Διάγραμμα 2.6. Συσχέτιση του μέσου ακαθάριστου πραγματικού μισθού με το ποσοστό ανεργίας (2009:1-2022:3, εποχικά διορθωμένα, σύνολο οικονομίας).

Πηγή: Eurostat

Οι μεταβολές του μέσου ακαθάριστου μισθού σε συνάρτηση με το ποσοστό ανεργίας (στο σύνολο της οικονομίας), φαίνονται στο διάγραμμα 2.6. Το διάγραμμα μας δίνει την δυνατότητα να περιγράψουμε ακριβέστερα τις μεταβολές του μέσου ακαθάριστου πραγματικού μισθού:

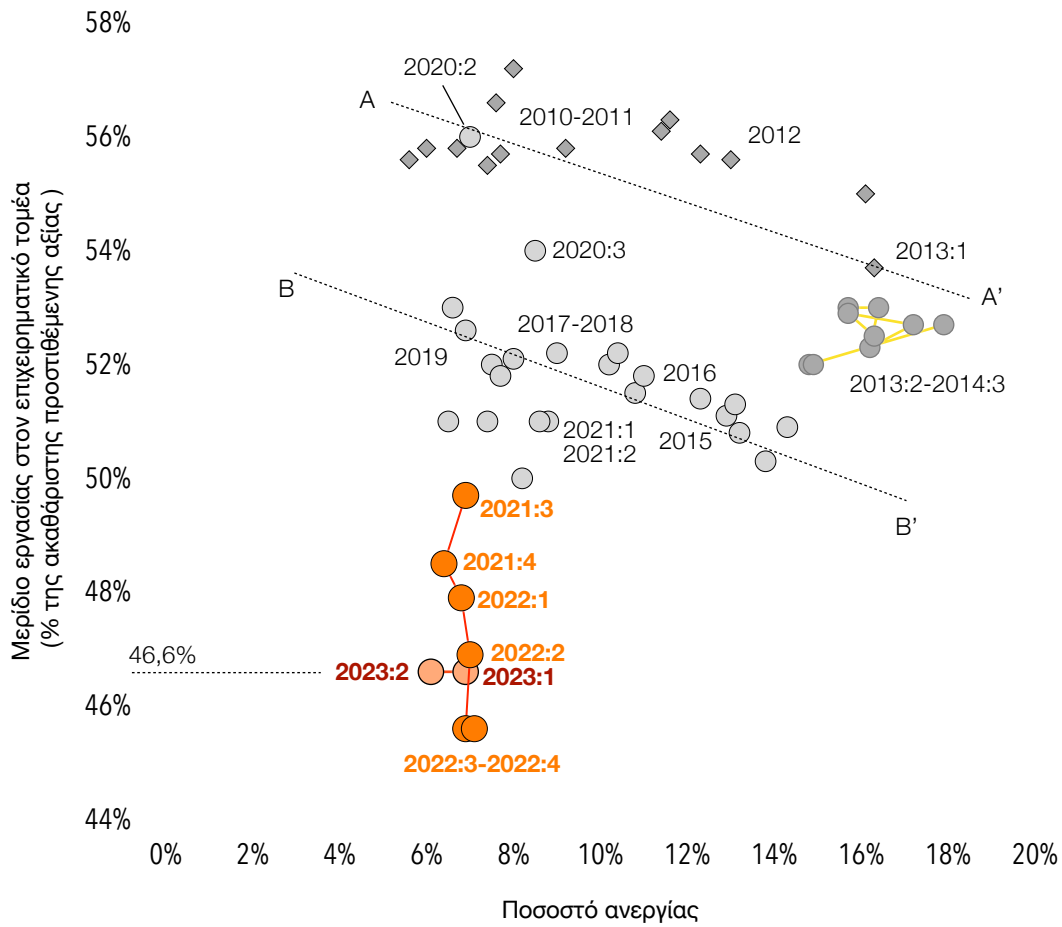
1. Η σχέση του μισθού με το ποσοστό ανεργίας έχει την μορφή μιας ευθείας γραμμής στο διάγραμμα που συσχετίζει τα δύο μεγέθη (διάγραμμα 2.6): αυτό σημαίνει ότι υψηλότερη ανεργία αντιστοιχεί σε χαμηλότερες αποδοχές εργασίας -και αντιστρόφως. Η συσχέτιση ισχύει και στην περίπτωση του εισοδηματικού μεριδίου της εργασίας (διάγραμμα 2.7), το οποίο είναι μέγεθος που εξαρτάται από τον μέσο πραγματικό μισθό αλλά και από την παραγωγικότητα της εργασίας.
2. Όταν πραγματοποιούνται διαρθρωτικές αλλαγές στην μισθωτή σχέση, είτε πρόκειται για αλλαγές που έχουν νομικό χαρακτήρα ή για αλλαγές που έχουν εθιμικό χαρακτήρα, η ευθεία που περιγράφει την συνάρτηση του μέσου ακαθάριστου πραγματικού μισθού με το ποσοστό ανεργίας, μετατοπίζεται προς τα επάνω ή προς τα κάτω. Η κίνηση προς τα κάτω υποδηλώνει *υποτίμηση* της εργασίας (εννοώντας με τον όρο της υποτίμησης ότι για το ίδιο ποσοστό ανεργίας ο μισθός είναι χαμηλότερος), και αντιστρόφως.
3. Η ευθεία που περιγράφει την σχέση των αποδοχών εργασίας με το ποσοστό ανεργίας στο διάγραμμα 2.6, μετατοπίστηκε προς τα κάτω (από το AA' στο BB') ως αποτέλεσμα των αλλαγών που επιβλήθηκαν με την εφαρμογή του μνημονίου. Αυτή η μετατόπιση περιγράφει την υποτίμηση της εργασίας διότι σε ορισμένο ποσοστό

ανεργίας αντιστοιχεί τώρα χαμηλότερος μισθός από αυτόν που υπήρχε πριν την επιβολή του μνημονίου. Προήλθε δε από πολιτικές αποφάσεις που λειτουργούν υπέρ των επιχειρήσεων τροποποιώντας τις διαρθρωτικές συνθήκες, που έχουν νομική ή εθιμική μορφή, και αποδυναμώνουν την διαπραγματευτική ισχύ των μισθωτών. Έτσι, η συσχέτιση του μισθού με το ποσοστό ανεργίας δείχνει ότι στη διάρκεια του 2013 και κατά τους πρώτους μήνες του 2014 υπήρξε διαρθρωτική μετατόπιση στην διανομή του εισοδήματος από την εργασία προς το κεφάλαιο (από την AA' στην BB', όπου AA' είναι η γραμμή συσχέτισης πραγματικού μισθού και ανεργίας πριν από το 2013:2 και BB' η γραμμή συσχέτισης μετά το 2013:2).

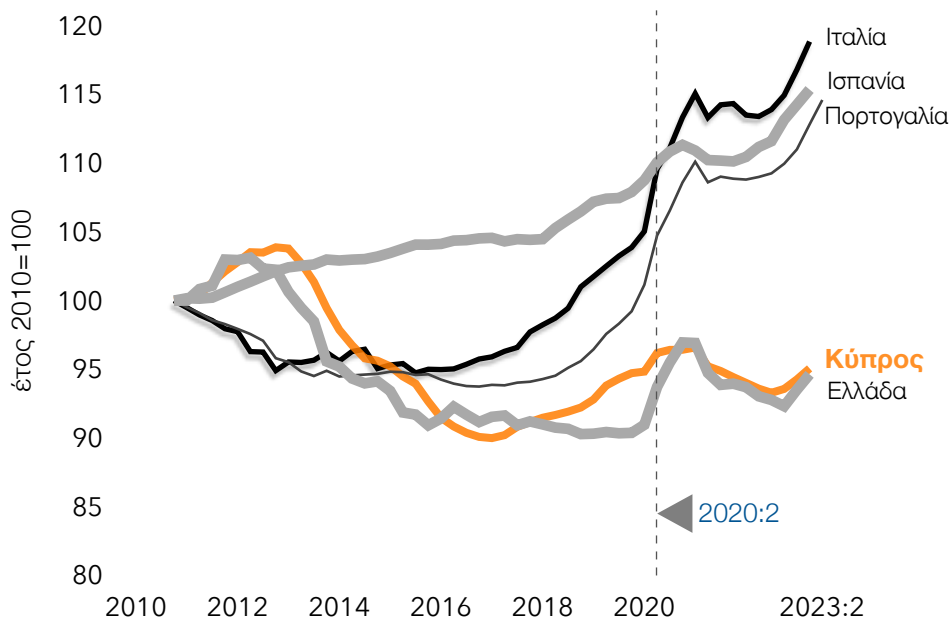
4. Από το 2022:3 έως το 2022:4, ο μέσος μισθός παρέμεινε σε επίπεδα χαμηλότερα από την ευθεία BB' δίνοντας την εντύπωση ότι οι πιθανότητες για μια περαιτέρω υποτίμηση του πραγματικού μισθού ήταν μεγάλες. Ωστόσο, κατά τα δύο πρώτα τρίμηνα του 2023, ο πραγματικός μισθός παρουσίασε άνοδο που τον επανέφερε πλησίον της γραμμής BB' (στο -2,5%). Επειδή υπήρξε έγκαιρα επαναφορά, η μετατόπιση της BB' σε ακόμη χαμηλότερα επίπεδα αποφεύχθηκε, και η αγοραστική δύναμη του μισθού παρουσίασε μεν μείωση, που δεν θα μπορούσε όμως να χαρακτηριστεί ως θεαματική.

Η αποφυγή όμως της υποτίμησης του πραγματικού μισθού μπορεί να συνοδεύεται από αναδιανομή του εισοδήματος σε βάρος της εργασίας, διότι η διατήρηση του πραγματικού μισθού προστατεύει τους μισθωτούς από τον πληθωρισμό αλλά δεν λαμβάνει υπόψη τις μεταβολές της παραγωγικότητας, τις οποίες καρπώνονται αποκλειστικά οι επιχειρήσεις. Αυτό συνέβη και στην Κύπρο κατά τα τελευταία έτη, όπως φαίνεται από την ανάλυση του εισοδηματικού μεριδίου της εργασίας: Οι μεταβολές των μισθών αντανακλώνται στις μεταβολές του εισοδηματικού μεριδίου της εργασίας που είναι το άθροισμα όλων των αμοιβών εργασίας ως ποσοστό του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (εναλλακτικά είναι ο λόγος του μέσου ακαθάριστου πραγματικού μισθού προς την παραγωγικότητα της εργασίας). Στο διάγραμμα 2.7 φαίνεται το μερίδιο της εργασίας ως ποσοστό του προϊόντος του επιχειρηματικού τομέα, ο οποίος δεν περιλαμβάνει τον κρατικό τομέα, έτσι ώστε οι μεταβολές του αντανακλούν με ακριβέστερο τρόπο τις μεταβολές του ταξικού συσχετισμού δυνάμεων στην αγορά εργασίας, στο παραγωγικό σύστημα και στο κράτος. Το μερίδιο της εργασίας αποτελεί γραμμική συνάρτηση του ποσοστού ανεργίας. Κατά το 2010-2013:1, η συνάρτηση ήταν η γραμμή AA'. Από το 2013:2, υπήρξε μετατόπιση από την γραμμή AA' στην γραμμή BB', έτσι ώστε σε κάθε ποσοστό ανεργίας να αντιστοιχεί χαμηλότερο εισοδηματικό μερίδιο της εργασίας. Η μεταβολή αυτή αντανακλά **απαξίωση της εργασίας** και επήλθε ως αποτέλεσμα των διαρθρωτικών αλλαγών (με νομική ή άτυπη υπόσταση) που επιβλήθηκαν στην αγορά εργασίας από το μνημόνιο. Επιπλέον, κατά τα τρίμηνα 2022:1, 2022:2 και 2022:3, το μερίδιο της εργασίας μειώθηκε σε επίπεδα κατώτερα (ΓΓ') από την γραμμή συσχέτισης BB'. Πιο συγκεκριμένα, βρισκόταν στην περιοχή του 45,5% έναντι 52,5% που αντιστοιχεί στην γραμμή BB'. Με άλλα λόγια, με δεδομένο ότι το ποσοστό ανεργίας έχει παραμείνει σχεδόν αμετάβλητο κατά τα τέσσερα τελευταία τρίμηνα, θα έπρεπε να αναμένουμε ότι το μερίδιο της εργασίας θα ανερχόταν κατά το 2022:2 και 2022:3 σε 52,5%, αντί του 45,5%. Επομένως, η δραματική μείωση του μεριδίου εργασίας επί τρία συναπτά τρίμηνα (2022:1 έως 2022:3) αποτελεί ισχυρή ένδειξη ότι αποπειράται μια νέα κίνηση μεγάλης απαξίωσης της εργασίας. Στο διάγραμμα φαίνεται ότι κατά το 2023:1 και 2023:2, εμφανίστηκε ένα **επίπεδο αντίστασης στην απαξίωση** που επανέφερε το μερίδιο εργασίας στο 46,6%. Ωστόσο, το επίπεδο αυτό βρίσκεται σε μεγάλη απόσταση από την γραμμή BB'. Συνοψίζοντας, υπήρξε, μέχρι στιγμής, μείωση του εισοδηματικού μεριδίου της εργασίας κατά 6 εκατοστιαίες μονάδες του προϊόντος του επιχειρηματικού τομέα. Πρόκειται για μείωση μεγαλύτερη από αυτήν που επιβλήθηκε με την εφαρμογή του μνημονίου.

Διάγραμμα 2.7. Συσχέτιση του μεριδίου της εργασίας στον επιχειρηματικό τομέα με το ποσοστό ανεργίας (τριμηνιαία στοιχεία 2009:1-2023:2, εποχικά διορθωμένα).

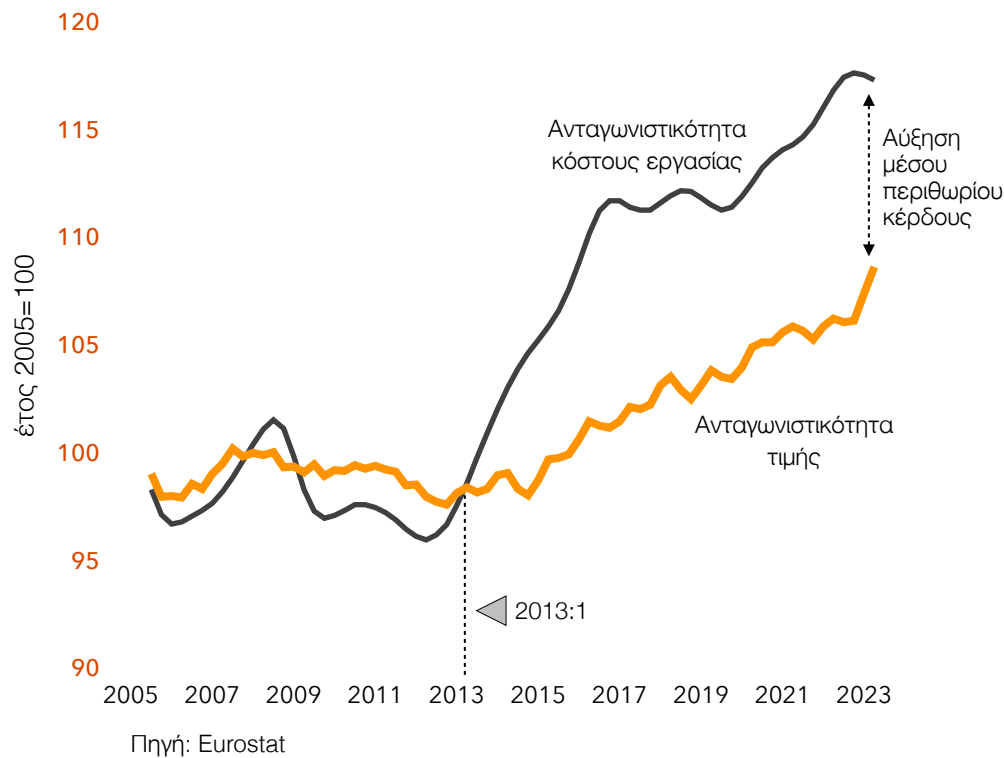
Διάγραμμα 2.8. Κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στις χώρες της νότιας Ευρώπης (2010:1-2022:3, τριμηνιαία στοιχεία, κινητός μέσος 4 τριμήνων).

Στο Διάγραμμα 2.8 φαίνονται οι μεταβολές του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος για τις χώρες της ευρωζώνης που εθίγησαν περισσότερο από την οικονομική κρίση στην διάρκεια της δεκαετίας του 2010, δηλαδή για τις χώρες της νότιας Ευρώπης. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα, το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στην Κύπρο έχει μειωθεί σημαντικά έναντι του 2010 (-6%) ενώ το αντίστοιχο κόστος στην Ισπανία, την Πορτογαλία και την Ιταλία έχει αυξηθεί κατά 15% έως 20%. Επομένως, κάθε ισχυρισμός ότι το κόστος εργασίας στην Κύπρο επιβαρύνει ή θα επιβαρύνει την ανταγωνιστικότητα εάν αυξάνονταν οι μισθοί δεν έχει αντικειμενική βάση.

Ο τρόπος με τον οποίο διαμορφώνεται το ύψος του μέσου περιθωρίου κέρδους ως προς το κόστος εργασίας, σε σύγκριση με άλλες χώρες, φαίνεται στο Διάγραμμα 2.9. Πρόκειται για την διαφορά μεταξύ των τιμών και του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στην Κύπρο σε σύγκριση με τον μέσο όρο 37 άλλων χωρών.

Διάγραμμα 2.9. Ανταγωνιστικότητα κόστους εργασίας και ανταγωνιστικότητα τιμών στην Κύπρο σε σύγκριση με το αντίστοιχο μέγεθος σε 37 χώρες (έτος βάσης 2006=100, 2006:1-2023:2, ανταγωνιστικότητα = αντίστροφο της πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας).

Όπως φαίνεται στο διάγραμμα υπήρξε βελτίωση της ανταγωνιστικότητας κόστους και τιμής, σε σύγκριση με τα αντίστοιχα μεγέθη στις 37 άλλες χώρες επειδή μειώθηκαν οι μισθοί και επειδή μεταφέρθηκε περίπου το μισό αυτής της μείωσης στις τιμές. Το άλλο μισό χρησιμοποιήθηκε από τις επιχειρήσεις για να αυξήσουν το μέσο περιθώριο κέρδους (σε σύγκριση με τις 37 χώρες). Με άλλα λόγια, οι μειώσεις του κόστους εργασίας δεν μετατράπηκαν εξ ολοκλήρου σε αύξηση της ανταγωνιστικότητας τιμής παρά μόνο κατά το ήμισυ με αποτέλεσμα να μετατραπούν και σε εντυπωσιακές αυξήσεις των κερδών.

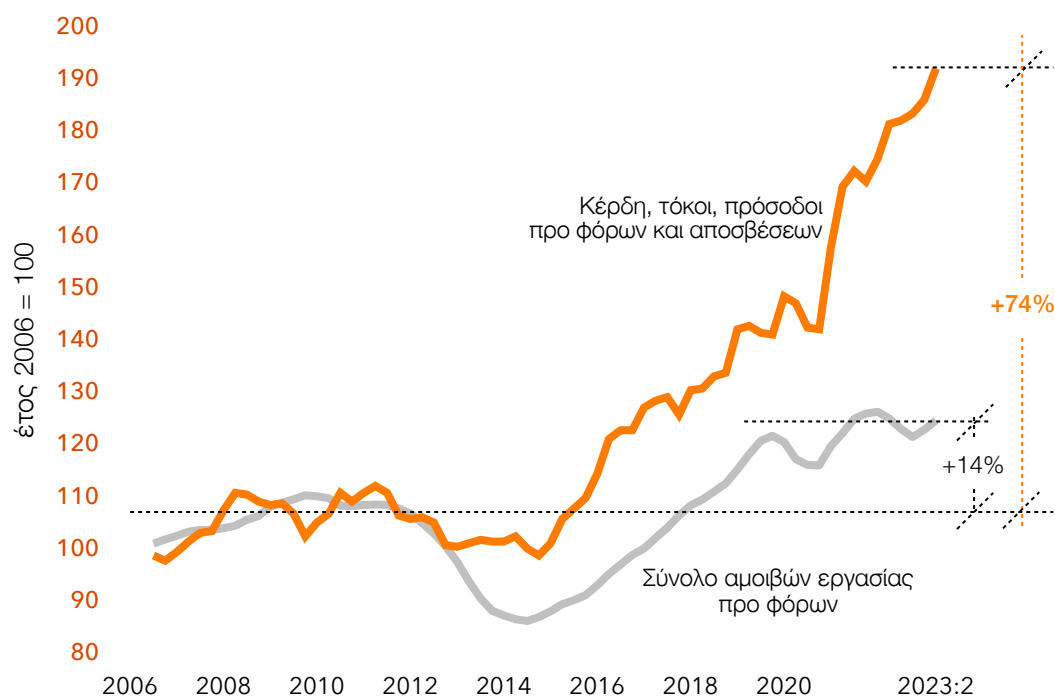
Το γεγονός ότι η κερδοφορία έχει υπερβεί το ύψος που είχε προ της υγειονομικής κρίσης, φαίνεται και στις μεταβολές δύο επιπλέον δεικτών:

- πρώτον, στο σύνολο των εισοδημάτων του κεφαλαίου (κέρδη+τόκοι+πρόσοδοι

προ φόρων και αποσβέσεων, EBITDA) (διάγραμμα 2.10), και

- δεύτερον, στο εισοδηματικό μερίδιο του κεφαλαίου ως ποσοστό του ΑΕΠ (διάγραμμα 2.11).

Διάγραμμα 2.10. Εισοδήματα κεφαλαίου και εργασίας στον επιχειρηματικό τομέα (κέρδη+τόκοι+πρόσοδοι, προ φόρων και αποσβέσεων, σε σταθερές τιμές 2010, έτος 2006=100, στοιχεία 2006:1-2023:2, διορθωμένα με την εποχικότητα και με την επίπτωση της αυτοαπασχόλησης).

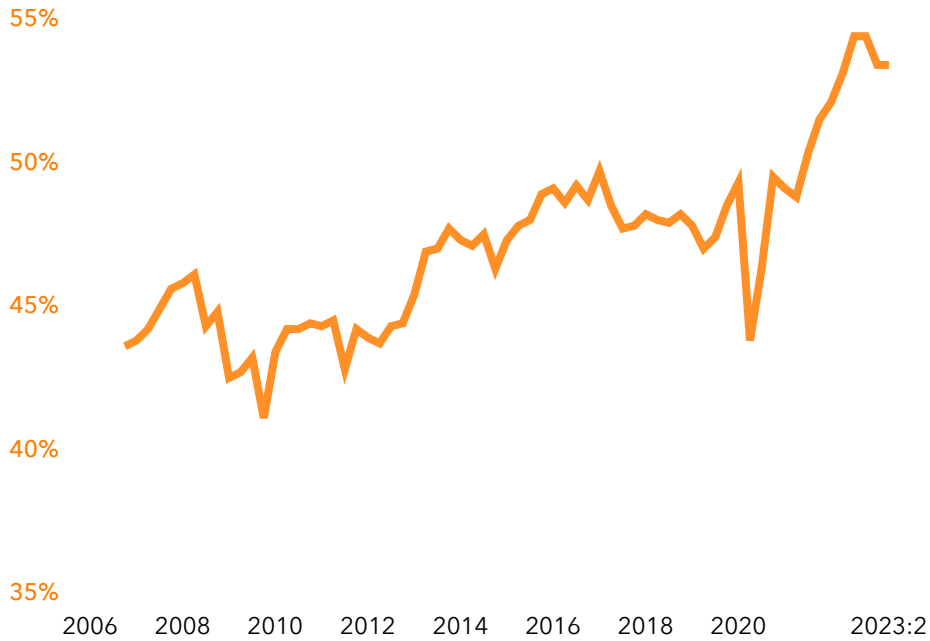
Πηγή: Eurostat

Η χρήση αυτών δύο δεικτών καταδεικνύει ότι (α) υπήρξε μεγάλη άνοδος της κερδοφορίας στην Κύπρο με εργαλείο τις διαρθρωτικές αλλαγές των ετών 2013-2015 και με τον πληθωρισμό των ετών 2021-2023, (β) Η κερδοφορία βρίσκεται σε ιστορικά υψηλά επίπεδα που προέκυψαν, πρώτον, από την εφαρμογή του μνημονιακού προγράμματος, και δεύτερον, από την αναδιανομή εισοδήματος που επιτεύχθηκε από τις επιχειρήσεις μέσω του πληθωρισμού.

Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 2.10 τα εισοδήματα του κεφαλαίου και τα εισοδήματα της εργασίας, τα οποία αυξάνονταν μέχρι το 2013 με παραπλήσιους ρυθμούς, ακολουθούν έκτοτε αποκλίνουσα πορεία. Ως αποτέλεσμα, **τα μεν εισοδήματα του κεφαλαίου (κέρδη, τόκοι, πρόσοδοι) αυξήθηκαν κατά 74% μεταξύ 2008-2012 και 2023:2**, χωρίς η άνοδός τους να ανακοπεί παρά μόνο για ένα έτος, το 2020, **ενώ αντιθέτως, τα εισοδήματα της εργασίας κατά την ίδια περίοδο αυξήθηκαν κατά 14%** (αύξηση που πραγματοποιήθηκε εξ ολοκλήρου μετά από το 2015 αποκλειστικά και μόνο επειδή αυξήθηκε ο αριθμός απασχολούμενων που αναγκαστικά επέρχεται με την μεγέθυνση του ΑΕΠ).

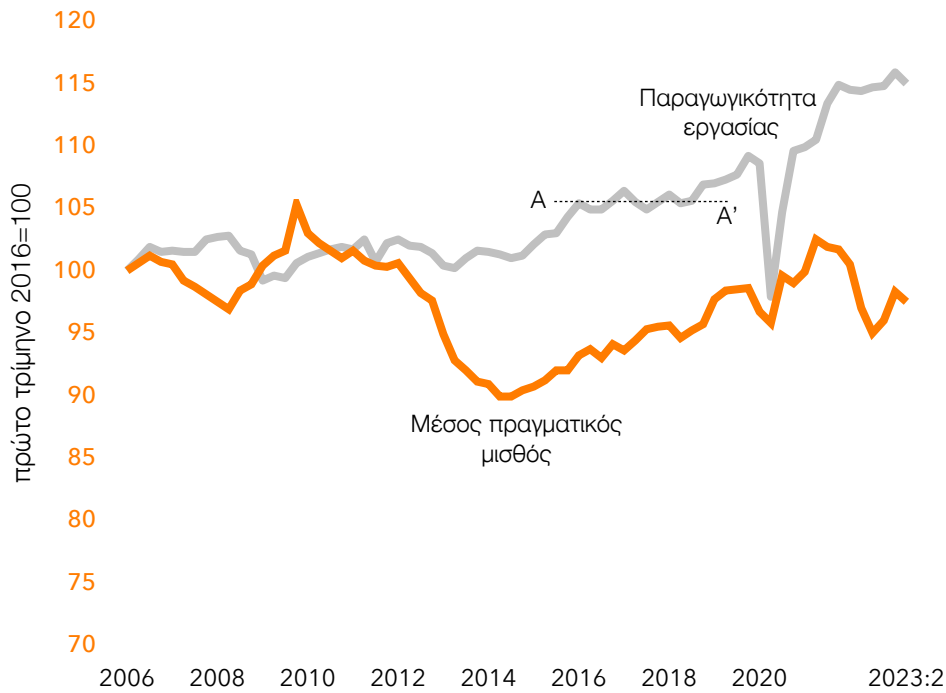
Το εισοδηματικό μερίδιο του κεφαλαίου ως ποσοστό του ακαθάριστου προϊόντος στον επιχειρηματικό τομέα, όπως φαίνεται στο διάγραμμα 2.11, μετά την κάμψη του 2020:2 ακολουθεί και αυτό ανοδική πορεία έτσι ώστε κατά το 2023:2 είχε υπερβεί κατά πολύ τα προ της κρίσης επίπεδα. Πρόκειται για θεαματική αύξηση της τάξης των 8 εκατοστιαίων μονάδων της προϊόντος του επιχειρηματικού τομέα, η οποία επιτεύχθηκε με αντίστοιχη μείωση των εισοδημάτων της εργασίας.

Διάγραμμα 2.11. Εισοδηματικό μερίδιο του κεφαλαίου % της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας στον επιχειρηματικό τομέα (2006:1-2023:2, τριμηνιαία στοιχεία εποχικά διορθωμένα).

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 2.12. Η σχέση μισθών και παραγωγικότητας της εργασίας (2006:1 έως 2023:2, τριμηνιαία στοιχεία εποχικά διορθωμένα).

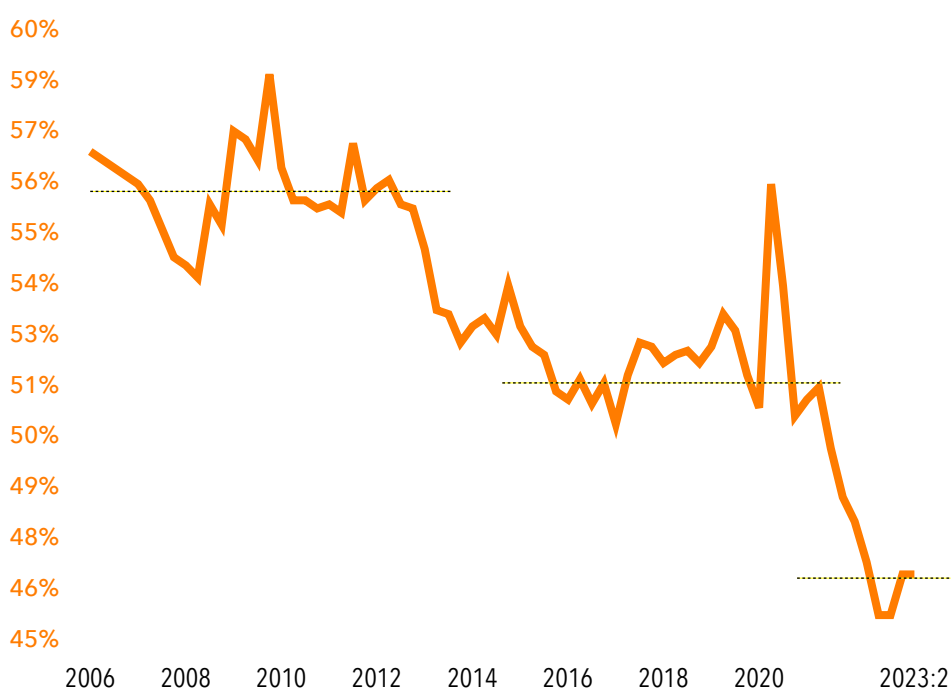

Πηγή: Eurostat

Οι αιτίες της κάμψης του εισοδηματικού μεριδίου της εργασίας φαίνονται στο διάγραμμα 2.12, όπου εμφανίζονται οι μεταβολές των δύο παραγόντων που καθορίζουν την διανομή του προϊόντος: ο πρώτος παράγοντας είναι ο μέσος πραγματικός μισθός και ο δεύτερος είναι η παραγωγικότητα της εργασίας. Η παραγωγικότητα της εργασίας μετά από στασιμότητα μιας πενταετίας παρουσίασε σημαντική αύξηση και για πρώτη φορά υπερέβη το μέσο επίπεδο των ετών 2016-2020 (ευθεία ΑΑ' στο διάγραμμα 2.12), ο δε μέσος πραγματικός μισθός αυξήθηκε με ρυθμούς μικρότερους από την παραγωγικότητα κατά την εφαρμογή του μνημονίου και κατά την έξαρση του πληθωρισμού. Ως αποτέλεσμα, **το μερίδιο της εργασίας στο προϊόν του επιχειρηματικού τομέα (διάγραμμα 2.13) υποχώρησε στο χαμηλότερο σημείο του των τελευταίων τριάντα ετών. Η αναδιανομή εισοδήματος από την εργασία προς το κεφάλαιο έχει φτάσει το 2023 στις 11,7 εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ, και οι απώλειες αγοραστικής δύναμης για τον κόσμο της εργασίας ανέρχονται, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις μας, στα 11,7 δισεκατομμύρια ευρώ για όλη την περίοδο 2013-2023.**

Η αναδιανομή του εισοδήματος που έχει πραγματοποιηθεί σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με την αναστολή της Αυτόματης Τιμαριθμικής Αναπροσαρμογής κατά τα έτη 2013-2016 και την επακόλουθη μεταβατική ρύθμισή της έτσι ώστε από 1/1/2018 μόνο το 50% του πληθωρισμού ενός έτους να μετακυλιέται στους μισθούς του επόμενου έτους, και αυτό μάλιστα χωρίς να συνυπολογίζεται η επίπτωση των μεταβολών της έμμεσης φορολογίας, και υπό τον όρο ότι κατά το δεύτερο και το τρίτο τρίμηνο του προηγούμενου έτους η οικονομία δεν βρισκόταν σε ύφεση. Βεβαίως από 1/6/2023 και έως την 1/6/2025 ισχύει νέα μεταβατική συμφωνία των κοινωνικών εταίρων που αυξάνει το ποσοστό της ΑΤΑ από 50% στο 66.67%, και η οποία έχει επηρεάσει τις αμοιβές του Ιουνίου 2023 (που είναι ο τελευταίος μήνας στον οποίο αναφέρονται τα στοιχεία του διαγράμματος 2.13).

Διάγραμμα 2.13. *Μερίδιο της εργασίας στο ακαθάριστο προϊόν του επιχειρηματικού τομέα (2006:1 έως 2023:2, τριμηνιαία στοιχεία εποχικά διορθωμένα).*

Πηγή: Eurostat

Οι μεταβολές του κατώτατου μισθού

Η εφαρμογή του νέου διατάγματος για τον εθνικό κατώτατο μισθό (ΕΚΜ), που αντικατέστησε το διάταγμα του 2012, ξεκίνησε την 1η Ιανουαρίου 2023. Έθεσε το ύψος του ΕΚΜ στα €885 και στα €940 μετά από εξάμηνη υπηρεσία, που συνιστούν αύξηση κατά μόνο 1,7% σε σύγκριση με το ύψος του διατάγματος του 2012.

Αν και το νέο διάταγμα καθορίζει 5 παραμέτρους που θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τον προσδιορισμό του ύψους του κατώτατου μισθού, η προηγούμενη κυβέρνηση δεν είχε ποτέ εξηγήσει πως είχε καταλήξει στα €885 και στα €940 μετά από εξάμηνη εργασία. Είναι σημαντικό να σημειώσουμε και να λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι το ύψος του κατώτατου μισθού, όπως προβλεπόταν από το προηγούμενο διάταγμα (ΚΔΠ 180/2012) παρέμεινε καθηλωμένο για μία δεκαετία. Όταν, λοιπόν, θεσμοθετήθηκε στο μέσο του 2022 δεν έλαβε σε καμία περίπτωση υπόψη τις αυξήσεις του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΔΤΚ) όπως και τις άλλες παραμέτρους για τα έτη 2021 και 2022, ούτε, βέβαια, για το 2023. Επομένως, θεωρούμε απαραίτητο οι παράμετροι να μελετηθούν και να ληφθούν υπόψη για όλη τη τριετία 2021 μέχρι το 2023. Παρακάτω σχολιάζουμε τις παραμέτρους που αναφέρονται στο διάταγμα ΚΔΠ 350/2022.

(I) Αγοραστική δύναμη κατώτατου μισθού λαμβάνοντας υπόψη και τη διαφοροποίηση στο κόστος διαβίωσης

Σε ό,τι αφορά την διαφοροποίηση στο κόστος διαβίωσης, που είναι η πιο σημαντική παράμετρος, θα πρέπει να πάρουμε υπόψη μας ότι στις συνολικές δαπάνες των χαμηλόμισθων, υπάρχουν τρεις κατηγορίες δαπανών οι οποίες συγκεντρώνουν ποσοστό που εκτιμούμε ότι προσεγγίζει το 80%-85% των συνολικών δαπανών. Πρόκειται για τα τρόφιμα και μη αλκοολούχα ποτά, την Στέγαση, ύδρευση, ηλεκτρισμός, υγραέριο, και τις Μεταφορές, για τα οποία οι αυξήσεις τιμών κατά την τριετία 2021-2023 ήταν υψηλότερες από τον μέσο όρο του πληθωρισμού. Επομένως, η διόρθωση της αγοραστικής δύναμης του κατώτατου μισθού θα έπρεπε να αντανakλά σε πολύ μεγάλο βαθμό τις αυξήσεις αυτών των τριών κατηγοριών δαπανών. Οι αυξήσεις αυτές φαίνονται στον Πίνακα 1 όπου στο σύνολο της τριετίας ο ΔΤΚ αυξήθηκε κατά 15.2%. Όπως επίσης βλέπουμε στο Πίνακα 1 οι αυξήσεις των τιμών για τις τρεις κρίσιμες για τους χαμηλόμισθους κατηγορίες δαπανών είναι σημαντικά πιο πάνω από την κίνηση του γενικού δείκτη.

	2021	2022	2023 Ιαν-Νοε	% της συνολικής κατανάλωσης
	% μεταβολές του γενικού δείκτη τιμών			
Τρόφιμα και μη αλκοολούχα ποτά	-0.38%	8.88%	8.74%	19%
Στέγαση, ύδρευση, ηλεκτρισμός, υγραέριο	7.18%	21.01%	5.59%	11%
Μεταφορές	8.66%	16.25%	-1.52%	15%
Λοιπά	1.0%	2.0%	1.0%	55%
Σύνολο	2.45%	8.39%	3.72%	100%
Σύνολο αύξησης τριετίας		15.2%		

Επομένως, για να διατηρηθεί η αγοραστική δύναμη του κατώτατου μισθού στο επίπεδο πριν από την τριετία 2021-2023, ο κατώτατος θα πρέπει να αυξηθεί τουλάχιστον κατά το ύψος της αύξησης του γενικού ΔΤΚ (+15.2%), νοουμένου ότι οι χαμηλόμισθοι πλήττονται πολύ περισσότερο από τις αυξήσεις των τιμών των τριών βασικών κατηγοριών δαπανών (τρόφιμα, στέγαση και μεταφορές) που κατά την τριετία 2021-2023 αυξάνονται με σημαντικά πιο ψηλό ρυθμό σε σύγκριση με το γενικό ΔΤΚ.

(II) Επίπεδα απασχόλησης και ποσοστό ανεργίας

Το ποσοστό ανεργίας (και το αντίστοιχο ποσοστό απασχόλησης) παραμένει σταθερό με μικρές διακυμάνσεις κατά το 2022-2023, έτσι ώστε η επίπτωσή του στον κατώτατο μισθό δεν αποτελεί πρόσφορο δείκτη για τον υπολογισμό της μεταβολής του μισθού.

Στο διάγραμμα 3.5 (βλ. στο κεφάλαιο 3) βλέπουμε ότι η απασχόληση και το εργατικό δυναμικό βρίσκονται σε άνοδο από το 1ο τρίμηνο του 2015. Ελαφρά κάμψη παρουσιάστηκε κατά το 2020 λόγω της κρίσης του κορονοϊού. Από το 2021 ο ρυθμός αύξησης της απασχόλησης επέστρεψε σε θετικό πρόσημο και κυμαίνεται μεταξύ 2,5-3%. Κατά τα δύο πρώτα τρίμηνα του 2023, τη χρονιά δηλαδή που εφαρμόζεται ο εθνικός κατώτατος μισθός, η απασχόληση συνεχίζει να αναπτύσσεται με ρυθμό γύρω στο 2%, παρά την επιβράδυνση του ρυθμού ανάπτυξης της οικονομίας. Επομένως, δεν τεκμηριώνεται αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στον κατώτατο μισθό και την απασχόληση.

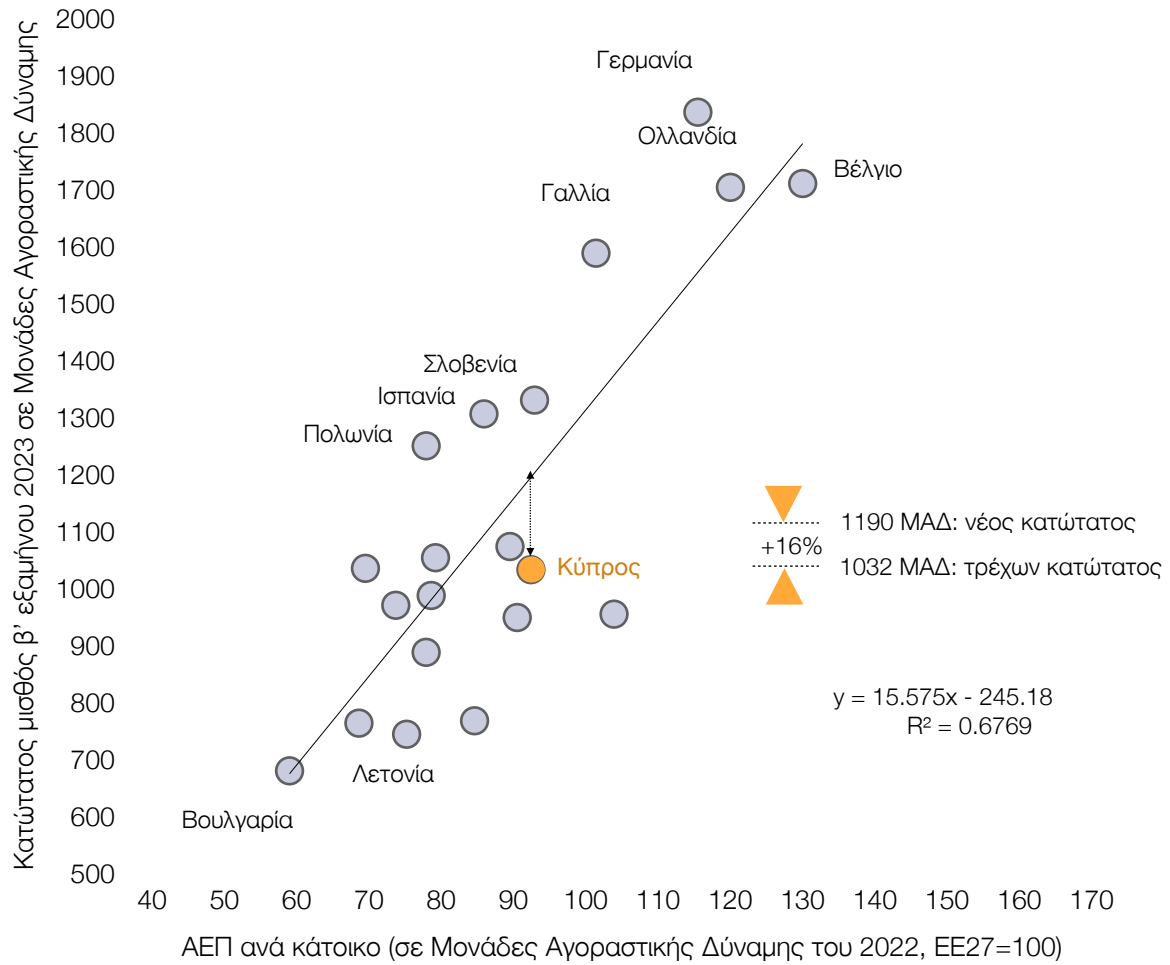
(III) Διαφοροποίηση στην οικονομική ανάπτυξη και στα επίπεδα παραγωγικότητας

Σχετικά με την διαφοροποίηση της οικονομικής μεγέθυνσης πρέπει να λάβουμε υπόψη μας την στατιστική συσχέτιση των κατώτατων μισθών με το επίπεδο ευημερίας στις χώρες της ΕΕ-27 στις οποίες καταβάλλεται κατώτατος μισθός. Εάν π.χ. σε μια χώρα η αγοραστική δύναμη του ΑΕΠ ανά κάτοικο είναι διπλάσιο από το αντίστοιχο ΑΕΠ ανά κάτοικο μιας άλλης χώρας, προφανώς η οικονομική ευημερία στην πρώτη χώρα είναι διπλάσια από την δεύτερη, και είναι λογικό και δίκαιο, ο κατώτατος μισθός στην πιο εύπορη χώρα να είναι διπλάσιος από την λιγότερο εύπορη. Με την μέθοδο αυτή προσδιορίζουμε τον κατώτατο μισθό που θα έπρεπε να καταβάλλεται στην Κύπρο προκειμένου να αντιστοιχεί στο γενικό επίπεδο οικονομικής ευημερίας στην χώρα με κριτήριο τους κατώτατους μισθούς που καταβάλλονται στις άλλες χώρες της ΕΕ-27 λαμβάνοντας υπόψη τα διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης των χωρών.

Από τους υπολογισμούς που κάναμε με τη μέθοδο αυτή (φαίνονται στο διάγραμμα 2.14, επόμενη σελίδα), προκύπτει ότι το ποσοστό αύξησης του κατώτατου μισθού στην Κύπρο, προκειμένου αυτός να είναι ανάλογος του επιπέδου ανάπτυξης της χώρας και επομένως δίκαιος, θα πρέπει να ανέρχεται σε 16,0%.

Προκειμένου να λάβουμε υπόψη μας το αντεπιχείρημα ότι οι μισθοί οφείλουν να είναι ανάλογοι της παραγωγικότητας της εργασίας ώστε να μην θίγεται η ανταγωνιστικότητά, υπολογίσαμε την στατιστική συσχέτιση των κατώτατων μισθών στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την παραγωγικότητα της εργασίας σε αυτές. Οι υπολογισμοί μας φαίνονται στο διάγραμμα 2.15 (μεθεπόμενη σελίδα). Προκύπτει ότι το ποσοστό αύξησης του κατώτατου μισθού στην Κύπρο προκειμένου αυτός να είναι ανάλογος της παραγωγικότητας της εργασίας κατά τον ίδιο βαθμό που είναι ανάλογος στον μέσο όρο των άλλων χωρών της ΕΕ-27, ανέρχεται σε 11,0%. Αυτός είναι ο τρίτος τρόπος υπολογισμού της δίκαιης αύξησης του κατώτατου μισθού από 1.1.2024.

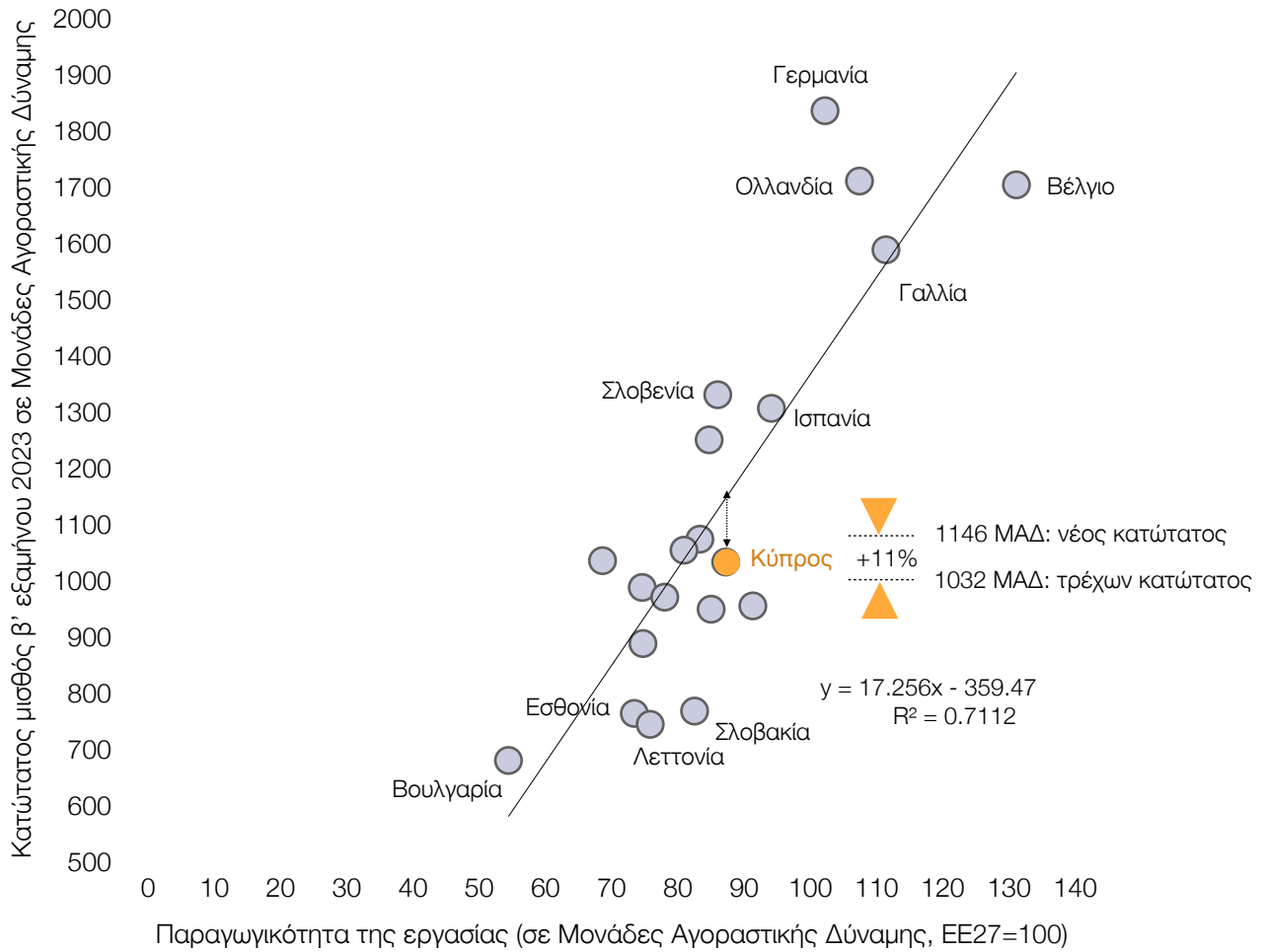
Διάγραμμα 2.14. Εθνικός κατώτατος μισθός και ΑΕΠ ανά κάτοικο στις χώρες της ΕΕ σε Μονάδες Αγοραστικής Δύναμης (ΜΑΔ), στοιχεία β' εξαμήνου 2023.

Πηγή: Eurostat, Ameco, εξαιρούνται το Λουξεμβούργο και η Ιρλανδία επειδή εμφανίζουν ακραίες τιμές.

Επιπροσθέτως στα ανωτέρω, δείχνουμε ότι ο μισθός ως κόστος εργασίας δεν έχει επίπτωση στην ανταγωνιστικότητα διότι αυτά τα δύο μεγέθη δεν εμφανίζουν στατιστική συσχέτιση. Αντιθέτως, οι μεταβολές των μισθών, αντί να μετατρέπονται σε βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, μετατρέπονται σε αυξήσεις των περιθωρίων κέρδους, τα οποία βρίσκονται στην παρούσα συγκυρία σε ιστορικά υψηλά επίπεδα. Θεωρούμε ότι δεν θα ήταν ορθό να λάβουμε υπόψη μας την συσχέτιση με την ανταγωνιστικότητα στον υπολογισμό της αύξησης του κατώτατου μισθού (και οποιουδήποτε άλλου μισθού) για τον εξής λόγο: Όπως δείχνουμε στο διάγραμμα 6.15 (βλ. στο κεφάλαιο 6), είναι λογικό να δεχθούμε ότι ο μισθός ως κόστος εργασίας δεν έχει επίπτωση στην ανταγωνιστικότητα διότι αυτά τα δύο μεγέθη δεν εμφανίζουν στατιστική συσχέτιση στην περίπτωση της Κύπρου. Αντιθέτως, όπως βλέπουμε και στο διάγραμμα 6.16, οι μεταβολές των μισθών, αντί να μετατρέπονται σε βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, μετατρέπονται σε αυξήσεις της κερδοφορίας, η οποία βρίσκεται στην παρούσα συγκυρία σε ιστορικά υψηλά επίπεδα.

Διάγραμμα 2.15. Εθνικός κατώτατος μισθός και παραγωγικότητα της εργασίας στις χώρες της ΕΕ σε Μονάδες Αγοραστικής Δύναμης (ΜΑΔ), στοιχεία β' εξαμήνου 2023.

(IV) Διαφοροποίηση και τάσεις στα επίπεδα απολαβών και στην κατανομή τους

Σε αντίθεση με τα στοιχεία που μας έχουν σταλεί, θεωρούμε πιο κατάλληλα τα στοιχεία από τους Εθνικούς Λογαριασμούς, επειδή είναι αποτέλεσμα μίας έρευνας που διεξάγεται με πιο αυστηρά και συστηματικά κριτήρια, για αυτό εξάλλου και χρησιμοποιείται ευρέως στις σχετικές δημοσιεύσεις στα έγκριτα ακαδημαϊκά περιοδικά. Με βάση αυτά τα στοιχεία (όπως παρουσιάζονται στην τράπεζα δεδομένων AMECO της Ευρωπαϊκής Επιτροπής) ο μέσος ονομαστικός μισθός το 2023 παρουσιάζεται αυξημένος κατά 10.7% έναντι του 2020, ενώ ο μέσος πραγματικός μισθός το 2023 εκτιμάται ότι θα είναι κατά 1% μειωμένος έναντι του 2020.

Όπως εξηγήσαμε στην παράμετρο (I) σχετικά με την αγοραστική δύναμη του κατώτατου μισθού, ο κατώτατος μισθός λόγω του χαμηλού του ύψους είναι περισσότερο ευάλωτος στις αυξήσεις των τιμών, παρά ο μέσος μισθός που είναι ίσος με 2,6 φορές τον κατώτατο. Επομένως στην ανάλυση μας θα πρέπει να έχει βάρος κατά κύριο λόγο η αποκατάσταση της αγοραστικής δύναμης του κατώτατου μισθού, πόσον μάλλον όταν οι βασικές κατηγορίες δαπανών που είναι πολύ σημαντικές για τους χαμηλόμισθους έχουν αυξηθεί πολύ περισσότερο από τον γενικό Δείκτη Τιμών Καταναλωτή.

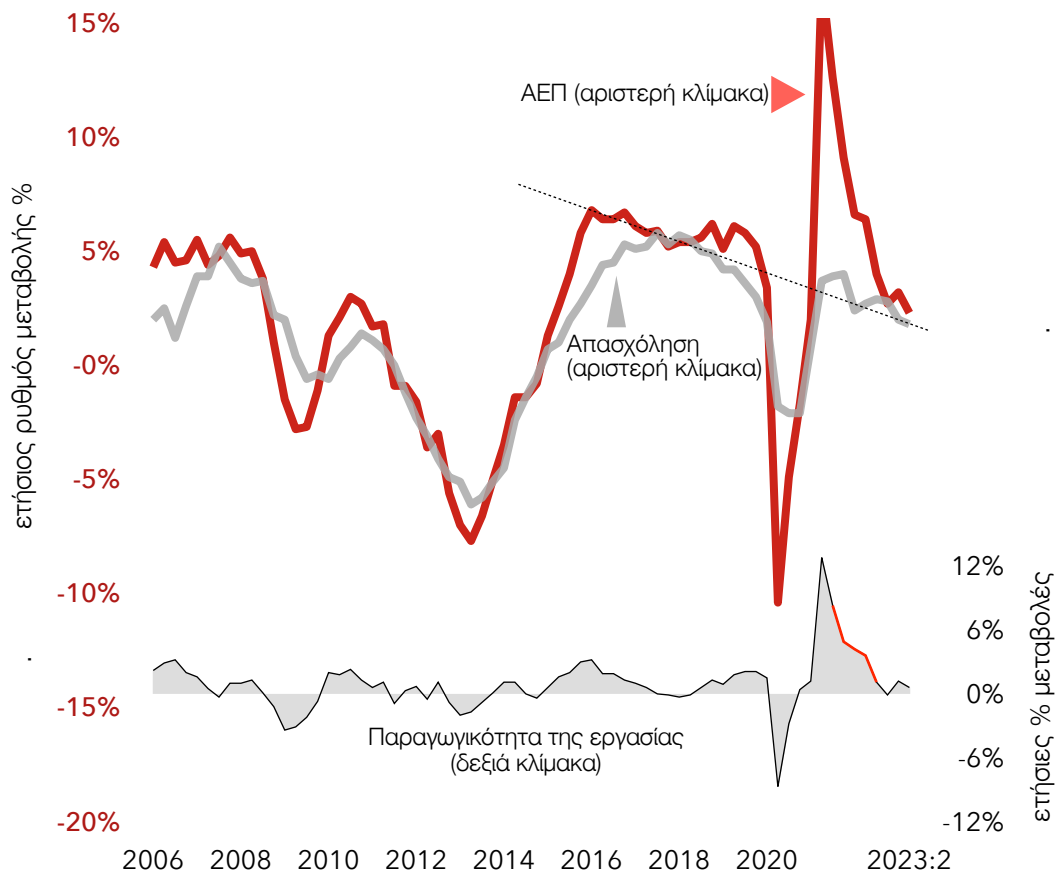
(V) Επιπτώσεις που οποιαδήποτε μεταβολή του κατώτατου μισθού θα έχει στα επίπεδα απασχόλησης, τους δείκτες σχετικής και απόλυτης φτώχειας, το κόστος διαβίωσης και την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας

Οι επιπτώσεις στην οικονομία αναμένεται να είναι οι εξής: **Πρώτον**, οι αυξήσεις του κατώτατου μισθού έχουν θετική επίπτωση στην ζήτηση που απευθύνεται στην εγχώρια παραγωγή, επειδή τα εισοδήματα των χαμηλόμισθων παρουσιάζουν μεγαλύτερη ροπή προς κατανάλωση ντόπιων προϊόντων όταν αυξάνονται, σε σύγκριση με τη ροπή προς τα εισαγόμενα προϊόντα που έχουν τα ψηλά εισοδήματα. Αυτή η αύξηση της ζήτησης αυξάνει το ΑΕΠ και τον αριθμό απασχολουμένων και συμβάλλει στην αντιμετώπιση της φτώχειας. **Δεύτερον**, σε συγκυρίες επιβράδυνσης της παραγωγής, όπως η σημερινή, η αύξηση του κατώτατου μισθού μπορεί να συμβάλει στην προστασία των νοικοκυριών με χαμηλά εισοδήματα και στην ομαλή προσαρμογή της οικονομίας σε χαμηλότερα επίπεδα. **Τρίτον**, από την άποψη της αναδιανομής του προϊόντος, η αύξηση του κατώτατου μισθού συμβάλλει στην μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων, και κυρίως στην μείωση της φτώχειας (η οποία παραμένει σήμερα στην Κύπρο, με κριτήριο το κατώφλι φτώχειας του 2008, αυξημένη). **Τέταρτον**, η αύξηση του κόστους που θα προκύψει για τις επιχειρήσεις δεν θα πρέπει να αναμένουμε ότι θα επηρεάσει αρνητικά τις επενδύσεις. Οι επιχειρήσεις έχουν πολύ ψηλή κερδοφορία που θα τους επέτρεπε να χρηματοδοτήσουν με άνεση επιπλέον παραγωγικές επενδύσεις. Σήμερα, σε σύγκριση με την περίοδο πριν από το 2012, οι επιχειρήσεις χρησιμοποιούν ένα μικρότερο ποσοστό από τους διαθέσιμους πόρους τους για την πραγματοποίηση παραγωγικών επενδύσεων. Αυτό το γεγονός εντοπίζεται και στην πιο πρόσφατη έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού εξαμήνου. **Πέμπτον**, οι αυξήσεις του κατώτατου μισθού δεν πρόκειται να ενισχύσουν τον πληθωρισμό, για τον οποίο είναι πλέον γενικά αποδεκτό, ακόμα και από τους διεθνείς οργανισμούς, ότι τουλάχιστον στην παρούσα συγκυρία είναι πληθωρισμός κερδών και δεν είναι πληθωρισμός ωθούμενος από το κόστος εργασίας. Επίσης, αυτό φαίνεται στο διάγραμμα 5. **Έκτον**, η αύξηση του κατώτατου μισθού δεν θα έχει επίπτωση στην ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων διότι όσοι αμείβονται με τον κατώτατο μισθό δεν είναι συγκεντρωμένοι σε κλάδους εκτεθειμένους στον διεθνή ανταγωνισμό αλλά σε κλάδους που διαθέτουν τα προϊόντα τους ή τις υπηρεσίες τους στην εσωτερική αγορά.

-
- Κεφάλαιο 3
Η απασχόληση και η ανεργία

Ο όγκος παραγωγής, το 2023 αυξήθηκε κατά 2,3%, δηλαδή με ρυθμό πολύ μικρότερο από τα προηγούμενα χρόνια: με εξαίρεση το 2020, έτος έξαρσης της πανδημίας, το 2023 ήταν το έτος με την χαμηλότερη μεγέθυνση του ΑΕΠ από το 2015 και μετά. Παράλληλα με αυτές τις εξελίξεις, η παραγωγικότητα της εργασίας παρουσίασε νέα επιβράδυνση και αυξήθηκε οριακά, κατά 0,8%. Ως αποτέλεσμα, η αύξηση του αριθμού των απασχολουμένων ανήλθε σε $2,3\% - 0,8\% = 1,5\%$. Οι εξελίξεις αυτές φαίνονται στο διάγραμμα 3.1 και σηματοδοτούν το τέλος της οικονομικής μεγέθυνσης των ετών 2015-2023, και την είσοδο της οικονομίας σε φάση επιβράδυνσης ή ύφεσης της οικονομίας.

Διάγραμμα 3.1. Πραγματικό ΑΕΠ, αριθμός απασχολουμένων και παραγωγικότητα της εργασίας (ετήσιες % μεταβολές, τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2023:2, εποχικά διορθωμένα).

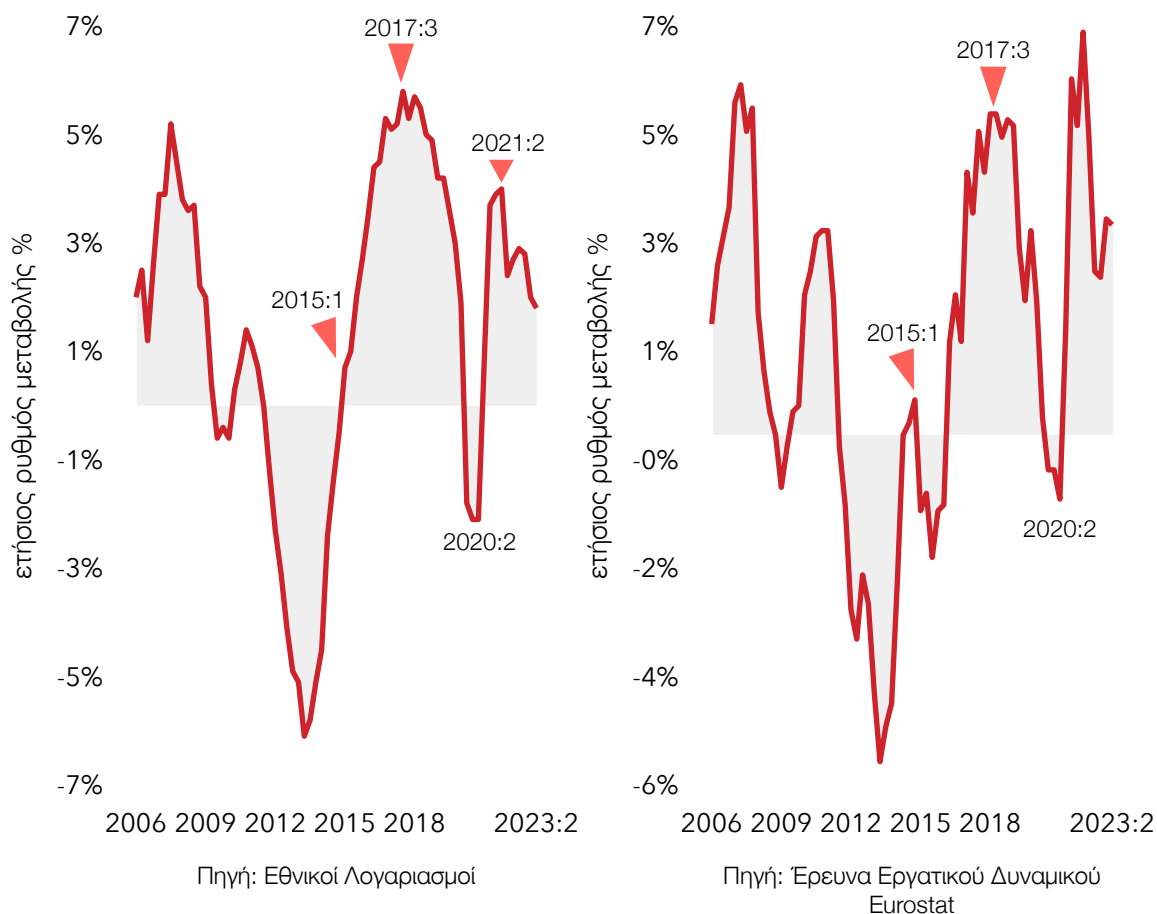
Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί

Η επιβράδυνση της παραγωγικότητας της εργασίας κατά το 2023 αποτελεί αρνητική εξέλιξη που έρχεται σε αντίθεση με τις μεγάλες αυξήσεις που παρουσίαζε κατά το 2021-2022, και οι οποίες αποδεικνύεται τώρα ότι αποτελούσαν, σε μεγάλο βαθμό, πρόσκαιρο και μεταβατικό αποτέλεσμα της επαναφοράς της οικονομίας σε κατάσταση κανονικότητας μετά την υγειονομική κρίση. Ισχύει, επομένως *σε μεγάλο βαθμό*, ό,τι ίσχυε και πριν την υγειονομική κρίση όσον αφορά την παραγωγικότητα της εργασίας: οι αυξήσεις της είναι μικρές επειδή η κυπριακή οικονομία χαρακτηρίζεται από χαμηλό ρυθμό συσσώρευσης παγίου κεφαλαίου (βλ. διάγραμμα 5.11). Με άλλα λόγια, οι αυξήσεις της παραγωγικότητας κατά την διετία 2021-2022 ήταν, *σε μεγάλο βαθμό*, αυξήσεις που παρατηρούνται, κάθε φορά στην αρχή μιας οικονομικής ανάκαμψης διότι τίθεται τότε σε λειτουργία παραγωγικό δυναμικό που προηγουμένως αργούσε (αυξάνε-

ται δηλαδή τότε η *κυκλική συνιστώσα* της παραγωγικότητας της εργασίας). Αυτό εξηγεί και το γεγονός ότι ταυτοχρόνως με τις μεγάλες αυξήσεις της παραγωγικότητας της εργασίας υπήρχε και επιβράδυνση της παραγωγικότητας (η οποία φαίνεται στο διάγραμμα 3.1, στο κάτω μέρος του διαγράμματος, στην γραμμή με κόκκινο χρώμα). Όλα αυτά αποτελούν ισχυρή ένδειξη ότι η οικονομία επανέρχεται σταδιακά στην παλιά της πορεία των χαμηλών αυξήσεων της παραγωγικότητας εργασίας.

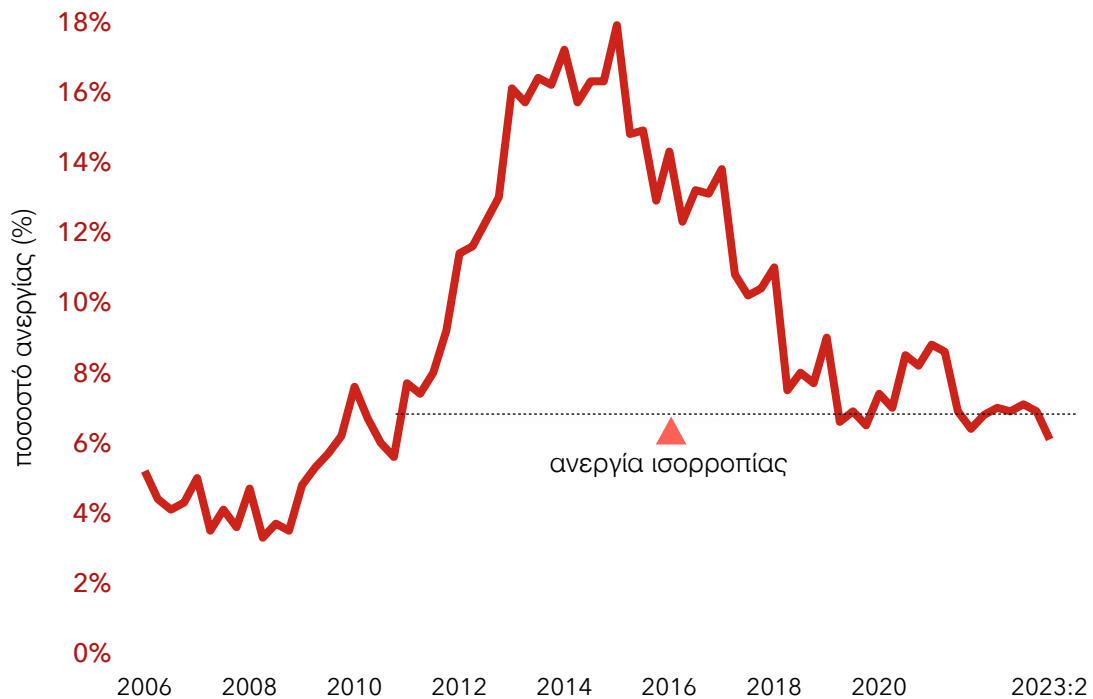
Η μικρή αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας είχε ως αποτέλεσμα η αύξηση του όγκου παραγωγής (δηλαδή του ΑΕΠ σε σταθερές τιμές) κατά 2,3% το 2023 να μετατραπεί σε αξιόλογη αύξηση της απασχόλησης κατά 1,5%, η οποία ωστόσο είναι η μικρότερη από το 2015 (με εξαίρετη την περίοδο της πανδημίας). Αποτελεί ερώτημα εάν στο άμεσο μέλλον ή στην μεσοπρόθεσμη διάρκεια θα διατηρηθούν οι υψηλοί ρυθμοί μεγέθυνσης του ΑΕΠ και αν επομένως θα συνεχιστούν οι υψηλές αυξήσεις της παραγωγικότητας της εργασίας και ταυτοχρόνως της απασχόλησης, διότι οι δυσμενείς περιοριστικοί παράγοντες που θα συνοδεύουν την επερχόμενη επιβράδυνση ή ύφεση της οικονομίας (μειωμένες επενδύσεις και χαμηλοί ρυθμοί συσσώρευσης παγίου κεφαλαίου, μείωση της ζήτησης και αύξηση του αχρησιμοποίητου παραγωγικού δυναμικού) θα επιβραδύνουν ή θα μειώσουν τόσο την παραγωγικότητα όσο και την απασχόληση. Για το 2024 και το 2025, οι υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προβλέπουν οριακές αυξήσεις του Κυπριακού ΑΕΠ, σηματοδοτώντας έτσι την πρόβλεψη μιας περιόδου αργόσυρτης μεγέθυνσης της οικονομίας στην μεσοπρόθεσμη διάρκεια.

Διάγραμμα 3.2. Ετήσιες % μεταβολές αριθμού απασχολομένων (τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2023:2, εποχικά διορθωμένα, στοιχεία των Εθνικών Λογαριασμών στο αριστερό διάγραμμα και της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού στο δεξιό διάγραμμα).

Όσον αφορά τις αυξήσεις του αριθμού απασχολουμένων, παρατηρείται απόκλιση μεταξύ των δύο πηγών που δίνουν στοιχεία για το μέγεθος αυτό: οι αυξήσεις που εμφανίζονται στα στοιχεία των Εθνικών Λογαριασμών (αριστερό τμήμα διαγράμματος 3.2) είναι της τάξης του 2% για τα έτη 2021-2023, ενώ στα στοιχεία της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού, οι αντίστοιχες αυξήσεις είναι μεγαλύτερες, της τάξης του 3%. Ανεξάρτητα από πηγή, πάντως, ο αριθμός των απασχολουμένων εμφανίζεται σε πορεία επιβράδυνσης.

Διάγραμμα 3.3. Ποσοστό ανεργίας (τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2022:2, εποχικά διορθωμένα).

Πηγή: Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, Eurostat

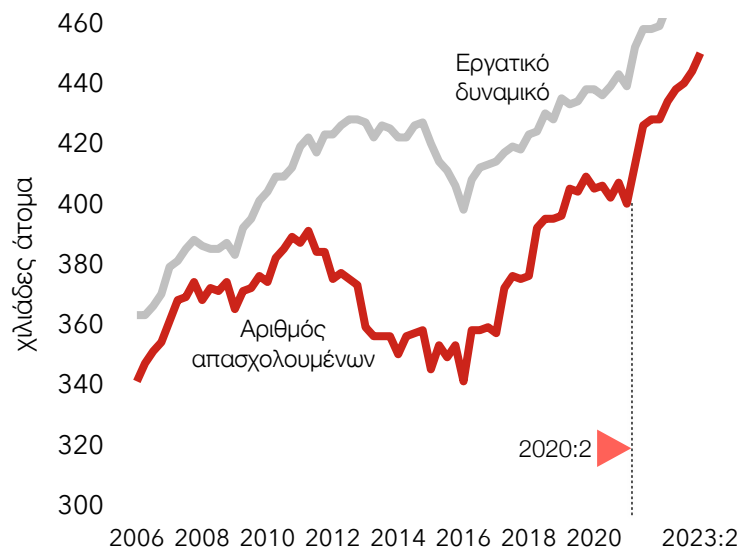
Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 3.3, από τον χειμώνα του 2019, το ποσοστό ανεργίας παραμένει κατά προσέγγιση σταθερό και κυμαίνεται έκτοτε στην περιοχή του επιπέδου του 2010-2011. Έτσι, το ποσοστό ανεργίας κινείται σε επίπεδα που αντιστοιχούν στην *ανεργία ισορροπίας*, που είναι το επίπεδο του 7%, με αποτέλεσμα την εμφάνιση ανοδικής τάσης των μισθών, ευδιάκριτης στο διάγραμμα 2.1. Η ανάλυση, ωστόσο, του Κεφαλαίου 2 της έκθεσης, παρέχει ισχυρές ενδείξεις ότι η ανεργία ισορροπίας μετατοπίζεται ή τείνει να μετατοπιστεί σε κατώτερα επίπεδα, έτσι ώστε να απαιτείται μικρότερο ποσοστό ανεργίας προκειμένου να ευνοείται η αύξηση των μισθών (βλ. αναλυτικότερα στο κεφάλαιο 2). Η τελική έκβαση αυτών των εξελίξεων θα κριθεί από την διαμόρφωση του συσχετισμού δυνάμεων μεταξύ εργασίας και κεφαλαίου.

Στα διάγραμμα 3.4 φαίνονται οι μεταβολές του αριθμού των απασχολουμένων και του εργατικού δυναμικού, δηλαδή των δύο παραγόντων που καθορίζουν το ύψος του ποσοστού ανεργίας και των οποίων οι μεταβολές μας επιτρέπουν να κατανοήσουμε τις αιτίες των μεταβολών του ποσοστού ανεργίας. Στο διάγραμμα 3.5 φαίνονται τα δύο αυτά μεγέθη από κοινού με το ποσοστό ανεργίας ώστε να γίνει περισσότερο κατανοητή η σχέση τους. Παρατηρούμε ότι η μεγάλη μείωση του ποσοστού ανεργίας κατά το 2015 προήλθε από μείωση του εργατικού δυναμικού, ενώ από το 2016 έως το 2022:2, προήλθε από την ταχεία αύξηση του αριθμού των απασχολουμένων η οποία υπερέβη την αύξηση του εργατικού δυναμικού. Η αποθάρρυνση του εργατικού δυνα-

μικού στην διάρκεια της μεγάλης κρίσης του 2013-2014 εξηγεί την μείωσή του μεταξύ του 2014:3 και του 2016:1 (διάγραμμα 3.4). Η επαναφορά του στα επίπεδα των ετών 2012-2013 και η άνοδός του στη συνέχεια κατά περίπου 60 χιλιάδες άτομα εξηγείται σε μεγάλο βαθμό από την συνεχιζόμενη αύξηση του ΑΕΠ, επομένως από την αυξημένη ζήτηση εργασίας, αλλά και από τους χαμηλούς μισθούς που επικράτησαν μετά το 2014 και οι οποίοι ωθούν τα νοικοκυριά των μισθωτών να προσφέρουν περισσότερη εργασία για να καλύψουν τις απώλειες εισοδήματος που υφίστανται εξαιτίας των χαμηλών μισθών. Η αύξηση του αριθμού απασχολούμενων κατά περίπου 100 χιλιάδες άτομα εξηγείται από την μεγέθυνση του ΑΕΠ μεταξύ 2015 και 2023. Τόσο το εργατικό δυναμικό όσο και ο αριθμός απασχολούμενων είχαν φτάσει κατά το καλοκαίρι του 2023 στο ιστορικά υψηλότερο σημείο τους.

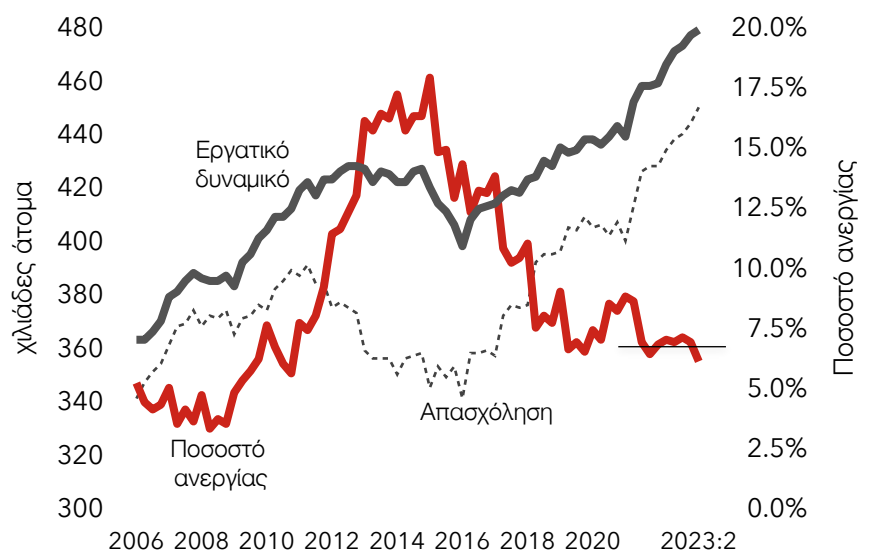
Διάγραμμα 3.4. Εργατικό δυναμικό και αριθμός απασχολούμενων.

Τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2023:2.

Πηγή: Έρευνες Εργατικού Δυναμικού

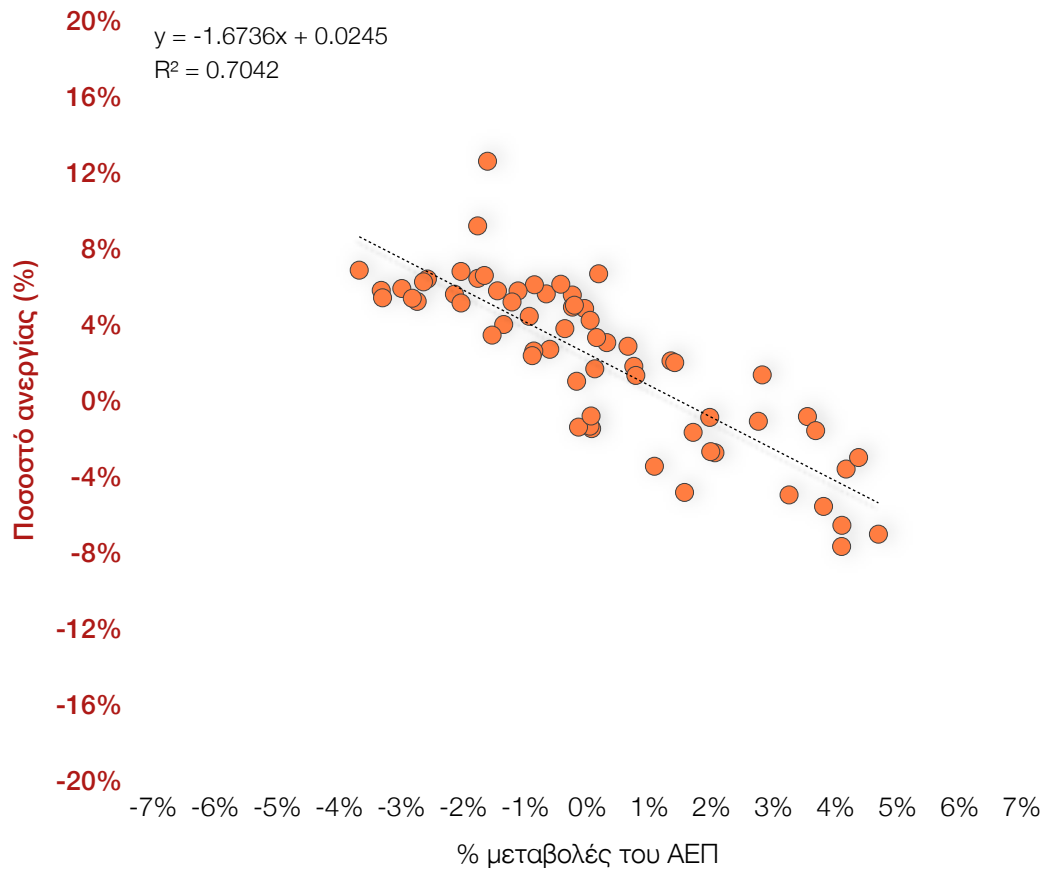
Διάγραμμα 3.5. Ποσοστό ανεργίας, εργατικό δυναμικό και αριθμός απασχολούμενων.

Τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2023:2.

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα 3.6. Εξάρτηση των μεταβολών του ποσοστού ανεργίας από τις εκατοστιαίες μεταβολές του ΑΕΠ (νόμος του Okun, 2007:1-2023:2).

Τις ανωτέρω μεταβολές συμπυκνώνει ο νόμος του Okun, δηλαδή η ισχυρή στατιστική εξάρτηση των μεταβολών του ποσοστού ανεργίας από τις εκατοστιαίες μεταβολές του ΑΕΠ. Όπως φαίνεται στο σχετικό διάγραμμα (3.6), εάν δεν υπάρξουν διαρθρωτικές αλλαγές στην αγορά εργασίας κατά το 2024, και εάν πραγματοποιηθεί η πρόβλεψη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για μεγέθυνση του ΑΕΠ κατά 2,7%, τότε πιθανότατα δεν θα έχουμε αύξηση του ποσοστού ανεργίας, επομένως θα είναι σχετικά ευνοϊκή η διαπραγματευτική θέση των μισθωτών έναντι των επιχειρήσεων όσον αφορά τους μισθούς.

Όμως ο δείκτης του ποσοστού ανεργίας, ο οποίος είναι ο πιο κατάλληλος για την περιγραφή του συσχετισμού δυνάμεων εργασίας και κεφαλαίου στην αγορά εργασίας, περιγράφει ελλιπώς την κατάσταση στην αγορά εργασίας από την πλευρά όσων υφίστανται τις συνέπειες της ανεργίας. Για τον λόγο αυτό χρησιμοποιούμε, παράλληλα με τον παραδοσιακό δείκτη του ποσοστού ανεργίας, και έναν εναλλακτικό δείκτη που διορθώνει τον παραδοσιακό δείκτη με τις μεταβολές στις ώρες εργασίας.

Πιο συγκεκριμένα, η διόρθωση αυτή αφορά στο γεγονός ότι ο αριθμός των απασχολούμενων δεν αντανακλά πιστά τις μεταβολές της απασχόλησης επειδή μεταβάλλεται ο αριθμός των ωρών εργασίας που πραγματοποιεί κατά μέσον όσο ένας μισθωτός. Η διόρθωση αυτή αφορά είτε στην επίπτωση της μερικής απασχόλησης είτε στην επίπτωση των μειωμένων ωραρίων που επιβάλλονται σε περιόδους ύφεσης από τις επιχειρήσεις σε εργαζόμενους πλήρους ωραρίου. Η διόρθωση γίνεται ώστε να αποφευχθεί η ψευδής εντύπωση ότι αυξήθηκε η ικανότητα της οικονομίας να μεγεθύνει την απασχόληση ενώ στην πραγματικότητα πρόκειται για επιμερισμό των ωρών εργασίας σε περισσότερα άτομα ή για γενική μείωση των ωρών εργασίας που αυξάνει μεν τον

αριθμό απασχολούμενων χωρίς να αυξάνει την συνολική απασχόληση σε ώρες εργασίας. Προκύπτει από την διόρθωση αυτή της απασχόλησης με την επίπτωση της μειωμένων ωραρίων, το μέγεθος του *ισοδύναμου αριθμού απασχολούμενων με πλήρες ωράριο*, που είναι ο αριθμός απασχολούμενων ο οποίος θα υπήρχε εάν το σύνολο των ωρών εργασίας που πραγματοποιήθηκαν στην διάρκεια ενός τριμήνου είχε πραγματοποιηθεί από απασχολούμενους που θα εργάζονταν με το πλήρες ωράριο των σαράντα ωρών. Ο ισοδύναμος αριθμός απασχολούμενων με πλήρες ωράριο δείχνει επομένως πολύ ακριβέστερα την ικανότητα της οικονομίας να αυξάνει την απασχόληση. Τα αποτελέσματα του σχετικού υπολογισμού φαίνονται στο διάγραμμα 3.7.

Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 3.7, η καμπύλη του ισοδύναμου αριθμού απασχολούμενων είναι μετατοπισμένη προς χαμηλότερες τιμές σε σχέση με την καμπύλη του τρέχοντος αριθμού απασχολούμενων. Η απόσταση μεταξύ των δύο καμπύλων είναι η υπερεκτίμηση του τρέχοντος αριθμού απασχολούμενων (βλ. στο κάτω τμήμα του διαγράμματος 3.7), η οποία οφείλεται στην επέκταση της μερικής απασχόλησης και των εν γένει μειωμένων ωραρίων. Διαπιστώνουμε από αυτό ότι ενώ η υπερεκτίμηση του αριθμού των απασχολούμενων εξαιτίας των μειωμένων ωρών εργασίας ανά απασχολούμενο ανερχόταν κατά την περίοδο 2008:1-2012:4 σε 3% του αριθμού των απασχολούμενων κατά μέσο όρο, είχε προσεγγίσει το 6% κατά το 2022:2 και το 5% κατά το 2023:2 (βλ. στο κάτω μέρος του διαγράμματος 3.7).

Όσο επεκτείνεται το φαινόμενο των λιγότερων ωρών εργασίας ανά απασχολούμενο, τόσο μεγεθύνεται το σφάλμα της υπερεκτίμησης της συνολικής απασχόλησης. Στο άνω τμήμα του διαγράμματος 3.7, φαίνεται ο αριθμός των απασχολούμενων ο οποίος ανερχόταν σε περίπου 450 χιλιάδες άτομα το 2023:2 και ο ισοδύναμος αριθμός απασχολούμενων με πλήρες ωράριο, ο οποίος ανερχόταν σε περίπου 423 χιλιάδες απασχολούμενων. Κατά την τελευταία τριετία παρατηρείται μείωση της υπερεκτίμησης του αριθμού των απασχολούμενων επειδή έχει μειωθεί το ποσοστό των μισθωτών που εργάζονται με μερική απασχόληση. Η πιθανότερη εξήγηση αυτού του φαινομένου είναι ότι με την παρατεταμένη αύξηση του ΑΕΠ αυξήθηκε η ζήτηση εργασίας με πλήρες ωράριο επιτρέποντας σε περίπου 5 χιλιάδες μισθωτούς με μερική απασχόληση να καταλάβουν θέσεις εργασίας με πλήρες ωράριο.

Η ίδια παρατήρηση αφορά και το ποσοστό των αποθαρρημένων, δηλαδή όσων δεν αναζητούν εργασία επειδή προεξοφλούν ότι η αναζήτησή τους θα είναι άκαρπη. Ως αποτέλεσμα, το ποσοστό των αποθαρρημένων μεταβάλλεται ανάλογα με την φάση του οικονομικού κύκλου, επομένως ανάλογα με το ΑΕΠ και με το ποσοστό ανεργίας.

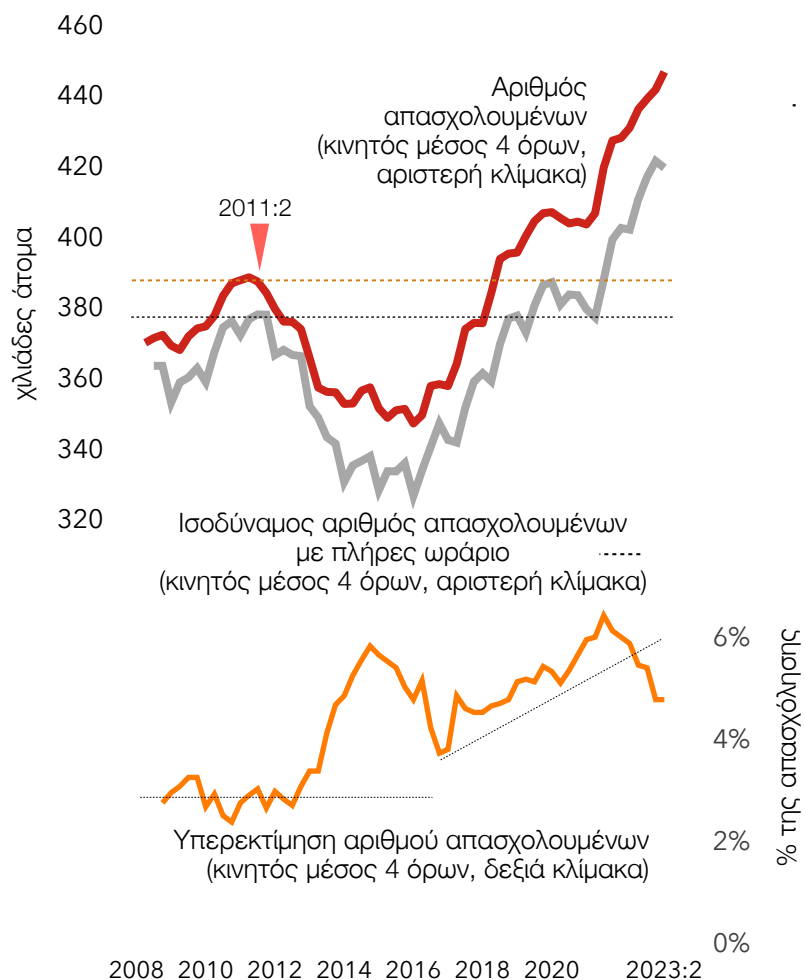
Ισχύει, επομένως για την αποθάρρυνση και για την μερική απασχόληση, ο κανόνας ότι όσο υψηλότερο είναι το ΑΕΠ και το ποσοστό ανεργίας, τόσο χαμηλότερη είναι και η αναλογία αποθαρρημένων / συνολικής απασχόλησης και μερικώς απασχολούμενων / συνολικής απασχόλησης. Επομένως, πρόκειται για δείκτες που επηρεάζονται ευνοϊκά στο τέλος μιας ανοδικής πορείας της οικονομίας, όπως ακριβώς συμβαίνει τώρα. Έτσι, θα περιμέναμε ότι κατά τα επόμενα έτη θα παρατηρήσουμε επιδείνωση των δεδομένων της αποθάρρυνσης και της μερικής απασχόλησης, εάν βεβαίως παραμείνουν σταθερές οι άλλες συνθήκες.

Διάγραμμα 3.7.

Αριθμός απασχολομένων και ισοδύναμος αριθμός απασχολομένων με πλήρες ωράριο.

Τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2008:1 έως 2023:2. Εξομάλυνση χρονολογικών σειρών με κινητούς μέσους 3 τριμήνων.

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού

-
- Κεφάλαιο 4
Εισοδηματικές ανισότητες
και υλική στέρηση

Ο κίνδυνος φτώχειας για το σύνολο του πληθυσμού

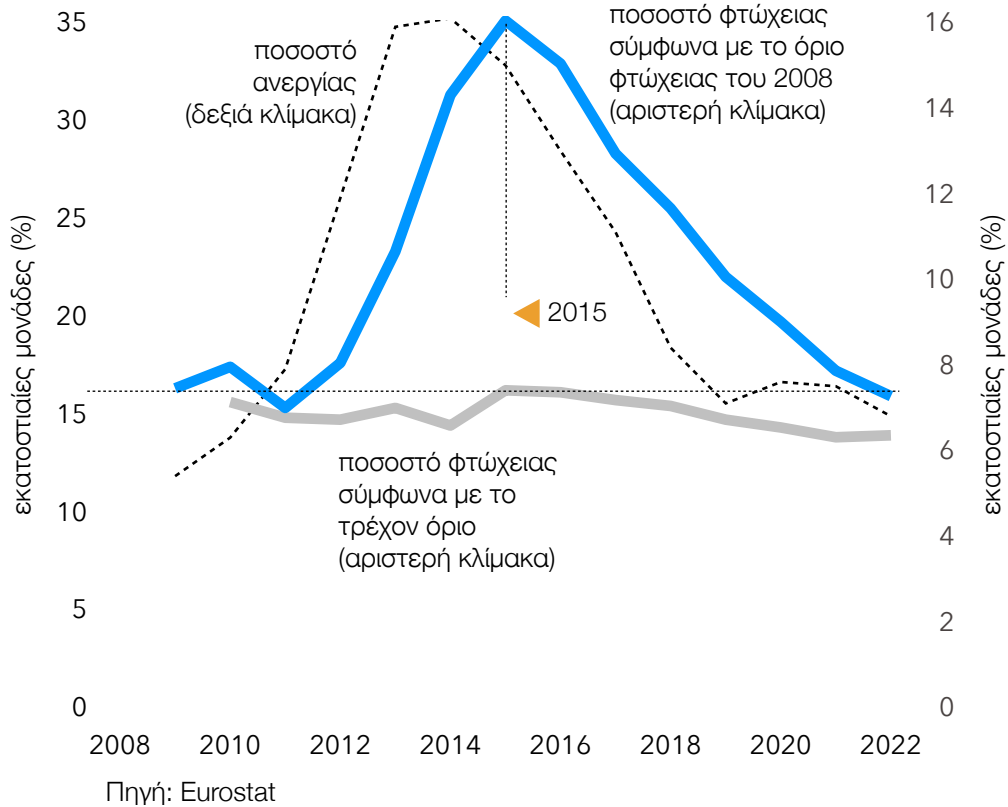
Ο δείκτης φτώχειας στην Κύπρο, διορθωμένος ώστε η σύγκριση να γίνεται με το όριο φτώχειας του έτους 2008 (βλ. μεθοδολογικό ένθετο), επέστρεψε κατά το 2022 στο επίπεδο του 2010 (διάγραμμα 4.1α). Πιο αναλυτικά, ενώ το 2008-2012 το ποσοστό του πληθυσμού που βρισκόταν σε κίνδυνο φτώχειας με βάση το κατώφλι φτώχειας του 2008 ανερχόταν σε 16% του πληθυσμού, το αντίστοιχο ποσοστό κατά το 2015 ήταν 35% και μόνο κατά το 2022 μειώθηκε στα επίπεδα του 2010-2012. Χρειάστηκαν επομένως επτά ολόκληρα έτη μεγέθυνσης του ΑΕΠ και η πολιτική προστασίας των εισοδημάτων στην διάρκεια της πανδημίας για να εξαλειφθεί η αρνητική επίπτωση που επιδείνωσε την ζωή των οικονομικά ασθενέστερων τάξεων στην διάρκεια μόλις των ετών 2013-2014 με την εφαρμογή της μνημονιακής πολιτικής.

Ο διορθωμένος δείκτης φτώχειας

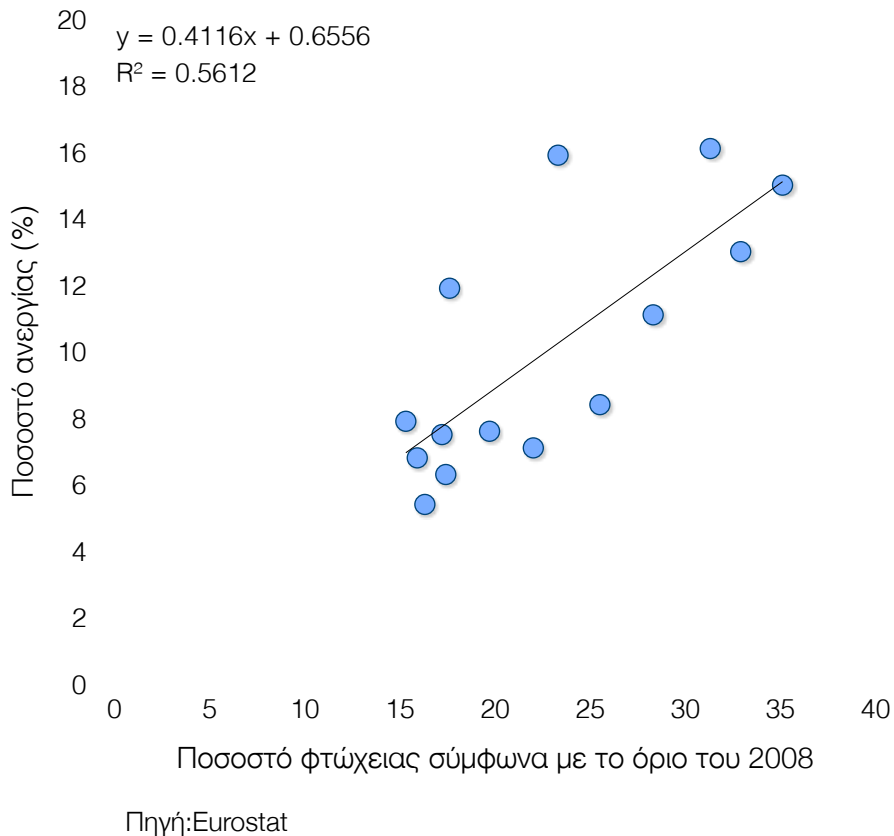
Όπως έχει υπογραμμιστεί και σε προηγούμενες ετήσιες εκθέσεις του ΙΝΕΚ ΠΕΟ, ο κυριότερος δείκτης φτώχειας που χρησιμοποιείται ευρέως, δηλαδή το ποσοστό του πληθυσμού που βρίσκονται κάτω από το όριο της φτώχειας, είναι σοβαρά υποεκτιμημένος στα στατιστικά στοιχεία της τελευταίας δεκαετίας. Αυτή η υποεκτίμηση προέρχεται από την εξής μεθοδολογική αδυναμία: Το όριο της φτώχειας (ή κατώφλι φτώχειας) είναι άμεση συνάρτηση του εισοδήματος ανά κάτοικο, επομένως και του ΑΕΠ ανά κάτοικο, με αποτέλεσμα, όταν το ΑΕΠ μειώνεται, να παρασύρει σε μείωση και το κατώφλι της φτώχειας, το όριο δηλαδή με βάση το οποίο αποφαινόμεστε εάν ένα άτομο βρίσκεται ή κινδυνεύει να περιέλθει σε κατάσταση φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού. Αυτό όμως δημιουργεί σοβαρό λάθος διότι άτομα των οποίων η αγοραστική δύναμη παρέμεινε αμετάβλητη μπορούν να χαρακτηρίζονται φτωχοί στην διάρκεια ενός έτους και μη φτωχοί κατά το επόμενο ή τα επόμενα έτη απλώς και μόνο επειδή μεταβλήθηκε το επίπεδο φτώχειας (δηλαδή το όριο κάτωθεν του οποίου ένα άτομο θεωρείται φτωχός) ακολουθώντας τις μεταβολές του ΑΕΠ. Έτσι, μπορεί κάποιος κατά το ένα έτος να θεωρείται φτωχός αλλά κατά το επόμενο έτος ή μόλις λίγα χρόνια μετά, να μην θεωρείται φτωχός παρόλο που η οικονομική του κατάσταση παρέμεινε αμετάβλητη. Σε παλαιότερες εποχές, όταν καθιερώθηκε ο δείκτης φτώχειας, η οικονομία βρισκόταν σε διαρκή ανοδική πορεία, οπότε δεν εμφανίζονταν η παράδοξη κατάσταση να μειώνεται το ποσοστό φτώχειας όταν μειώνεται το ΑΕΠ ανά κάτοικο, όταν δηλαδή η χώρα συνολικά καθίσταται φτωχότερη. Επειδή τα συνήθως χρησιμοποιούμενα στοιχεία με την επικρατούσα μεθοδολογία παρουσιάζουν στρεβλή και επομένως παραπλανητική εικόνα για την φτώχεια, η Eurostat δημοσιεύει συμπληρωματικούς δείκτες φτώχειας με βάση το κατώφλι φτώχειας ενός σταθερού προηγούμενου έτους. Πιο αναλυτικά, επιλέγεται ως κατώφλι φτώχειας αυτό που αντιστοιχεί σε ένα έτος βάσης και με βάση αυτό το κατώφλι υπολογίζουμε τον δείκτη φτώχειας.

Στο διάγραμμα 4.1α φαίνονται (α) το ποσοστό του πληθυσμού που βρίσκεται κάτω από το όριο φτώχειας με βάση το τρέχον κατώφλι φτώχειας, και (β) το αντίστοιχο ποσοστό που υπολογίζουμε με βάση το κατώφλι φτώχειας του 2008. Από την σύγκριση γίνεται αντιληπτό ότι το τρέχον ποσοστό φτώχειας, του οποίου η χρήση είναι η επικρατέστερη, ελάχιστη μεταβλητότητα παρουσίασε, και επομένως περιγράφει με εξαιρετικά ατελή τρόπο το μεγάλο βάθος της κοινωνικής κρίσης που προκλήθηκε από την οικονομική κρίση. Επειδή παραμένει σχεδόν αμετάβλητο καθώς η συγκυρία μεταβάλλεται, η πληροφορία που μας προσφέρει είναι μηδενική.

Διάγραμμα 4.1α. Ποσοστό ανεργίας και ποσοστό του πληθυσμού που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας, με βάση το όριο φτώχειας του 2008 και με το τρέχον όριο.

Διάγραμμα 4.1β. Κίνδυνος φτώχειας σε συσχέτιση με το ποσοστό ανεργίας (2008-2022, υπολογισμοί με βάση το όριο φτώχειας του 2008).

Στο διάγραμμα 4.1β φαίνεται ότι υπάρχει στατιστική συσχέτιση μεταξύ του ποσοστού φτώχειας, με βάση το κατώφλι φτώχειας του 2008, και του ποσοστού ανεργίας, και ότι υπάρχει επομένως σχέση αιτιότητας, με την έννοια ότι το ποσοστό ανεργίας έχει επίπτωση επί του ποσοστού φτώχειας. Το γεγονός ότι οι δύο καμπύλες στο διάγραμμα 4.1α έχουν την ίδια μορφή, είναι δηλαδή παράλληλες γραμμές, αποτελεί ισχυρή ένδειξη ότι το ποσοστό φτώχειας ακολουθεί στις μεταβολές του το ποσοστό ανεργίας (με την έννοια ότι υψηλότερη ανεργία μετατρέπεται σε μεγέθυνση της φτώχειας -και αντιστρόφως). Αυτό φαίνεται να συμβαίνει με υστέρηση ενός έτους, δηλαδή προηγούνται οι μεταβολές του ποσοστού ανεργίας, που είναι η αιτία, και ακολουθούν οι μεταβολές του ποσοστού φτώχειας, που είναι το αποτέλεσμα. Προκύπτει από την συσχέτιση αυτή, το συμπέρασμα ότι η μείωση του ποσοστού ανεργίας και η διατήρησή του σε χαμηλά επίπεδα αποτελεί βασικό μοχλό μείωσης της φτώχειας σε επίπεδα που δεν είναι πολύ χαμηλά (15%) αλλά σε κάθε περίπτωση είναι πολύ χαμηλότερα από αυτά που καταγράφονται με υψηλή ανεργία.

Φαίνεται ωστόσο ότι η διατήρηση του ποσοστού ανεργίας άνω του 7% είναι στοιχείο απαραίτητο της οικονομικής πολιτικής που επικράτησε μετά το 2013 (βλ. στο κεφάλαιο 3 της έκθεσης) ώστε να μειώνεται το μερίδιο της εργασίας σε ύψος αντίστοιχο με τις υψηλές προσδοκίες κερδοφορίας που έχουν σχηματιστεί στους κόλπους των τάξεων των κατόχων κεφαλαίου και το εισόδημά τους είναι κυρίως εισόδημα ιδιοκτησίας (βλ. στις αναλύσεις το δευτέρου κεφαλαίου). Εάν το κατώτερο επίπεδο στο οποίο θα μπορεί να μειώνεται το ποσοστό ανεργίας κατά τα επόμενα έτη τοποθετείται στο 7%, όπου βρίσκεται σήμερα, θα πρέπει να αναμένουμε ότι αντίστοιχα και το ποσοστό φτώχειας δεν πρόκειται να μειωθεί σε επίπεδο χαμηλότερο του σημερινού επιπέδου (16%).

Οι εισοδηματικές ανισότητες

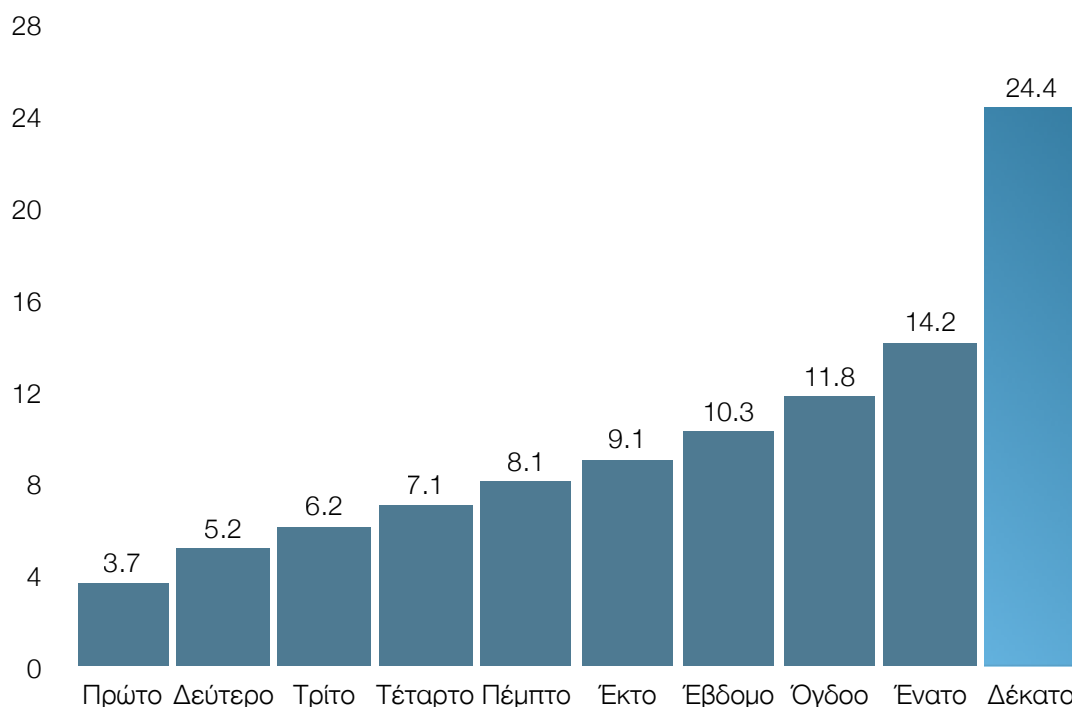
Στο διάγραμμα 4.2 φαίνεται η διανομή του εισοδήματος στην Κύπρο κατά το 2022 σε δεκατημόρια (τελευταίο έτος για το οποίο υπάρχουν διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία). Ενώ το εισόδημα των άλλων δεκατημορίων από το πρώτο έως το ένατο αυξάνεται με σχεδόν ισόποσα βήματα, στο δέκατο πραγματοποιείται μεγάλο άλμα, που σημαίνει ότι υπάρχει μεγάλη αύξηση των εισοδημάτων στο 10% των κατοίκων της Κύπρου, το οποίο ιδιοποιείται το 1/4 του εισοδήματος της χώρας.

Διακρίνεται έτσι ευκρινώς η εισοδηματική μερίδα το 10% του πληθυσμού των πιο εύπορων. Το εισόδημά της είναι αυξημένο κατά 1,8 εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ έναντι του αντίστοιχου μεγέθους κατά το 2005 (όταν ανερχόταν σε 22,8%) και κατά 0,4 μονάδες έναντι του 2020.

Σε σύγκριση με τις άλλες εισοδηματικές μερίδες, το εισόδημα των 10% πιο εύπορων κατοίκων έχει μέγεθος ίσο με το 43% περίπου των λιγότερο εύπορων κατοίκων, όσων δηλαδή βρίσκονται συγκεντρωμένοι στα τέσσερα πρώτα τεταρτημόρια και σε ένα μικρό μέρος του πέμπτου. Επίσης, το εισόδημα των 20% πλουσιότερων κατοίκων, όσων δηλαδή ανήκουν στο ένατο και το δέκατο δεκατημόριο, έχει μέγεθος (38,6%) που είναι περίπου ίσο με το εισόδημα του 60% των λιγότερο εύπορων κατοίκων.

Διάγραμμα 4.2. Διανομή του εισοδήματος σε δεκατημόρια (σε ποσοστά % του συνολικού εισοδήματος, 2022).

Πηγή: Eurostat

Ένα άλλο ενδιαφέρον στοιχείο της κατανομής των εισοδημάτων είναι ότι όσες εισοδηματικές κατηγορίες έχουν στο εισόδημα μεγαλύτερη ποσοστιαία συμμετοχή από την αντίστοιχη συμμετοχή τους στον πληθυσμό (10%) είναι το όγδοο, ένατο και δέκατο δεκατημόρια. Ενώ η συμμετοχή τους στον πληθυσμό ανέρχεται σε 30%, η συμμετοχή τους στο εισόδημα ανέρχεται σε 50,4%.

Ακολουθούν τρεις εισοδηματικές κατηγορίες με μεσαία εισοδήματα, που έχουν συμμετοχή στον πληθυσμό 30% και συμμετοχή στο εισόδημα 27,5%.

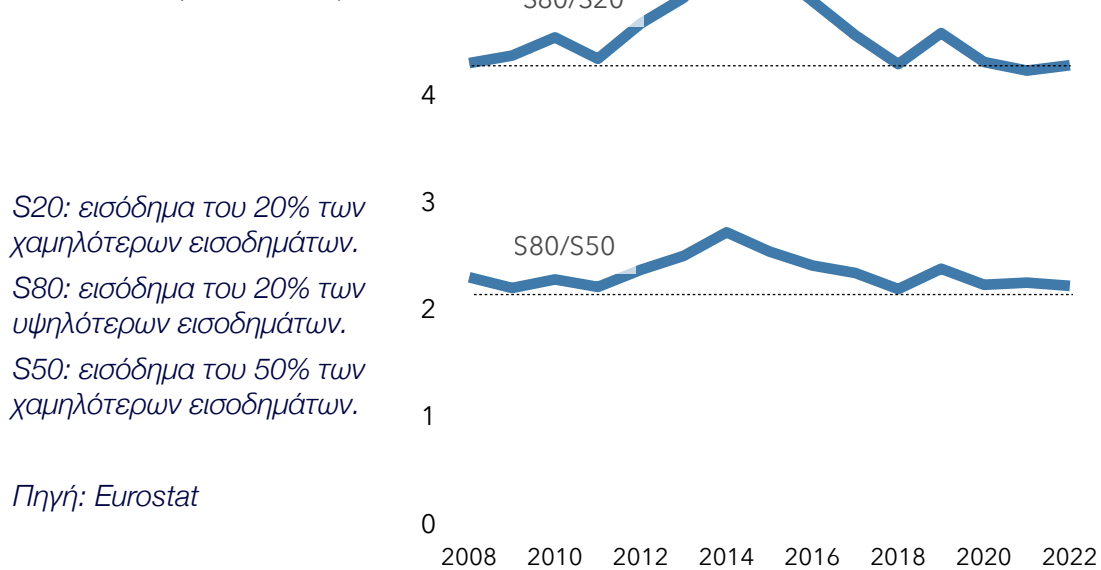
Στην άλλη άκρη της κατάταξης, βρίσκουμε τις τέσσερις κατηγορίες χαμηλότερων εισοδημάτων που συγκεντρώνουν το 40% του πληθυσμού και το 22,1% του εισοδήματος.

Στο διάγραμμα 4.3 φαίνεται ένας άλλος δείκτης, που αναφέρεται στην ανισότητα της κατανομής του εισοδήματος με κριτήριο δύο αναλογίες: τον δείκτη S80/S20 και τον δείκτη S80/S50 (για τον ορισμό των δεικτών αυτών βλ. στο μεθοδολογικό ένθετο).

Οι δείκτες ανισότητας S80/S20

Ο δείκτης S80/S20 (income quintile share ratio) υπολογίζεται ως ο λόγος του συνολικού εισοδήματος των 20% πλουσιότερων προς το εισόδημα του 20% του πληθυσμού με τα μικρότερα εισοδήματα). Επομένως, ο δείκτης ανισότητας S80/S20 είναι ο αριθμός των ετών κατά τον οποίο θα έπρεπε να εργάζονται ανελλιπώς οι 20% λιγότερο εύποροι ώστε να αποκτήσουν το ετήσιο εισόδημα του 20% πλουσιότερων. Ο δείκτης S80/S50 είναι ο λόγος του εισοδήματος των 20% πλουσιότερων προς το εισόδημα του 50% του πληθυσμού με τα μικρότερα εισοδήματα.

Διάγραμμα 4.3. Δείκτης εισοδηματικής ανισότητας (αναλογίες S80/S20 και S80/S50, έτη 2008-2022).

S20: εισόδημα του 20% των χαμηλότερων εισοδημάτων.

S80: εισόδημα του 20% των υψηλότερων εισοδημάτων.

S50: εισόδημα του 50% των χαμηλότερων εισοδημάτων.

Πηγή: Eurostat

Στο διάγραμμα 4.3 φαίνεται ότι οι εισοδηματικές ανισότητες, όπως τις περιγράφει ο δείκτης ανισότητας S80/S20, εμφάνιζε σταθερότητα κατά τα έτη 2008-2011, αλλά αυξήθηκε θεαματικά όταν ασκήθηκε η πολιτική της δημοσιονομικής προσαρμογής και των διορθωτικών αλλαγών (2013-2014) η οποία καταβύθισε την οικονομία σε μεγάλη ύφεση.

Πιο συγκεκριμένα, ο δείκτης S80/S20, που παρέμενε σταθερά στο επίπεδο του 4,2 πριν από την κρίση των ετών 2013-2014, προσέγγισε το επίπεδο του 5,4 κατά το 2014. Αυτό σημαίνει ότι το εισόδημα των 20% πλουσιότερων ανήλθε σε 5,4 φορές του αντίστοιχου εισοδήματος των φτωχότερων 20%. Με άλλα λόγια, οι φτωχότεροι 20% του πληθυσμού θα έπρεπε να εργάζονται επί 5,5 έτη για να αποκτήσουν το ετήσιο εισόδημα του 20% των πλουσιότερων.

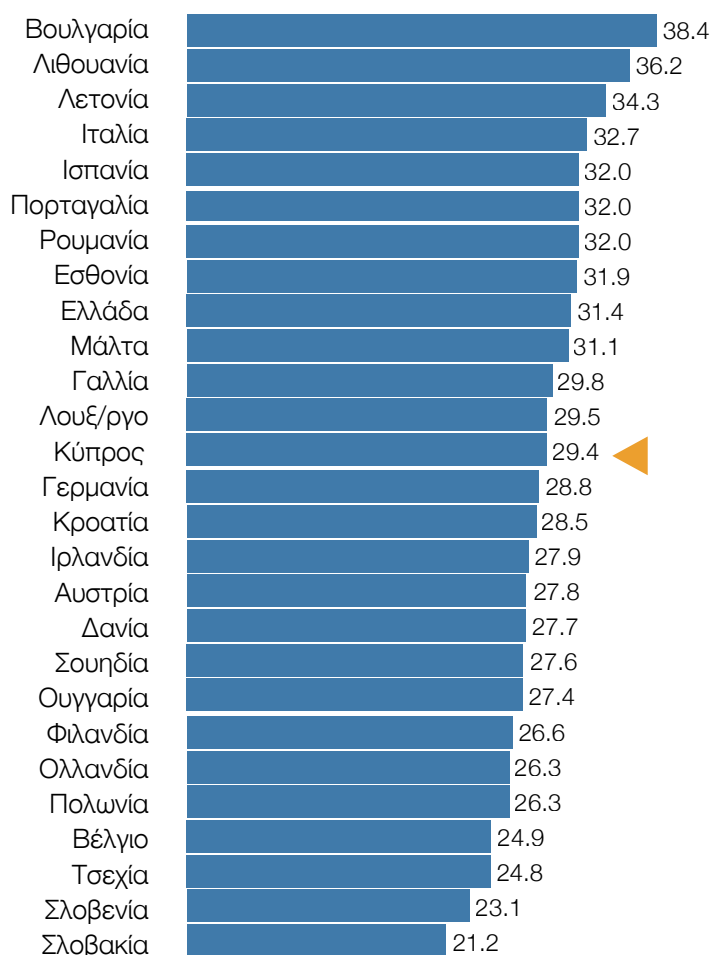
Στη διάρκεια της ανάκαμψης των ετών 2015-2019 υπήρξε μείωση του δείκτη ανισότητας που επέστρεψε στο επίπεδο του 4,2 (δηλαδή στο επίπεδο του 2008-2011). Αυτή η διόρθωση πραγματοποιήθηκε χάρη στην μείωση της ανεργίας και στην αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων που σημειώθηκε κατά την ίδια περίοδο και ενίσχυσε το συνολικό εισόδημα της μισθωτής εργασίας (το οποίο είναι το γινόμενο του μέσου μισθού επί τον αριθμό των εργαζομένων) καθώς έστω και με μικρές αυξήσεις του μέσου μισθού η αύξηση του αριθμού απασχολούμενων παράγει σημαντικά επιπλέον εισοδήματα για τους εργαζόμενους.

Ως αποτέλεσμα, η διορθωτική κίνηση που υπήρξε κατά τα χρόνια της ανοδικής πορείας της οικονομίας, αναίρεσε σε μεγάλο βαθμό την αύξηση των ανισοτήτων που είχε προηγηθεί κατά τα έτη 2012-2014, αλλά αυτό επιτεύχθηκε επειδή εργάζονται τώρα 17% περισσότερα άτομα.

Επομένως, ο ίδιος βαθμός ανισότητας με το 2012-2014 επιτυχανόταν το 2022 με 17% περισσότερους εργαζόμενους και χαμηλότερους μισθούς, ενώ πριν το μνημονιακό πρόγραμμα επιτυχανόταν με λιγότερη εργασία και υψηλότερους μισθούς: ο ίδιος βαθμός εισοδηματικής ανισότητας υποκρύπτει επομένως διαφορετικούς βαθμούς εκμετάλλευσης της εργασίας.

Σε ότι αφορά τις διεθνείς συγκρίσεις μεταξύ χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 27 κατά το 2022 (τελευταίο έτος για το οποίο διατίθενται στοιχεία), φαίνονται στο διάγραμμα 4.4 όπου η Κύπρος καταλαμβάνει μία από τις μεσαίες θέσεις στην κατάταξη των χωρών με κριτήριο τον δείκτη εισοδηματικών ανισοτήτων Gini.

Διάγραμμα 4.4. Δείκτης εισοδηματικών ανισοτήτων Gini 2022.

Πηγή: Eurostat

Από τα στατιστικά στοιχεία της Eurostat προκύπτει ότι στην Κύπρο οι εισοδηματικές ανισότητες μειώθηκαν μετά το 2013. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ο δείκτης Gini λαμβάνει υπόψη του αποκλειστικά το ύψος των εισοδημάτων αγνοώντας τον τρόπο με τον οποίο αυτά αποκτήθηκαν. Έτσι, πίσω από την ισότητα του δείκτη Gini σε δύο διαφορετικές χώρες, είναι δυνατόν να αποκρύπτονται μεγάλες διαφορές στον χρόνο εργασίας και στο ύψος των μισθών. Παραδείγματος χάριν, μεταξύ δύο χωρών με την ίδια τιμή του δείκτη Gini, ενδέχεται οι εργαζόμενοι στην πρώτη χώρα να είναι αναγκασμένοι να εργάζονται περισσότερες ώρες, με χαμηλότερους μισθούς προκειμένου να αποκτήσουν το ίδιο εισόδημα εργασίας με την δεύτερη χώρα όπου ο αριθμός απασχολούμενων είναι μικρότερος αλλά οι μισθοί είναι υψηλότεροι.

Αλλά και οι διαχρονικές συγκρίσεις του δείκτη Gini μιας και μοναδικής χώρας σε δύο διαφορετικές χρονικές στιγμές λαμβάνουν αποκλειστικά υπόψη τους τις εισοδηματικές ανισότητες, έτσι ώστε δύο ίδιες τιμές του δείκτη στην ίδια χώρα αλλά σε δύο διαφορετικές στιγμές μπορεί να αποκρύπτονται διαφορετικούς μισθούς και διαφορετική απασχόληση. Αυτή είναι η περίπτωση της Κύπρου κατά το 2021 σε σύγκριση με το 2012, όπως φαίνεται στον πίνακα 4.1.

Πίνακας 4.1. Μεταβολές δείκτη εισοδηματικής ανισότητας, μέσης αμοιβής εργασίας και αριθμού μισθωτών.

	2012	2022	Μεταβολή 2022 έναντι 2012
Δείκτης εισοδηματικής ανισότητας Gini	31.0	29.4	-1.7
Σύνολο ακαθάριστων μισθών % του ΑΕΠ	45.5%	38.1%	-7.4%
Αγοραστική δύναμη μέσης ακαθάριστης αμοιβής εργασίας (2006=100)	99.3	97.4	-1.9%
Αριθμός μισθωτών (Εθνικοί Λογαριασμοί)	375 χιλιάδες άτομα	440 χιλιάδες άτομα	17%

Θα πρέπει λοιπόν να συμπεράνουμε ότι στην Κύπρο υπήρξε σε μεγάλο βαθμό αναίρεση των εισοδηματικών ανισοτήτων που δημιουργήθηκαν στη διάρκεια της μεγάλης ύφεσης 2013-2014, πλην όμως αυτή η αναίρεση επιτεύχθηκε με αύξηση του αριθμού των μισθωτών, επομένως με αυξημένη εκμετάλλευση της εργασίας.

Επομένως, η αναίρεση των εισοδηματικών ανισοτήτων που διευρύνθηκαν κατά την περίοδο εφαρμογής του μνημονίου, δεν οφείλεται σε αποφάσεις πολιτικής ευνοϊκές για τον κόσμο της εργασίας αλλά προέκυψε ως αποτέλεσμα της πορείας του οικονομικού κύκλου, η οποία αύξησε κατά το 2015-2019 και 2021-2022 τον αριθμό των απασχολούμενων (βλ. αναλυτικά στο κεφάλαιο 3) επειδή η οικονομία βρέθηκε σε πορεία ταχείας μεγέθυνσης του προϊόντος.

4.2. Ο κίνδυνος φτώχειας και η υλική στέρηση

Στο διάγραμμα 4.5 φαίνεται το ποσοστό όσων βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού για τους νέους 20-24 και 25-29 ετών, για τους μισθωτούς και για όσους βρίσκονται εκτός εργατικού δυναμικού από το 2015 έως το 2021. Όπως ήδη αναφέραμε, η σύγκριση του δείκτη μεταξύ δύο διαφορετικών ετών εμπεριέχει μεγάλη ανακρίβεια εφόσον το κατώφλι φτώχειας δεν αναφέρεται σε ένα έτος βάσης. Ωστόσο, η σύγκριση μεταξύ δύο ηλικιακών ομάδων του πληθυσμού ή ανέργων και απασχολούμενων κλπ, για το ίδιο έτος, είναι θεμιτή (διότι ο ίδιος βαθμός ανακρίβειας εμπεριέχεται στις τιμές του δείκτη τόσο για την μία ομάδα όσο και για την άλλη, και για τον λόγο αυτό, εξαλείφεται από την σύγκριση).

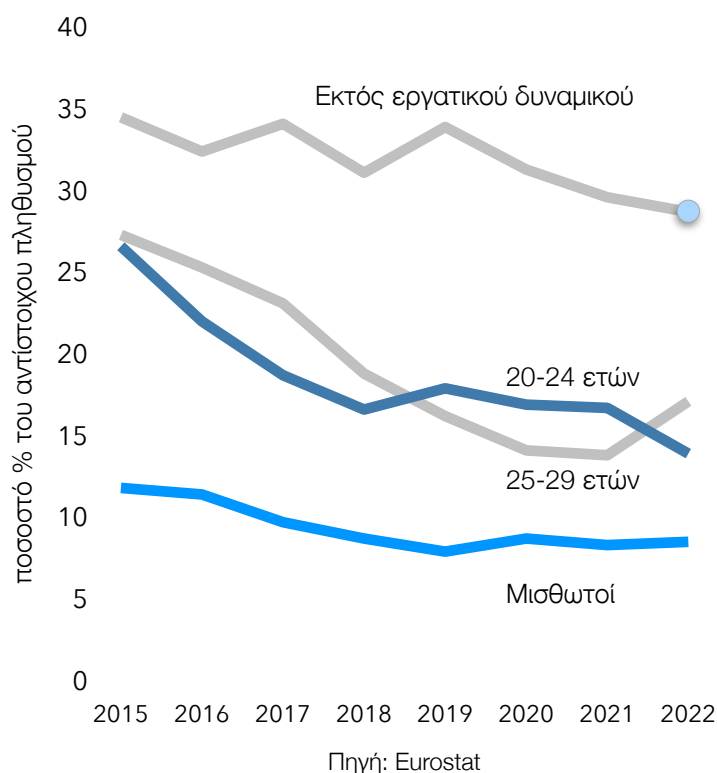
Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 4.5, το ποσοστό των νέων ηλικίας 20-24 και 25-29 ετών σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, το οποίο είχε αυξηθεί δραματικά στην διάρκεια της εφαρμογής του μνημονιακού προγράμματος, μειώθηκε στην διάρκεια της οικονομικής ανάκαμψης της περιόδου 2015-2019 σε 15%-17%. Αυτό συνέβη *χάρη στην αύξηση του αριθμού απασχολούμενων και συνακόλουθα στην μείωση του ποσοστού ανεργίας*. Η ηλικιακή ομάδα 25-29 ετών εμφανίζει περίπου τον ίδιο κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού με την ομάδα των 20-24 ετών και μεγαλύτερο κίνδυνο από τους μισθωτούς γενικά. Αυτό αποτελεί ένδειξη ότι οι νέοι 25-29 ετών γενικά δεν εντάσσονται εύκολα στον κόσμο της εργασίας και η κατάστασή τους παραμένει παρόμοια με αυτή των νεοτέρων (20-24 ετών).

Όσον αφορά τους μισθωτούς γενικά, απειλούνται από την φτώχεια σε πολύ μικρότερο βαθμό από άλλες κοινωνικές κατηγορίες (όπως φαίνεται από το γεγονός ότι η καμπύ-

λη των μισθωτών στο διάγραμμα 4.5 είναι μετατοπισμένη σε πολύ μικρότερες τιμές του δείκτη). Αυτό συμβαίνει επειδή οι μισθωτοί με πλήρες ωράριο εργασίας και συμβάσεις αορίστου χρόνου έχουν σταθερό μηνιαίο εισόδημα από την εργασία τους. Επομένως, όταν η οικονομία μεγεθύνεται και αυξάνεται ο αριθμός απασχολούμενων, μειώνεται ο αριθμός ανέργων, μεταφέρεται σημαντικός αριθμός ατόμων από την μη απασχόληση στην μισθωτή εργασία, με αποτέλεσμα να μειώνονται οι δείκτες φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.

Έτσι, παρά την αύξηση του ποσοστού των μισθωτών που κινδύνευαν από τη φτώχεια ή τον κοινωνικό αποκλεισμό στην διάρκεια των ετών 2013-2014, στη συνέχεια ο κίνδυνος μειώθηκε επειδή αυξανόταν ο αριθμός απασχολούμενων. Ως αποτέλεσμα, κατά το 2019 ο δείκτης επέστρεψε στο επίπεδο του 2009. Έκτοτε, υπήρξε σταθεροποίηση στο επίπεδο του 8,5%. Το γεγονός ότι περίπου ένας στους δέκα μισθωτούς επαπειλείται από την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό αποτελεί ισχυρή ένδειξη ότι στην Κύπρο, όπως και στις άλλες χώρες του αναπτυγμένου καπιταλισμού, υπάρχει εκτεταμένη ιδιαίτερη κατηγορία μισθωτών, οι εργαζόμενοι φτωχοί, οι οποίοι, παρά το γεγονός ότι έχουν εισόδημα ως μισθωτοί, βρίσκονται σε κατάσταση σχετικής φτώχειας και κινδυνεύουν με κοινωνικό αποκλεισμό επειδή οι μισθοί τους είναι χαμηλοί ή επειδή η απασχόλησή τους είναι πρόσκαιρη ή περιορισμένου ωραρίου.

Διάγραμμα 4.5. Ποσοστό ανέργων, μισθωτών και ηλικιών 20-24 και 25-29 ετών που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (2015-2022).

Πηγή: Eurostat

Οι δείκτες φτώχειας και υλικής στέρησης

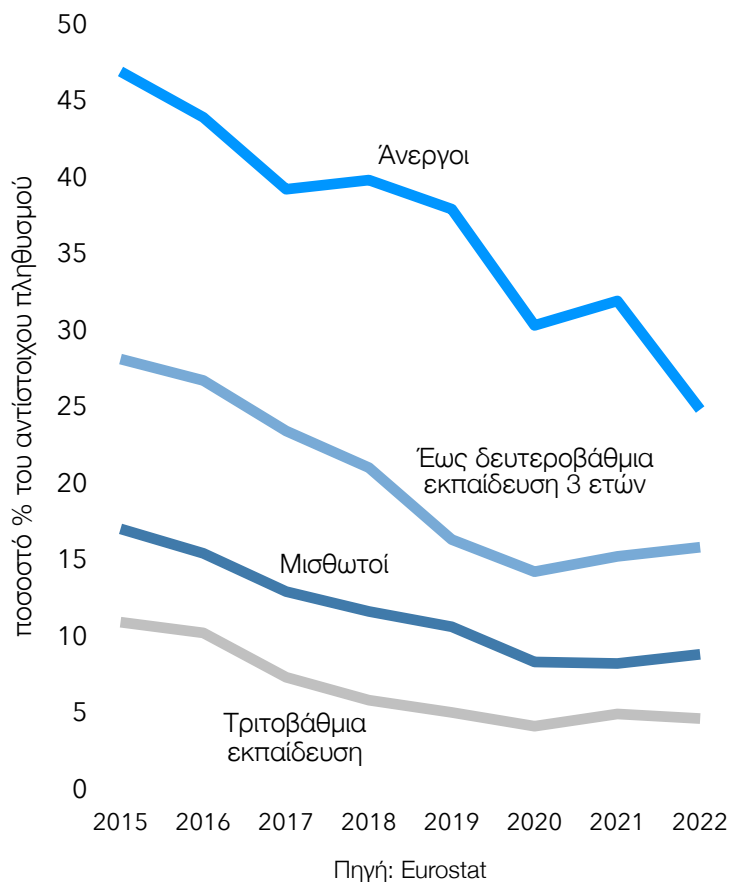
Ο δείκτης της φτώχειας, ο οποίος αναφέρεται στο ποσοστό του πληθυσμού το οποίο κινδυνεύει από τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, είναι ένας δείκτης σχετικής φτώχειας, διότι συγκρίνει το εισόδημα των λιγότερο εύπορων με το μέσο (ή διάμεσο) εισόδημα. Για τον λόγο αυτό ορισμένες φορές αναφερόμαστε, στην έκθεση αυτή, στον εν λόγω δείκτη ως δείκτη σχετικής φτώχειας.

Οι δείκτες υλικής στέρησης, επειδή αναφέρονται στην απόλυτη φτώχεια, υπερτερούν του δείκτη φτώχειας (ακριβέστερα του πληθυσμού που κινδυνεύει από την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό) διότι αυτός αναφέρεται στην σχετική φτώχεια, ενώ οι δείκτες

υλικής στέρησης εκτιμούν απευθείας και με υλικούς όρους την οικονομική δυσπραγία, με επιμέρους φυσικούς δείκτες όπως η αδυναμία πληρωμής ενοικίου ή λογαριασμών, θέρμανσης της κατοικίας, ύπαρξη ηλεκτρικών συσκευών και άλλων βασικών χρησιμότητων στο νοικοκυριό, ποιότητα γευμάτων, ικανότητα πληρωμής καλοκαιρινών διακοπών κ.ά. Εκτός από τους επιμέρους δείκτες υλικής στέρησης, προσδιορίζεται και ένας σύνθετος δείκτης σοβαρής υλικής στέρησης που αναφέρεται στην ταυτόχρονη εμφάνιση τουλάχιστον τριών επιμέρους υλικών στερήσεων.

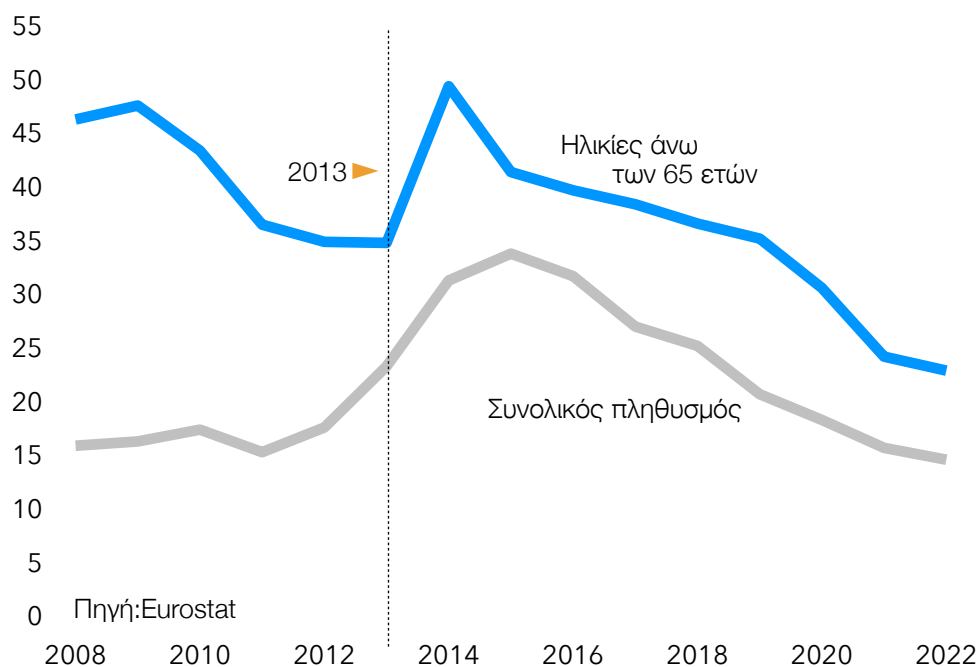
Ο δείκτης υλικής στέρησης για επιλεγμένες κατηγορίες του πληθυσμού, μετά το 2008 εμφάνισε επιδείνωση μέχρι το 2014 και εν συνεχεία βελτίωση από το 2015. Παρατηρούνται σημαντικές διαφορές επιπέδου μεταξύ αυτών των επιμέρους ομάδων. Στο διάγραμμα 4.6 φαίνεται ότι η υλική στέρηση είναι κατάσταση που αφορά σε μεγάλο βαθμό τους ανέργους. Ακόμη και σήμερα, μετά από οκτώ συναπτά έτη οικονομικής μεγέθυνσης, παραμένει πολύ υψηλό το ποσοστό (έναντι στους τέσσερις) των ανέργων που αντιμετωπίζουν υλική και κοινωνική στέρηση. Επίσης, η υλική και κοινωνική στέρηση αφορά σε μεγάλο βαθμό όσους συμπλήρωσαν κατά μέγιστο την δευτεροβάθμια εκπαίδευση τριών ετών (περίπου ένας στους έξι το 2022). Βελτίωση φαίνεται ότι υπήρξε για τους μισθωτούς χάρη στην αύξηση της απασχόλησης και την απόκτηση εισοδήματος από περισσότερους εργαζόμενους, ιδιαίτερα δε για τους αποφοίτους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίοι είναι οι περισσότερο προστατευμένοι από τον κίνδυνο υλικής στέρησης. Παρά την βελτίωση αυτή, αποτελεί κοινωνικό πρόβλημα το γεγονός ότι ο ένας στους ένδεκα μισθωτούς βρίσκεται σε κατάσταση υλικής και κοινωνικής στέρησης.

Διάγραμμα 4.6. Ποσοστό ανέργων, μισθωτών, αποφοίτων δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που βρίσκεται σε κατάσταση υλικής και κοινωνικής στέρησης (2015-2022).

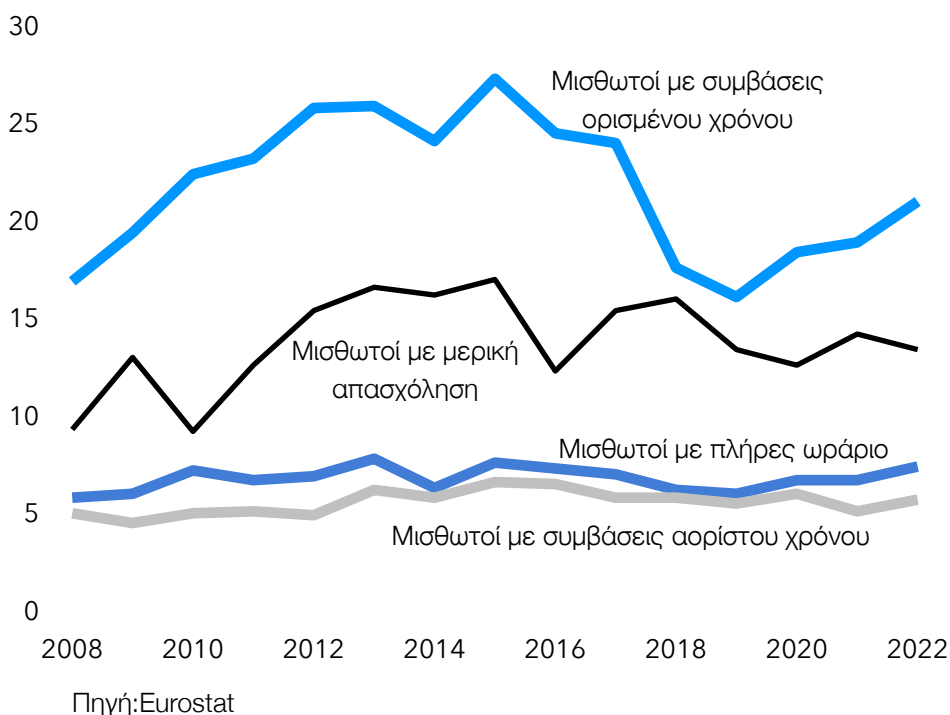

Μία διάκριση που είναι πολύ σημαντική για την Κύπρο, είναι η διάκριση μεταξύ των άνω των 65 ετών και των υπολοίπων ηλικιών όσον αφορά τον κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 4.7, ο εν λόγω κίνδυνος ανερχόταν το 2022 σε 24% αφού πρώτα είχε ανέλθει, κατά το 2013-2014 στο 50%. Σε κάθε περίπτωση, ανεξαρτήτως οικονομικής συγκυρίας, ο κίνδυνος φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού των 65+ εμφανίζεται ιδιαίτερα αυξημένος έναντι των άλλων ηλικιών (24% των ηλικιωμένων έναντι 14% του συνόλου).

Διάγραμμα 4.7. Ποσοστό του πληθυσμού άνω των 65 ετών που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας με βάση το κατώφλι του 2008 (2008-2022).

Διάγραμμα 4.8. Ποσοστό των μισθωτών με πρόσκαιρη ή μερική απασχόληση που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας (2008-2022).

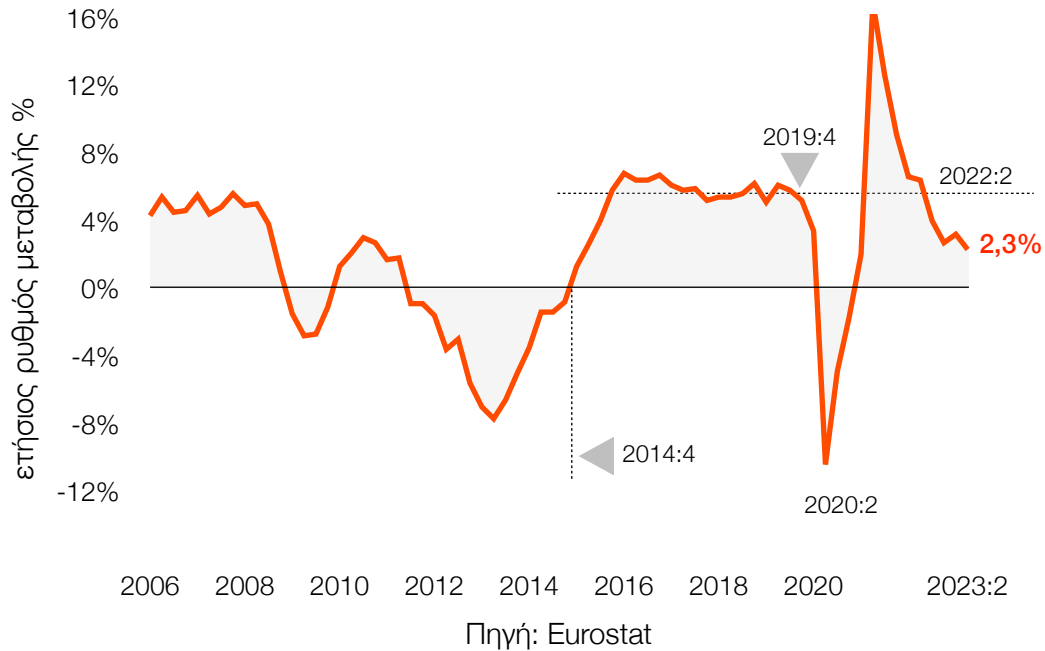

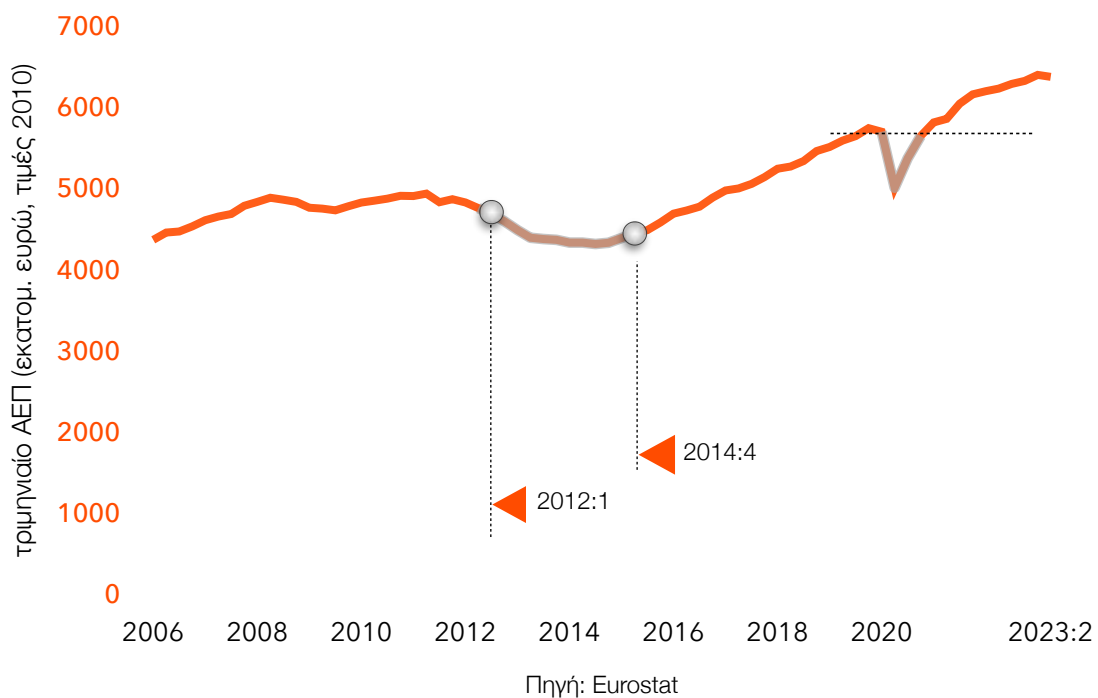
-
- Κεφάλαιο 5
Η κυπριακή οικονομία
κατά το 2022-2023

Κατά την άνοιξη του 2021, η οικονομία ανέκαμψε από την ύφεση της πανδημίας με υψηλούς ρυθμούς της τάξης του 10%-15% ετησίως (διαγράμματα 5.1 και 5.2), ανακτώντας γρήγορα το έδαφος που χάθηκε στη διάρκεια του 2020 και προσεγγίζοντας κατά το 2023:2 το ιστορικά υψηλότερο επίπεδο. Για το σύνολο του 2023, το ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές έφτασε τα 30 δισ. ευρώ. Ωστόσο, η οικονομία επιβραδύνεται ήδη από τον χειμώνα του 2022, και μεγεθύνεται τώρα με μειωμένο ρυθμό που βρίσκεται στην περιοχή του 2%-2,5% (διάγραμμα 5.1).

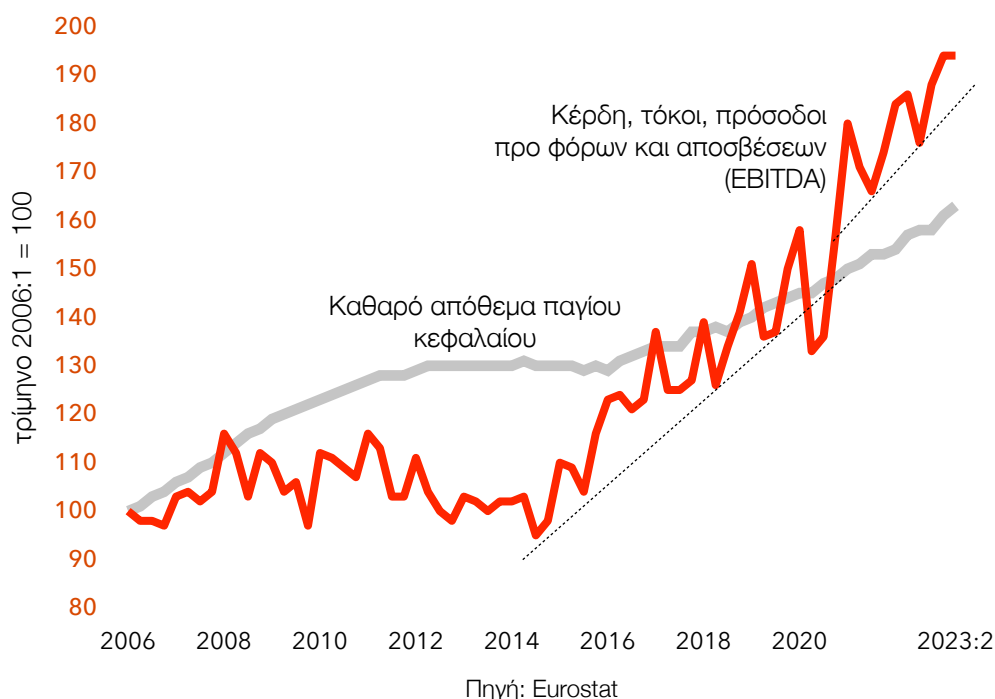
Διάγραμμα 5.1. Ετήσιος ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ (τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2023:2, εποχικά διορθωμένα).

Διάγραμμα 5.2. Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (σε εκατομμύρια ευρώ και σταθερές τιμές 2010, τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2022:3, εποχικά διορθωμένα).

Όπως και οι άλλες τουριστικές χώρες της νότιας Ευρώπης, μετά την πανδημία η Κύπρος είχε μία από τις υψηλότερες επιδόσεις οικονομικής μεγέθυνσης μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όμως, παρά τις υψηλές αυξήσεις του ΑΕΠ της τελευταίας οκταετίας 2015-2023, η οικονομία διατηρεί σοβαρές αδυναμίες: Η υγειονομική κρίση επήλθε στο τέλος μιας πενταετούς πορείας οικονομικής μεγέθυνσης (2015-2019) κατά την οποία διατέθηκε για επενδύσεις παγίου κεφαλαίου μόνο ένα μικρό ποσοστό του οικονομικού πλεονάσματος (κέρδη, τόκοι και πρόσοδοι). Αυτό φαίνεται στην απόκλιση που παρουσιάζουν οι δύο καμπύλες του διαγράμματος 5.3: το απόθεμα παγίου κεφαλαίου αυξανόταν με ρυθμό μικρότερο από αυτόν που δικαιολογούσε η ικανότητα χρηματοδότησης των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου. Επιπλέον, κατά την ίδια περίοδο, μεγάλο μέρος των επενδύσεων κατευθυνόταν στην κατασκευή κατοικιών οι οποίες δεν μεταβάλλουν το παραγωγικό κεφάλαιο, επομένως το παραγωγικό δυναμικό της χώρας. Η απόκλιση της ικανότητας χρηματοδότησης των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου (όπως αυτή φαίνεται στο άθροισμα κερδών, τόκων και προσόδων) και του καθαρού αποθέματος παγίου κεφαλαίου (που είναι το αποτέλεσμα της συσσώρευσης παγίου κεφαλαίου μετά τις αποσβέσεις) διευρύνθηκε κατά το 2021-2023, όταν χάρη στον πληθωρισμό τα εισοδήματα του κεφαλαίου αυξήθηκαν περαιτέρω χωρίς αντίστοιχη αύξηση του αποθέματος παγίου κεφαλαίου. Επομένως, ένα αυξανόμενο μέρος της ικανότητας αυτοχρηματοδότησης των επενδύσεων δεν διατίθεται πλέον για παραγωγικές επενδύσεις αλλά διοχετεύεται σε άλλες χρήσεις.

Διάγραμμα 5.3. Ικανότητα χρηματοδότησης των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου και καθαρό απόθεμα παγίου κεφαλαίου στον επιχειρηματικό τομέα (τριμηνιαία στοιχεία περιόδου 2006:1 έως 2023:2, εποχικά διορθωμένα, σε σταθερές τιμές).

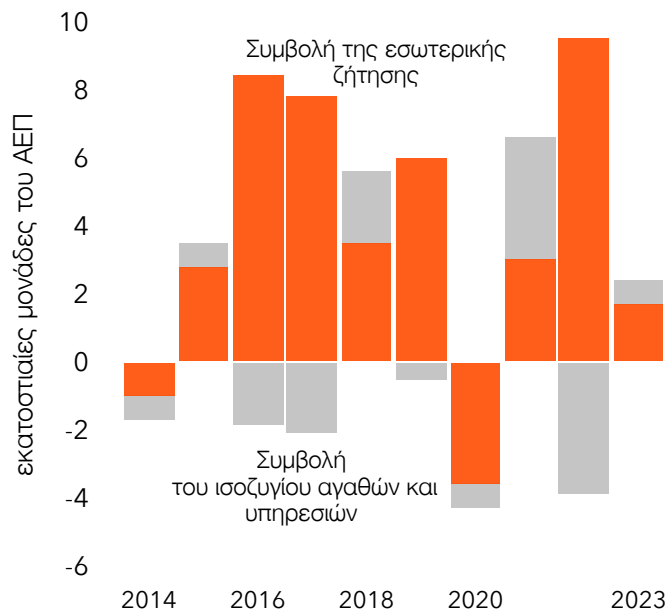

Εξαιτίας αυτής της υστέρησης των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου, έχει προκύψει σοβαρή αδυναμία της οικονομίας: σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα μετά το 2020, ο όγκος της τρέχουσας παραγωγής υπερέβη το *δυναμικό προϊόν*, δηλαδή το επίπεδο άνω του οποίου ο πληθωρισμός αναζωπυρώνεται και το εμπορικό ισοζύγιο οδηγείται σε ελλείμματα. Η οικονομία βρίσκεται, λοιπόν, σε κατάσταση *υπερθέρμανσης*, κατά την οποία ο όγκος της παραγωγής υπερβαίνει τις δυνατότητες του παραγωγικού συ-

στήματος και διαταράσσει τις μακροοικονομικές ισορροπίες. Έτσι, η ανάκαμψη της οικονομίας μετά το 2020 παρουσιάζει τις ίδιες αδυναμίες της οικονομικής μεγέθυνσης της οικονομίας των ετών 2015-2019, δηλαδή την πολύ γρήγορη εξάντληση του παραγωγικού δυναμικού που μπορεί να χρησιμοποιηθεί χωρίς να ευνοεί τον πληθωρισμό και τα μεγάλα ελλείμματα του εμπορικού ισοζυγίου και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Είναι αξιοσημείωτο ότι κατά το 2023 το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μειώθηκε μεν (από 9,1% σε 7,3% του ΑΕΠ), αλλά παραμένει το τρίτο χειρότερο μεταξύ των 27 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μετά από την Ελλάδα και την Ρουμανία, και με πολύ μεγάλη διαφορά από τις υπόλοιπες χώρες. Επειδή υπάρχουν μεγάλα ελλείμματα στο εμπορικό ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών, αυτό συνέβαλε στην μεγέθυνση του ΑΕΠ έντονα αρνητικά κατά το 2022 και ελάχιστα θετικά το 2023 (διάγραμμα 5.4).

Διάγραμμα 5.4. Συμβολή του εμπορικού ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών στην διαμόρφωση του ΑΕΠ και αντίστοιχη συμβολή της εσωτερικής ζήτησης (σε εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ, 2014-2023).

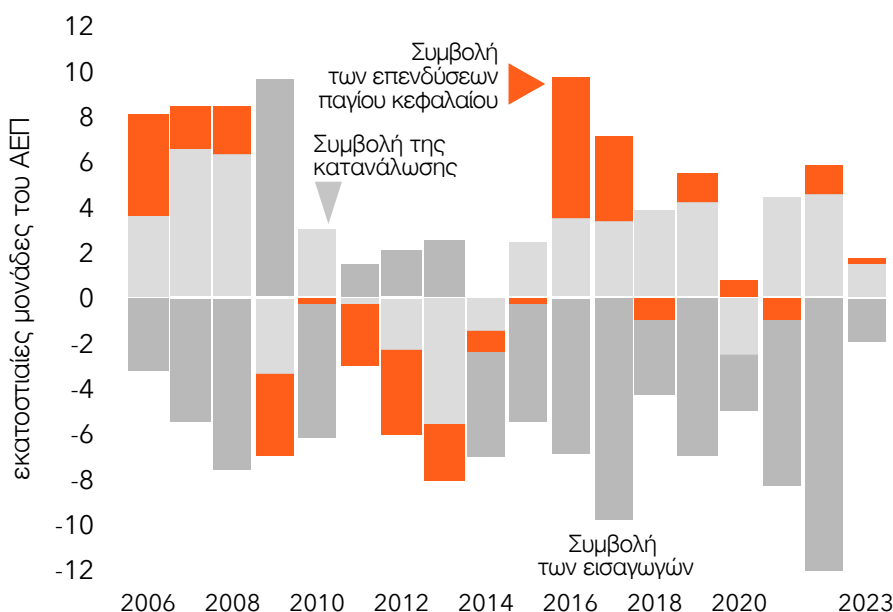
Πηγή: Annual Macroeconomic Database, Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Η ιδιωτική κατανάλωση παρουσιάζει ισχυρή στατιστική εξάρτηση από την αγοραστική δύναμη των μισθών που καταβάλλονται, και οι οποίοι ισούνται με το γινόμενο του αριθμού των απασχολούμενων μισθωτών επί τον μέσο πραγματικό μισθό. Την ιδιωτική κατανάλωση ενισχύει, επίσης, η άντληση πόρων των καταναλωτών από τις αποταμιεύσεις όταν η αγοραστική δύναμη των μισθών παρουσιάζει μείωση. Συνολικά επομένως, η ιδιωτική κατανάλωση εξαρτάται (α) από την αγοραστική δύναμη του μέσου μισθού, (β) από τον αριθμό των μισθωτών, και (γ) από τις μειώσεις της αποταμίευσης των νοικοκυριών όποτε αυτό καταστεί αναγκαίο, δηλαδή όταν μειώνεται η αγοραστική δύναμη του μισθού ή όταν μειώνεται ο αριθμός των μισθωτών. Η ανοδική πορεία της ιδιωτικής κατανάλωσης κατά τα έτη 2015-2019, στηρίχθηκε στην αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων, η οποία δημιούργησε πρόσθετα εισοδήματα και υψηλότερες δαπάνες για αγορές καταναλωτικών αγαθών, και μόνον δευτερευόντως στηρίχθηκε στις περιορισμένες αυξήσεις των πραγματικών μισθών (τις οποίες ευνόησε η μείωση της ανεργίας κατά το 2017-2019 και το 2021-2022). Όταν οι πραγματικοί μισθοί υποχώρησαν εξαιτίας του πληθωρισμού, τα νοικοκυριά, προκειμένου να ανακτήσουν το χαμένο έδαφος της κατανάλωσής τους, άντλησαν πόρους από τις αποταμιεύσεις τους για να υπερασπιστούν το επίπεδο ζωής τους. Για το 2023, με βάση τα προσωρινά στοιχεία που διαθέτουμε, μπορούμε να εκτιμήσουμε ότι οι αυξήσεις των πραγματικών μισθών επέτρεψαν στα νοικοκυριά να χρηματοδοτήσουν, σε σύγκριση με το 2022, ένα μεγαλύτερο μέρος της κατανάλωσής τους με τις αμοιβές της εργασίας τους.

Σε ότι αφορά τις ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου ως ποσοστό του ΑΕΠ, παρουσιάζουν μακροχρόνια πτωτική τάση: κατά τα τρία έτη μετά την πανδημία (2021-2023) ανέρχονταν σε 18,4% του ΑΕΠ έναντι 19,3% το 2016-2020 και 22,8% το 2006-2011. Μόνο κατά τα έτη της μηνμονιακής προσαρμογής το ποσοστό του ΑΕΠ που διέθετε η Κυπριακή οικονομία για επενδύσεις παγίου κεφαλαίου ήταν μικρότερο από την τελευταία τριετία. Ως αποτέλεσμα, οι επενδύσεις αυτές μικρή μόνο συμβολή έχουν στις μεταβολές του ΑΕΠ. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 5.5, η συμβολή της κατανάλωσης στο ΑΕΠ μετά την πανδημία ήταν τουλάχιστον δεκαπλάσια από την αντίστοιχη συμβολή των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου. Οι αυξήσεις της ιδιωτικής κατανάλωσης εμφανίζονται, επομένως, ως ο πιο πρόσφορος τρόπος επανεκκίνησης της οικονομίας. Η δε ιδιωτική κατανάλωση παρουσιάζει ισχυρή εξάρτηση από την αγοραστική δύναμη των μισθωτών (δηλαδή από το γινόμενο του μέσου μισθού με τον αριθμό των απασχολούμενων μισθωτών). Υπάρχει επομένως ισχυρή στατιστική συσχέτιση του επιπέδου της παραγωγής (του ΑΕΠ) με τον μέσο μισθό και την μισθωτή απασχόληση, γεγονός που υποδεικνύει ότι οι αμοιβές εργασίας μπορούν να αποτελέσουν σημαντική μεταβλητή χειρισμού για την επίτευξη οικονομικής μεγέθυνσης ωθούμενης από τους μισθούς (wage led growth).

Διάγραμμα 5.5. Συμβολή της επένδυσης παγίου κεφαλαίου, της κατανάλωσης και των εισαγωγών στη διαμόρφωση του ΑΕΠ (% του ΑΕΠ, 2006-2023).

Πηγή: Annual Macroeconomic Database, Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Στο διάγραμμα 5.2 φαίνεται ότι στην διάρκεια των ετών 2015 έως 2023, ο όγκος του προϊόντος παρουσίασε μεγάλη αύξηση και έχοντας πλέον υπερβεί κατά πολύ τον μέσο όρο των ετών 2006-2014 έφθασε στο ιστορικά υψηλότερο σημείο του. Σε αυτήν την πορεία, η διατήρηση των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών σε υψηλά επίπεδα, ακύρωσε σε μεγάλο βαθμό τις καλές επιδόσεις των εξαγωγών, έτσι ώστε η συμβολή του εμπορικού ισοζυγίου εξαγωγών-εισαγωγών στην διαμόρφωση του ΑΕΠ ήταν επί μερικά έτη θετική και κάποια άλλα έτη ήταν αρνητική (διάγραμμα 5.4) έτσι ώστε συνολικά η συμβολή του ισοζυγίου στο ΑΕΠ να είναι σχεδόν μηδενική. Αυτή η διαπίστωση ισχύει, ειδικότερα, και για την τριετία μετά την πανδημία (2021-2023) κατά την οποία υπήρξαν υψηλές επιδόσεις του τουριστικού τομέα. Το γεγονός ότι ο εισαγωγές αυξήθηκαν με ρυθμούς που ακολούθησαν τις εξαγωγές υποδεικνύει ότι η ιδιωτική κατανάλωση παρουσιάζει μεγάλη ροπή προς εισαγωγές. Επειδή όμως αυτό είναι ένα χαρα-

κτηριστικό των υψηλών εισοδημάτων (που κατά κανόνα είναι εισοδήματα του κεφαλαίου), είναι εύλογη η υπόθεση ότι η αύξηση των εξαγωγών οφέλησε τα υψηλά εισοδήματα και μέσω αυτών τις εισαγωγές, στερώντας έτσι από το εμπορικό ισοζύγιο την δυνατότητα να παρουσιάσει πλεόνασμα. Με άλλα λόγια, το ιδιωτικό συμφέρον των κατόχων κεφαλαίου (δηλαδή η αύξηση των εισοδημάτων του κεφαλαίου) έρχεται σε αντίθεση με το γενικό συμφέρον (δηλαδή με την βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου, και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, ώστε να παρουσιάσουν πλεονάσματα). Αυτό που προάγει το γενικό συμφέρον της κυπριακής οικονομίας είναι η συγκράτηση των εισαγωγών ώστε η άνοδος των εξαγωγών να μετατραπεί σε πλεονάσματα στο εξωτερικό ισοζύγιο, και αυτό μπορεί να επιτευχθεί εάν μεταφερθεί εισόδημα από τα πλουσιότερα προς τα λιγότερο εύπορα νοικοκυριά που εμφανίζουν μικρή ροπή προς εισαγωγές. Η δε εσωτερική ζήτηση για εγχώριες επιχειρήσεις μπορεί να μετατραπεί σε κινητήρα της ανάκαμψης της οικονομίας διότι οι αυξήσεις της αγοραστικής δύναμης των μισθών δημιουργούν ισχυρή αυξητική τάση της ιδιωτικής κατανάλωσης και μέσω αυτής του ΑΕΠ, επομένως ευνοούν και την διατήρηση του ποσοστού ανεργίας σε χαμηλά επίπεδα.

Συνοψίζοντας, όταν η εσωτερική ζήτηση παρουσιάζει αυξήσεις, αυτές επιμερίζονται σε ένα μερίδιο που απευθύνεται στις εισαγωγές και ένα μερίδιο που απευθύνεται στην εγχώρια παραγωγή. Όταν υπάρχει ισχυρή ροπή προς εισαγωγές αυξάνεται η διείσδυση των εισαγωγών στην εσωτερική αγορά. Επομένως, η στήριξη της μεγέθυνσης του ΑΕΠ στην εγχώρια ζήτηση οφείλει να συνοδεύεται από μέτρα για την διατήρηση του εμπορικού ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών ισοσκελισμένο ή πλεονασματικό μέσω της συγκράτησης των εισαγωγών. Τέτοιο μέτρο θα ήταν η μεγέθυνση του ΑΕΠ να προέρχεται από αυξήσεις των μισθών, επειδή αυτοί χαρακτηρίζονται (α) από μικρότερη ροπή προς εισαγωγές σε σύγκριση με τα εισοδήματα της ιδιοκτησίας (κέρδη, τόκοι, πρόσδοι), (β) δίνουν μεγαλύτερη ώθηση στην ιδιωτική κατανάλωση και μέσω αυτής στο ΑΕΠ.

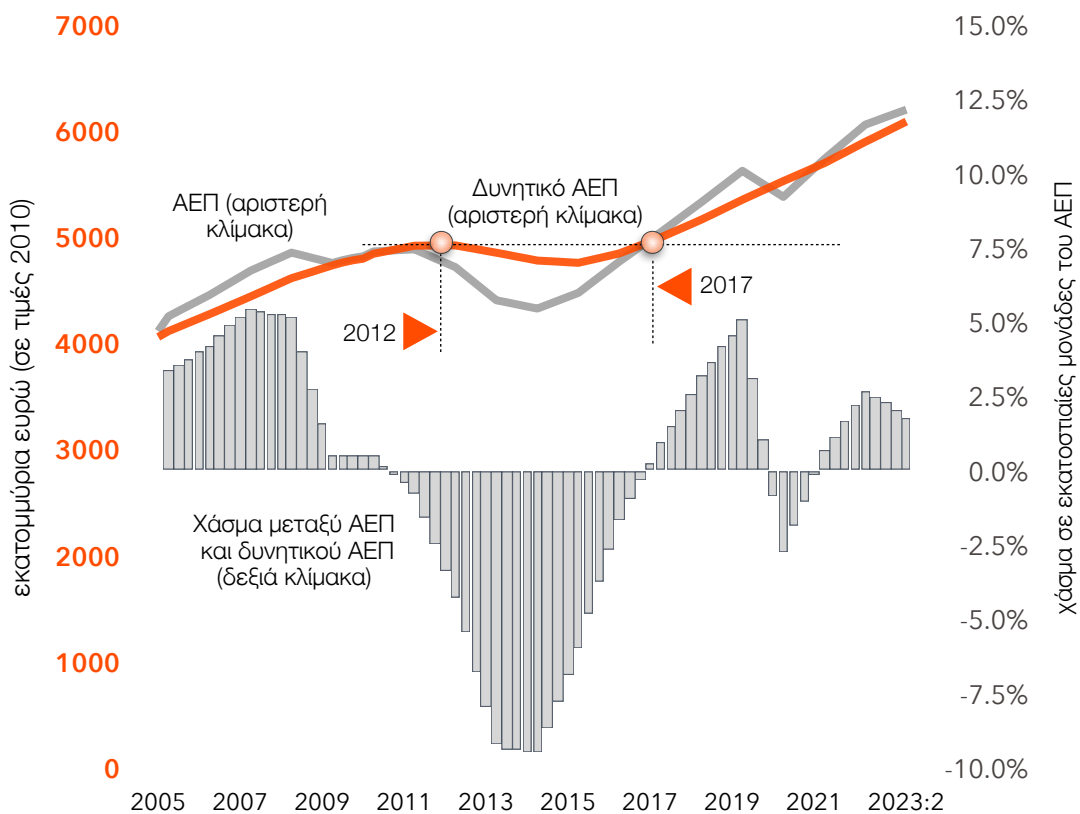
Στο διάγραμμα 5.5 φαίνεται η μεγάλη αρνητική επίπτωση των εισαγωγών στην μεγέθυνση του ΑΕΠ, από όπου προκύπτει η σημασία της μείωσης των εισαγωγών για την ενίσχυση της οικονομίας διότι ένα μέρος της διαθέσιμης εσωτερικής ζήτησης μπορεί να εκτραπεί από τις εισαγωγές και να στραφεί στην εγχώρια αγορά. Η περιστολή των εισαγωγών θα επέτρεπε στην Κυπριακή οικονομία να διατηρεί μακροχρονίως υψηλό ρυθμό μεγέθυνσης επειδή οι μικρότερες εισαγωγές θα χαλάρωναν τον περιοριστικό παράγοντα του ισοσκελισμένου ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Η συμβολή της εσωτερικής ζήτησης στο ΑΕΠ, αναλύεται, πρώτον, στην συμβολή της επένδυσης παγίου κεφαλαίου, και δεύτερον, στην συμβολή της συνολικής κατανάλωσης, είτε ιδιωτικής είτε δημόσιας. Τα μεγέθη αυτά φαίνονται στο διάγραμμα 5.5 για τα έτη 2005-2021 μαζί με την συμβολή των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών στη διαμόρφωση του ΑΕΠ. Παρατηρούμε ότι κατά το 2021-2022, η συμβολή των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου ήταν πολύ μικρή και επομένως η αύξηση της εγχώριας ζήτησης που απευθύνεται στην εσωτερική αγορά προήλθε από την ιδιωτική κατανάλωση. Παρουσιάστηκε ταυτοχρόνως και αύξηση των εισαγωγών, της οποίας η αρνητική συμβολή ήταν μεγαλύτερη από την θετική συμβολή της ιδιωτικής κατανάλωσης στο ΑΕΠ, και η οποία επομένως ακύρωσε και ένα μέρος της συμβολής των εξαγωγών στο ΑΕΠ. Αυτό σημαίνει ότι η *διείσδυση των εισαγωγών στην εσωτερική αγορά* ήταν αυξημένη, δηλαδή ότι ένα μεγαλύτερο μέρος (σε σύγκριση με παρελθόντα έτη) της συνολικής ζήτησης καλύπτεται από εισαγωγές (βλ. αναλυτικότερα στο κεφάλαιο 6, διάγραμμα 6.9).

Η έννοια του δυνητικού προϊόντος και του παραγωγικού χάσματος μεταξύ ΑΕΠ και δυνητικού ΑΕΠ

Κρίσιμη σημασία για την πορεία της οικονομίας έχει το μέγεθος του παραγωγικού χάσματος (δηλαδή το χάσμα μεταξύ ΑΕΠ και δυνητικού ΑΕΠ), το οποίο περιγράφει τον βαθμό κατά τον οποίο παραμένουν αχρησιμοποίητες οι παραγωγικές ικανότητες της χώρας. Το μέγιστο δυνητικό προϊόν ή δυνητικό ΑΕΠ που μπορεί να παράγει μια χώρα είναι το μέγιστο προϊόν που μπορεί να επιτύχει χωρίς να δημιουργούνται μακροοικονομικές ανισορροπίες όπως ελλείμματα στο εμπορικό ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών, αύξηση του πληθωρισμού, και μη βιώσιμα ελλείμματα του κρατικού προϋπολογισμού. Το δυνητικό ΑΕΠ είναι ένα άνω όριο το οποίο το ΑΕΠ μπορεί να υπερβαίνει αλλά μόνο πρόσκαιρα επειδή αυτό οδηγεί σε μακροοικονομικές ανισορροπίες των οποίων η διόρθωση απαιτεί εν συνεχεία περιοριστική υφεσιακή πολιτική και επαναφορά της τρέχουσας παραγωγής στο επίπεδο της δυνητικής παραγωγής. Επομένως το δυνητικό ΑΕΠ αποτελεί μέτρο των μακροχρόνιων δυνατοτήτων μιας οικονομίας, η οποία μόνο πρόσκαιρα μπορεί να τις υπερβαίνει επειδή δημιουργεί ανισορροπίες που στην συνέχεια πρέπει να διορθωθούν. Τέτοια ήταν και η περίπτωση της περιόδου πριν από το 2009, όταν το παραγωγικό χάσμα παρέμενε θετικό (έως και +5%, βλ. διάγραμμα 5.6) επί μια τετραετία. Το αντίτιμο ήταν η δραματική διεύρυνση του εμπορικού ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών, της οποίας η κάλυψη από τον χρηματοπιστωτικό τομέα, μέσω της άντλησης κεφαλαίων από το εξωτερικό, αποδείχθηκε ότι μακροχρονίως δεν ήταν βιώσιμη λύση.

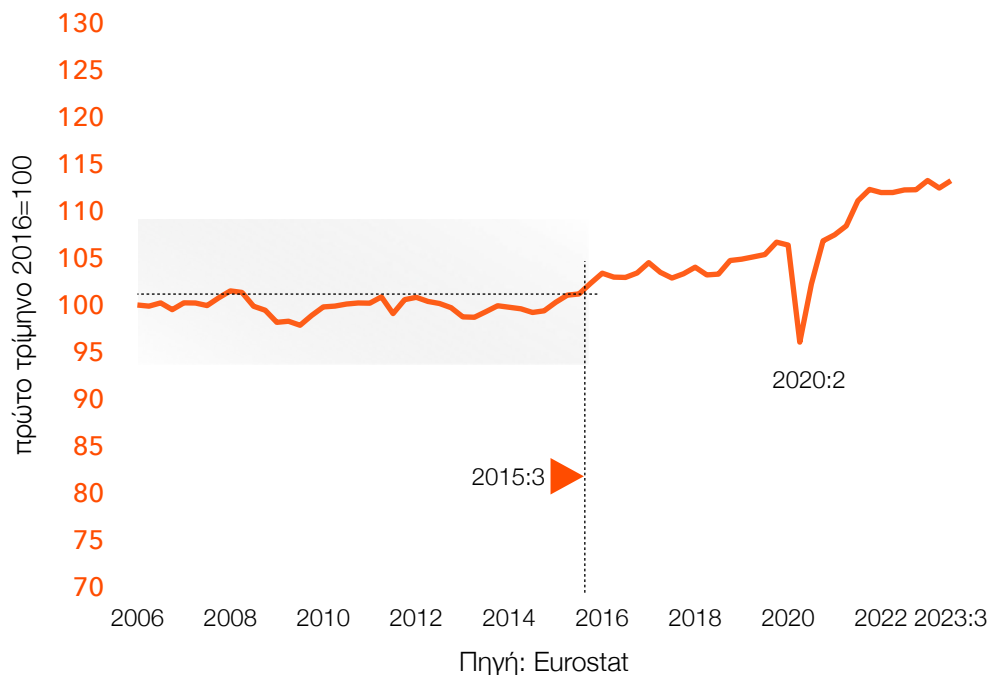
Διάγραμμα 5.6. ΑΕΠ, δυνητικό ΑΕΠ και παραγωγικό χάσμα (σε σταθερές τιμές 2010, παραγωγικό χάσμα = Απόκλιση τρέχοντος ΑΕΠ από το δυνητικό ΑΕΠ, σε % μονάδες του δυνητικού ΑΕΠ για την περίοδο 2005:1-2023:2).

Πηγή: AMECO Database, Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Το δυνητικό ΑΕΠ και το παραγωγικό χάσμα φαίνονται στο διάγραμμα 5.6 από το οποίο διαπιστώνουμε ότι η απώλεια της παραγωγικής ικανότητας που καταγράφηκε κατά το 2013-2014 εξαλείφθηκε κατά τα επόμενα δύο έτη (2015-2016), και από το 2017 και μετά υπήρξε μεγέθυνση του δυνητικού ΑΕΠ. Ωστόσο, η αύξηση της παραγωγής οδήγησε κατά το 2019 σε υπέρβαση του δυνητικού ΑΕΠ κατά 5% (κάτω μέρος του διαγράμματος 5.6). Μετά το διάλειμμα τριών τριμήνων της πανδημίας, ο όγκος της παραγωγής υπερέβη και πάλι την δυνητική παραγωγή κατά 2,5% το 2022. Αυτό κατέστησε την οικονομία περισσότερο ευάλωτη στις ανοδικές πληθωριστικές πιέσεις αλλά και στην διεύρυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Από το δεύτερο εξάμηνο του 2022, όμως, άρχισε η αποκλιμάκωση του παραγωγικού χάσματος καθώς η οικονομία τέθηκε σε τροχιά επιβράδυνσης. Έτσι, για το 2023, οι υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής εκτιμούν ότι το επίπεδο της τρέχουσας παραγωγής (ΑΕΠ) θα βρίσκεται υψηλότερα από το δυνητικό ΑΕΠ κατά 1,8%. Επομένως η τρέχουσα παραγωγή, παρά την μείωση του παραγωγικού χάσματος έναντι των προηγούμενων ετών, θα παραμένει κατά τι υψηλότερη από την δυνητική παραγωγή, χωρίς να δημιουργεί επομένως συνθήκες ιδιαίτερα ευνοϊκές για την αποκλιμάκωση του πληθωρισμού και την μείωση του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών.

Διάγραμμα 5.7. Παραγωγικότητα εργασίας στον επιχειρηματικό τομέα (2006:1=100, πραγματικό προϊόν ανά απασχολούμενο. Εποχικά διορθωμένα τριμηνιαία στοιχεία, 2006:1- 2023:3).

Η παραγωγικότητα της εργασίας (διάγραμμα 5.7), βρισκόταν κατά το 2016-2019 σε επίπεδο μόλις 4% υψηλότερο από το μέσο επίπεδο των ετών 2006-2014. Κατά το 2020:2, βυθίστηκε σε επίπεδο χαμηλότερο κατά 9% έναντι του 2019:4 αντανakλώντας την μείωση του όγκου παραγωγής που προκάλεσε το πρώτο κύμα της πανδημίας. Ωστόσο, από το 2021:3 είχε επανέλθει στο επίπεδο του 2019 και οι αυξήσεις που ακολούθησαν ήταν υψηλές επειδή η οικονομία αναπτύχθηκε με υψηλούς ρυθμούς. Θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι οι αυξήσεις αυτές ήταν εν μέρει πρόσκαιρες διότι οφείλονταν σε πλεονεκτήματα που δημιουργεί η αύξηση της όγκου παραγωγής και είναι εν μέρει αντιστρέψιμες, με την έννοια ότι υποχωρούν με την μείωση του όγκου της παραγωγής σε χαμηλότερα επίπεδα καθώς επιβραδύνεται η

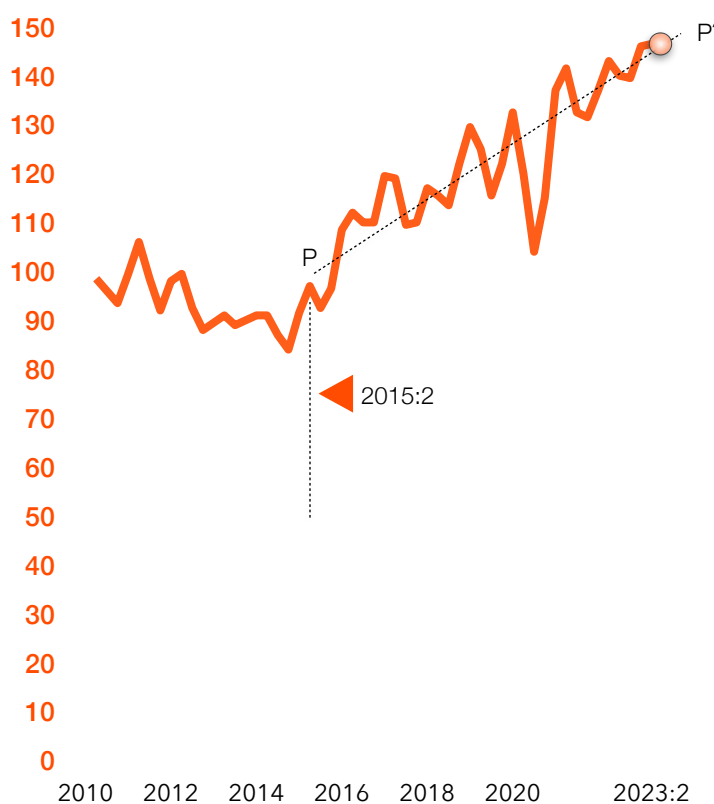

οικονομία. Με άλλα λόγια, οι αυξήσεις αυτές της παραγωγικότητας της εργασίας αφορούσαν εν μέρει την *κυκλική συνιστώσα* της παραγωγικότητας που μεταβάλλεται με τον όγκο της παραγωγής και επομένως δεν έχει μόνιμο χαρακτήρα.

Η απόδοση παγίου κεφαλαίου, που είναι ο πλέον αξιόπιστος δείκτης της κερδοφορίας παρουσίασε γραμμική αύξηση από το 2015:2 έως το 2023 (βλ. γραμμή PP' στο διάγραμμα 5.8), έτσι ώστε βρίσκεται σήμερα σε επίπεδο 48% υψηλότερο από το 2010 και 57% υψηλότερο από το επίπεδο του 2015:1.

Από το 2020:4, ωστόσο, και μέχρι το 2022:2, η κερδοφορία (δηλαδή η απόδοση παγίου κεφαλαίου), εμφάνισε ταχύτατη άνοδο επειδή οι μισθοί δεν ακολούθησαν επαρκώς το άθροισμα πληθωρισμού και παραγωγικότητας της εργασίας (που είναι η ικανή και αναγκαία συνθήκη ώστε να διατηρείται σταθερή η διανομή του προϊόντος όπως την περιγράφουν τα εισοδηματικά μερίδια της εργασίας και του κεφαλαίου).

Διάγραμμα 5.8. Δείκτης κερδοφορίας (απόδοση παγίου κεφαλαίου) στον επιχειρηματικό τομέα.

Απόδοση παγίου κεφαλαίου: Καθαρό λειτουργικό πλεόνασμα % του καθαρού αποθέματος παγίου κεφαλαίου (2010:1=100). Υπολογισμοί σε τρέχουσες τιμές με τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2010:1 έως 2023:2.

Πηγή: Eurostat

Κερδοφορία, λόγος προϊόντος / κεφαλαίου, μερίδιο της εργασίας και του κεφαλαίου

Η **απόδοση παγίου κεφαλαίου** (δείκτης κερδοφορίας), εξαρτάται από τρία μεγέθη: Από τον λόγο προϊόντος/κεφαλαίου, από το μερίδιο της εργασίας στο ΑΕΠ και από τον βαθμό χρησιμοποίησης του παραγωγικού δυναμικού.

Το **εισοδηματικό μερίδιο της εργασίας** ως ποσοστό του ΑΕΠ, δηλαδή το μερίδιο του ΑΕΠ που ιδιοποιούνται οι εργαζόμενες τάξεις είναι $s = (WL)/(PY)$ όπου W, L, P, Y είναι αντίστοιχα ο μέσος χρηματικός μισθός, ο αριθμός απασχολούμενων, ο δείκτης τιμών του ΑΕΠ, και το ΑΕΠ. Το μερίδιο της εργασίας είναι μέτρο της διανομής του προϊόντος πριν από την φορολόγηση και τις αναδιανεμητικές παρεμβάσεις του δημοσίου (φόροι, επιδόματα κλπ).

Ο **λόγος προϊόντος/κεφαλαίου** έχει ως αριθμητή το ακαθάριστο προϊόν (εάν αναφέρεται στο σύνολο της οικονομίας έχει ως αριθμητή το ΑΕΠ) και ως παρονομαστή το συσσωρευμένο πάγιο κεφάλαιο του οποίου η παραγωγική χρήση οφείλει να εξυπηρετήσει τις απαιτήσεις που έχει επί του προϊόντος το συνολικό κεφάλαιο, είτε με την μορφή του κέρδους (για επενδύσεις ή για μερίσματα), είτε με την μορφή των χρηματιστικών εισοδημάτων (τόκοι και εισοδήματα χρηματοπιστωτικών προϊόντων), είτε με την μορφή της γαιοπροσόδου (κυρίως με την μορφή των ενοικίων). Μακροπρόθεσμα αποτελεί *δείκτη αποτελεσματικότητας στην χρήση του παγίου κεφαλαίου*. Η αλγεβρική μορφή του είναι (PY/P_kK) όπου Y, K, P, P_k είναι αντίστοιχα το προϊόν, το κεφαλαιακό απόθεμα, ο δείκτης τιμών του προϊόντος και ο δείκτης τιμών των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου.

Η **παραγωγικότητα του παγίου κεφαλαίου** είναι ο λόγος προϊόντος/κεφαλαίου διορθωμένος με τις διακυμάνσεις του οικονομικού κύκλου.

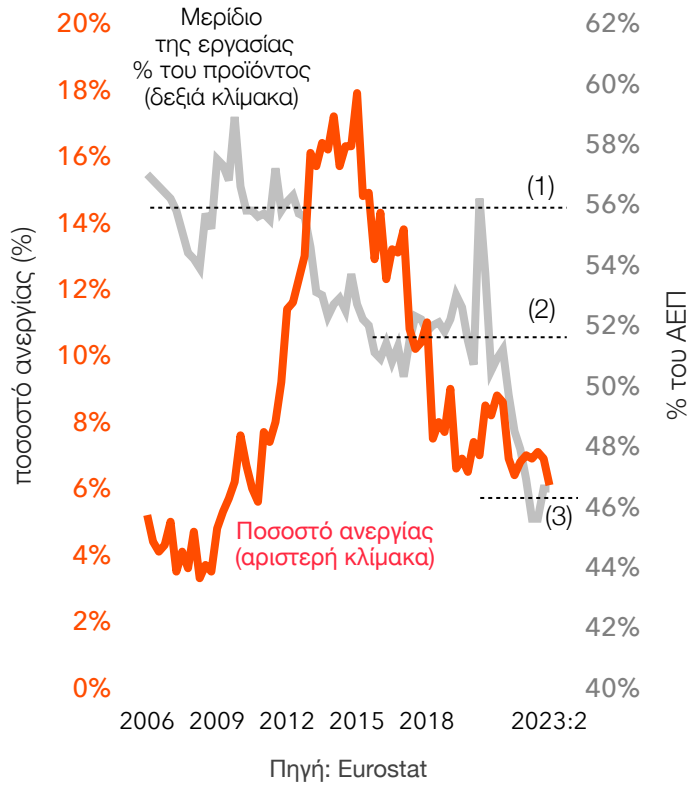
Η απόδοση παγίου κεφαλαίου εξαρτάται επίσης από τον **βαθμό χρησιμοποίησης του παραγωγικού δυναμικού** και για τον λόγο αυτό μειώνεται στη διάρκεια των υφέσεων, αυξάνεται δε στην διάρκεια της οικονομικής ανάκαμψης. Έτσι, ο δείκτης προϊόντος/παγίου κεφαλαίου περιέχει μια διαρθρωτική συνιστώσα, που αναφέρεται στα δομικά χαρακτηριστικά του παραγωγικού συστήματος και μια κυκλική συνιστώσα που αναφέρεται στην αύξηση του αχρησιμοποίητου παραγωγικού δυναμικού.

Στη διάρκεια της κρίσης, προκειμένου να συγκρατηθεί η μείωση της κερδοφορίας, που οφειλόταν στην πτώση του λόγου προϊόντος/κεφαλαίου (πιο συγκεκριμένα κατά την περίοδο 2013-2014, διάγραμμα 5.10), επιβλήθηκαν από τις επιχειρήσεις, τους διεθνείς οργανισμούς και την κυβέρνηση, διαρθρωτικές αλλαγές στην αγορά εργασίας (είτε αυτές είχαν νομική υπόσταση ή εθιμικό χαρακτήρα) ώστε να μειωθεί σε μόνιμη βάση το εισοδηματικό μερίδιο των μισθωτών. Αυτό επιτεύχθηκε και υπήρξε έτσι, στην διάρκεια των ετών 2013 έως 2015, μετατόπιση του εισοδηματικού μεριδίου της εργασίας σε χαμηλά επίπεδα (από το επίπεδο [1] στο επίπεδο [2], διάγραμμα 5.9). Στην συνέχεια, από το 2021:2 μέχρι το 2023:2, δηλαδή μετά την οξεία φάση της υγειονομικής κρίσης, παρατηρήθηκε νέα υποχώρηση του μεριδίου της εργασίας (από το επίπεδο [2] στο επίπεδο [3], διάγραμμα 5.9). Επομένως, μεταξύ 2012 και 2023 υπήρξε μεγάλη απώλεια εισοδήματος για τον κόσμο της μισθωτής εργασίας που ανέρχεται σε περίπου 10 εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 5.10, η μεγάλη αύξηση της κερδοφορίας μετά την οξεία φάση της υγειονομικής κρίσης δεν μπορεί να αποδοθεί στην αύξηση του λόγου προϊόντος / κεφαλαίου, ο οποίος περιγράφει πόσο αποτελεσματικά οι επιχειρήσεις χρησιμοποιούν το πάγιο κεφάλαιό τους, δηλαδή πόσες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου πραγματοποιούν για να παράγουν μια μονάδα προϊόντος, επομένως πόσο αποτελεσματικά διαχειρίζονται το κεφάλαιό τους και πραγματοποιούν οικονομίες στην χρήση του. Επομένως, η αύξηση της κερδοφορίας οφείλεται, ολόκληρη, στην αύξηση του μέσου περιθωρίου κέρδους ως προς το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, οφείλεται δηλαδή *αποκλειστικά* στην απαξίωση της εργασίας.

Διάγραμμα 5.9. Εισοδηματικό μερίδιο της εργασίας και ποσοστό ανεργίας.

Εισοδηματικό μερίδιο εργασίας = Σύνολο αμοιβών εργασίας (μισθωτών και αυτοαπασχολουμένων) ως ποσοστό του ακαθάριστου προϊόντος στον επιχειρηματικό τομέα.

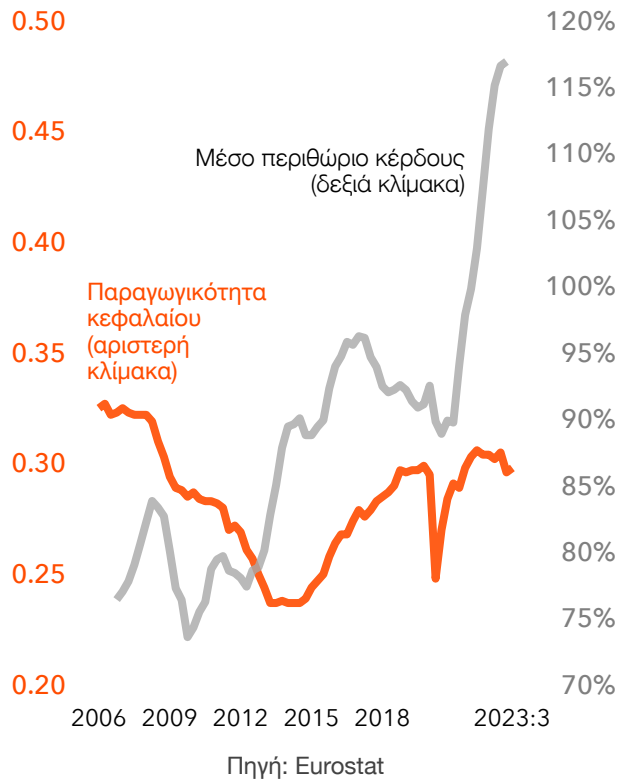
Τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2023:2.

Διάγραμμα 5.10. Μέσο περιθώριο κέρδους ως προς το κόστος εργασίας* και παραγωγικότητα του κεφαλαίου στον επιχειρηματικό τομέα 2006:1 έως 2023:2.

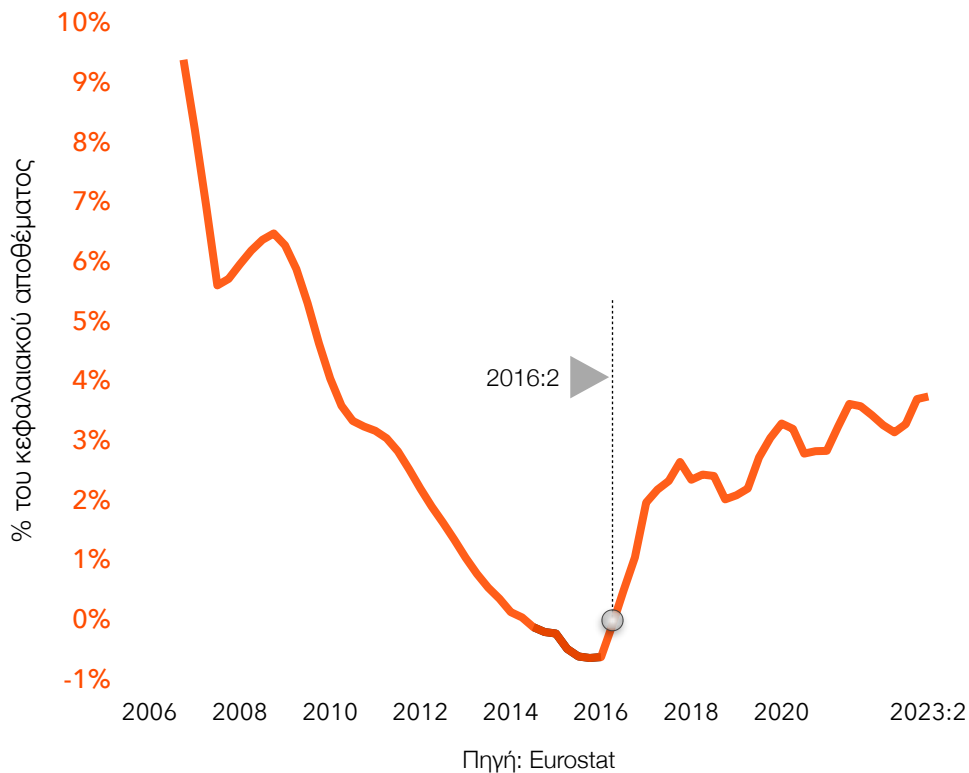
*Μέσο περιθώριο κέρδους ως προς το κόστος εργασίας: Λόγος αποπληρωστική ΑΕΠ προς κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στον επιχειρηματικό τομέα.

Παραγωγικότητα παγίου κεφαλαίου: καθαρή προστιθέμενη αξία ανά μονάδα καθαρού αποθέματος παγίου κεφαλαίου στον επιχειρηματικό τομέα.

Στο διάγραμμα 5.11 φαίνεται ότι η σύντομη φάση συρρίκνωσης του παγίου κεφαλαίου των ετών 2014-2015 μεταστράφηκε κατά το 2016:2 σε συσσώρευση κεφαλαίου. Ωστόσο, όπως ήδη σημειώσαμε σε ετήσιες εκθέσεις του ΙΝΕΚ/ΠΕΟ προηγούμενων ετών, η αύξηση των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου, οφειλόταν σε σημαντικό βαθμό σε έκτακτους παράγοντες, όπως η καταγραφή πλοίων στην κυπριακή σημαία, σε αγορές αυτοκινήτων και σε κατασκευές κατοικιών, τα οποία δεν αποτελούν παραγωγικό κεφάλαιο. Εκτός αυτού, μετά από δέκα έτη ταχείας οικονομικής μεγέθυνσης μετά την κρίση του 2013-2014, ο ρυθμός συσσώρευσης παγίου κεφαλαίου παραμένει στο επίπεδο του 3,5% έναντι 6% έως 10% πριν την κρίση του 2008 (διάγραμμα 5.11).

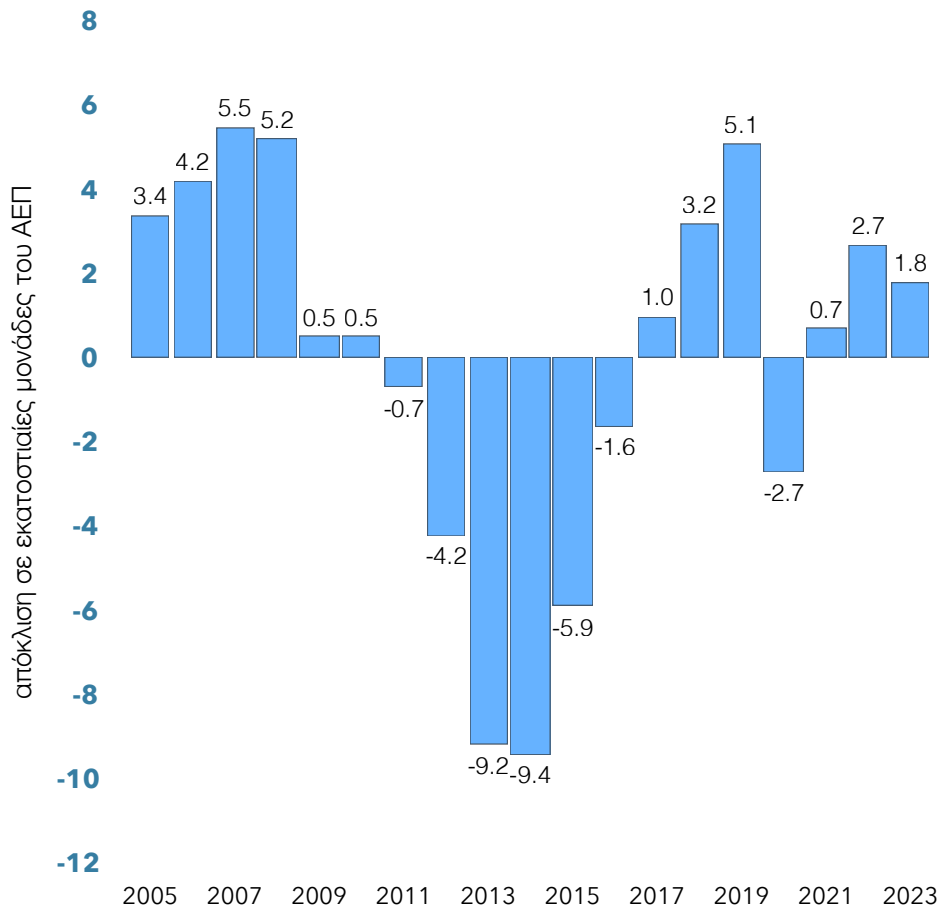
Διάγραμμα 5.11. Ρυθμός συσσώρευσης παγίου κεφαλαίου (καθαρές επενδύσεις ως ποσοστό του κεφαλαιακού αποθέματος, σε σταθερές τιμές 2010). Περίοδος 2006:1 έως 2023:2. Στοιχεία διορθωμένα με τις εποχικές διακυμάνσεις, κινητός μέσος 4 τριμήνων.

-
- Κεφάλαιο 6
Οι κινητήριες δυνάμεις
της Κυπριακής οικονομίας

Κατά το 2022, η αύξηση του ΑΕΠ ανήλθε σε 5,6% και το επίπεδο του ΑΕΠ (σε σταθερές τιμές του 2010) προσέγγισε τα 24,3 δισεκατομμύρια ευρώ. Η εκτιμώμενη αύξηση του ΑΕΠ για το σύνολο του 2023 ανέρχεται σε 2,3% και αναλύεται σε αύξηση του ΑΕΠ ανά κάτοικο, ως αγοραστική δύναμη, κατά 1,4% και αύξηση του πληθυσμού κατά 0,9%. Η προβλεπόμενη από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή αύξηση του ΑΕΠ για το 2024 ανέρχεται σε 2,7%.

Διάγραμμα 6.1. Παραγωγικό χάσμα % του δυνητικού ΑΕΠ (2006-2022 και πρόβλεψη Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το 2023, παραγωγικό χάσμα = εκατοστιαία διαφορά τρέχοντος ΑΕΠ από το δυνητικό ΑΕΠ).

Πηγή: Annual Macroeconomic Database, Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Η επαναφορά του όγκου της παραγωγής στα προηγούμενα επίπεδά του μετά την πανδημία, ήδη από το 2021, και η περαιτέρω αύξησή του κατά το 2022-2023 οδήγησαν στην πλήρη χρησιμοποίηση του παραγωγικού δυναμικού και στην άνοδο του ΑΕΠ σε επίπεδα ανώτερα του δυνητικού ΑΕΠ (διάγραμμα 6.1).

Αναλυτικότερα, ενώ κατά το 2020 το ΑΕΠ (σε σταθερές τιμές 2010) βρισκόταν κατά 2,7 εκατοστιαίες μονάδες χαμηλότερα από το δυνητικό ΑΕΠ και ως συνέπεια η οικονομία βρισκόταν σε κατάσταση ύφεσης που συγκρατούσε τα ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και τις αυξήσεις των τιμών, το ΑΕΠ κατά το 2022 διαμορφώθηκε σε 2,7 μονάδες υψηλότερα από το δυνητικό ΑΕΠ και για το σύνολο του 2023 εκτιμάται ότι λόγω της επιβράδυνσης της παραγωγής υπερέβη το δυνητικό ΑΕΠ κατά 1,8 εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ.

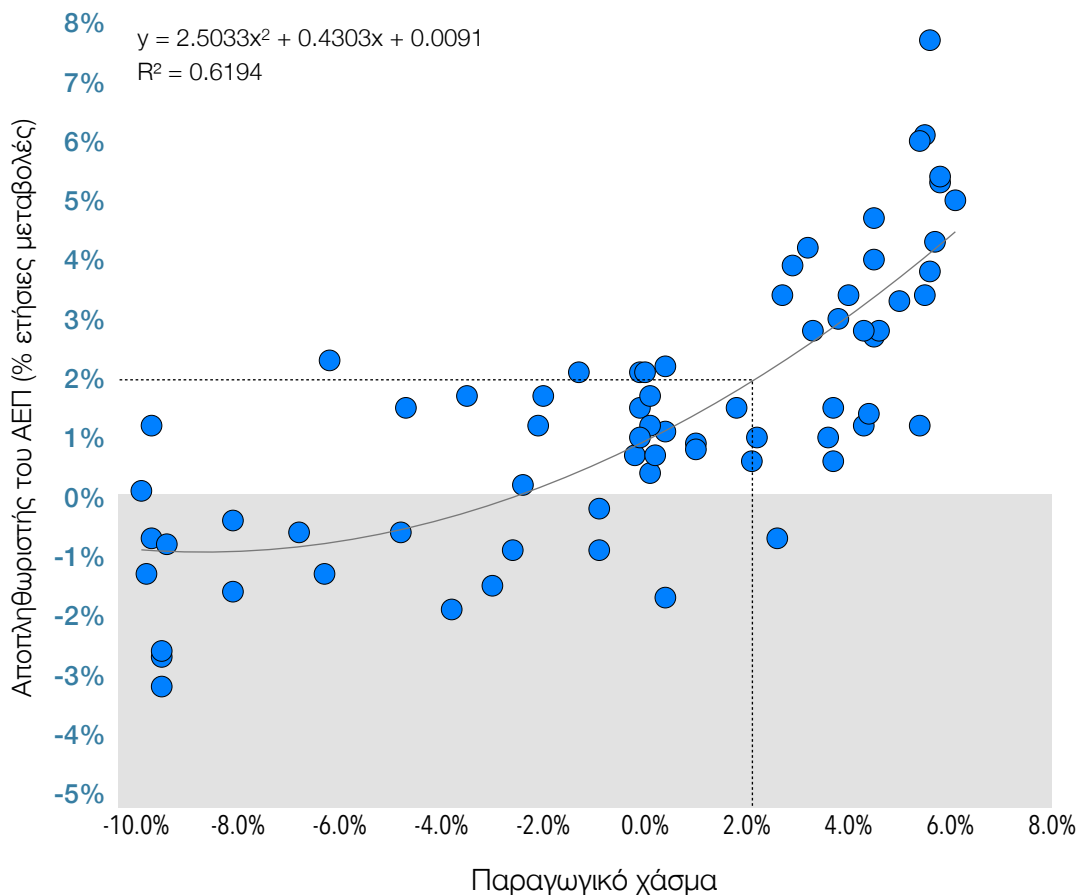
Έχουν δημιουργηθεί, έτσι, συνθήκες που είναι κατά τι ευνοϊκότερες για την αντιμετώπιση των πληθωριστικών τάσεων και του μεγάλου ελλείμματος στο ισοζύγιο τρεχου-

ών συναλλαγών. Ωστόσο, η Κύπρος παραμένει μία από τις πέντε χώρες της ΕΕ που έχουν θετικό παραγωγικό χάσμα, και αυτό αποτελεί ένδειξη ότι για την κάμψη του πληθωρισμού ενδέχεται να απαιτηθεί επιβράδυνση ή μείωση του ΑΕΠ μεγαλύτερη από ό,τι κατά μέσον όρο στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

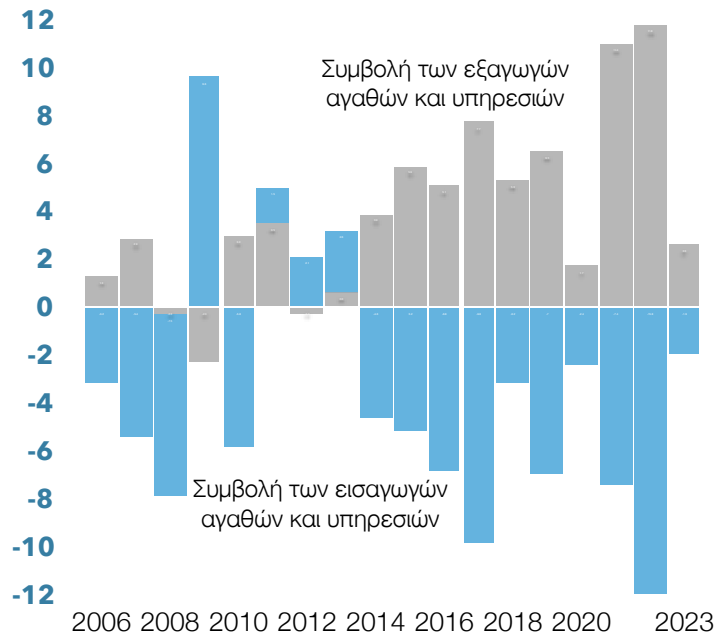
Η περαιτέρω επιβράδυνση (ή μείωση) της παραγωγής και της ζήτησης, επομένως η μείωση του ΑΕΠ κάτω από το δυνητικό προϊόν, μπορεί να επιτρέψει την ταχεία αποκλιμάκωση του πληθωρισμού. Αυτό φαίνεται στο διάγραμμα 6.2, που δείχνει την συσχέτιση μεταξύ του παραγωγικού χάσματος και του πληθωρισμού: όσο μικρότερο από το δυνητικό ΑΕΠ είναι το τρέχον ΑΕΠ (δηλαδή όσο υψηλότερο είναι το αρνητικό χάσμα), τόσο χαμηλότερος είναι ο πληθωρισμός.

Φαίνεται, επίσης, στο ίδιο διάγραμμα, ότι σε παραγωγικό χάσμα 2%, δηλαδή στο σημερινό επίπεδο παραγωγής, αντιστοιχεί πληθωρισμός 2%. Επειδή ο τρέχων πληθωρισμός ανέρχεται σε 5% (με βάση τον αποπληθωριστή του ΑΕΠ), υπάρχει ενδεχομένως ένα φαινόμενο υστέρησης, δηλαδή ύπαρξης σημαντικού δυναμικού αποπληθωρισμού το οποίο θα μπορούσε να υλοποιηθεί κατά το 2024 καθώς θα προσαρμόζεται η οικονομία στο μικρότερο παραγωγικό χάσμα (θεωρώντας ότι δεν θα υπάρξουν απρόβλεπτοι σημαντικοί εξωγενείς παράγοντες που θα έδιναν νέα ώθηση στον πληθωρισμό).

Διάγραμμα 6.2. Επίπτωση του παραγωγικού χάσματος % του δυνητικού ΑΕΠ στον πληθωρισμό (αποπληθωριστής του ΑΕΠ, τριμηνιαία στοιχεία 2006:1-2023:2, παραγωγικό χάσμα = εκατοστιαία διαφορά τρέχοντος ΑΕΠ από το δυνητικό ΑΕΠ).

Διάγραμμα 6.3. Η συμβολή των εξαγωγών και των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών στη διαμόρφωση του ΑΕΠ (% του ΑΕΠ, 2006-2023).

Πηγή: Annual Macroeconomic Database, Ευρωπαϊκή Επιτροπή

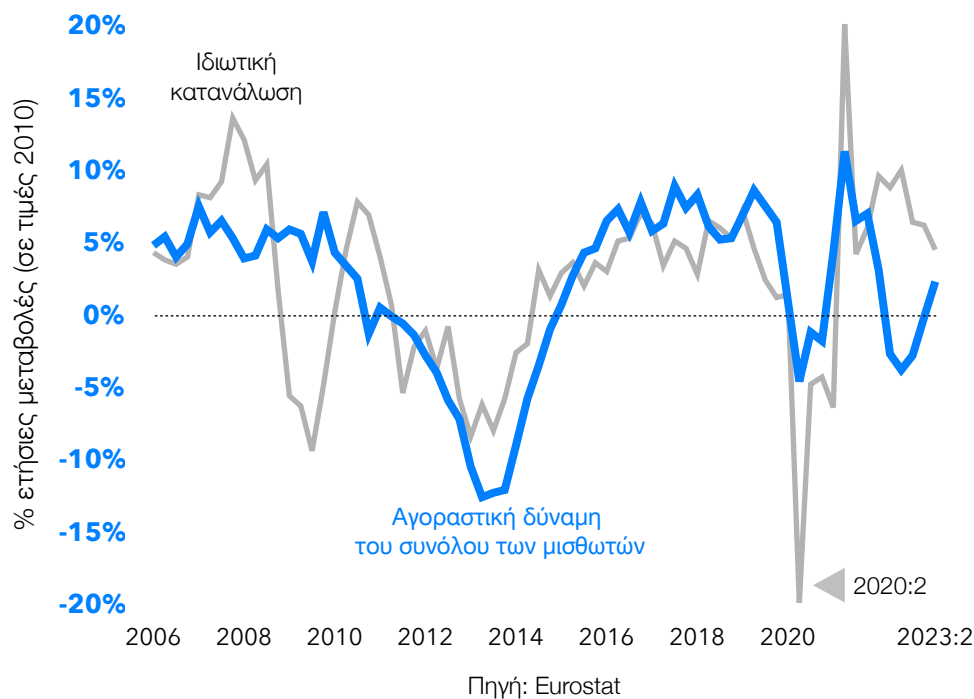
Οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών στην μεγέθυνση του ΑΕΠ, απέκτησαν τον ρόλο της «ατμομηχανής» της οικονομίας από το 2014 (διάγραμμα 6.3): μεταξύ 2015 και 2019 ανήλθε σε περίπου 5,5 εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ ετησίως. Μετά το 2020 και την υγειονομική κρίση, η συμβολή των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών προσέθεσε 11 εκατοστιαίες μονάδες στο ΑΕΠ ετησίως. Κατά το 2023, με την επιβράδυνση της οικονομίας, υπήρξε μικρότερη αλλά σημαντική (+2,5%) συμβολή των εξαγωγών στο ΑΕΠ.

Αποτελεί ωστόσο αδυναμία της κυπριακής οικονομίας ότι οι αυξήσεις των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών, όπως φαίνεται στο διάγραμμα 6.3 ακυρώνουν μονίμως κατά το μεγαλύτερο μέρος της την συμβολή των εξαγωγών. Επειδή παρατηρείται υψηλή στατιστική συσχέτιση μεταξύ των δύο μεγεθών, είναι εύλογο να υποθέσουμε ότι τα έσοδα από τις εξαγωγές μετατρέπονται σε διαθέσιμο εισόδημα κοινωνικών τάξεων με υψηλή ροπή προς κατανάλωση εισαγομένων προϊόντων, επομένως σε εισόδημα το οποίο μετατρέπεται σε μεγάλο βαθμό σε ζήτηση που απευθύνεται στις εισαγωγές.

Η μεγέθυνση του όγκου της ιδιωτικής κατανάλωσης αποτελεί ουσιαστικό κινητήρα της μεγέθυνσης του ΑΕΠ. Είχε δώσει μεγάλη ώθηση στην μεγέθυνση του ΑΕΠ κατά την περίοδο 2015:1-2022:1 (με ένα σύντομο διάλειμμα στην διάρκεια της πανδημίας). Πιο συγκεκριμένα, ως αποτέλεσμα, κυρίως της αύξησης του αριθμού απασχολούμενων, και δευτερευόντως του μέσου πραγματικού μισθού, αυξήθηκε η αγοραστική δύναμη του συνόλου των αμοιβών εργασίας που καταβλήθηκαν στο σύνολο της οικονομίας. Αυτή η αγοραστική δύναμη μετατράπηκε σε ζήτηση κατά ένα μεγάλο μέρος της, επειδή η ροπή προς κατανάλωση των μισθωτών είναι υψηλή, ιδιαίτερα όταν η ζήτηση βρίσκεται σε χαμηλό επίπεδο. Ως αποτέλεσμα, ένα μεγάλο μέρος της αύξησης της αγοραστικής δύναμης των μισθών στράφηκε στην ιδιωτική κατανάλωση. Η ισχυρή σχέση αιτιότητας μεταξύ της αγοραστικής δύναμης του συνόλου των αμοιβών εργασίας και του όγκου της ιδιωτικής κατανάλωσης για την εν λόγω περίοδο φαίνεται στο διάγραμμα 6.4.

Διάγραμμα 6.4. Αγοραστική δύναμη συνόλου μισθών και όγκος ιδιωτικής κατανάλωσης (μισθοί = αμοιβές εργασίας μισθωτών μείον εργοδοτικές εισφορές, τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2023:2, εποχικά διορθωμένα, κινητοί μέσοι 4 τριμήνων).

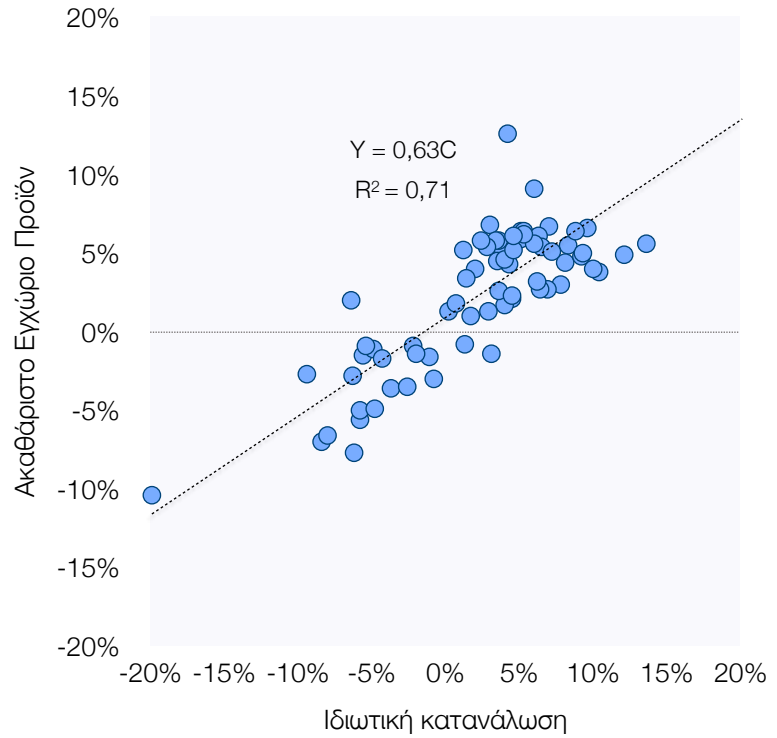

Ωστόσο, μετά την περίοδο 2015:1-2022:1, δηλαδή από το 2022:2 έως το 2023:1, παρατηρούμε στο διάγραμμα ότι υπήρξε διάρρηξη στην ισχυρή στατιστική συσχέτιση μεταξύ των δύο μεγεθών (μισθών και κατανάλωσης): ενώ η αγοραστική δύναμη του συνόλου των μισθών μειώθηκε εξαιτίας του πληθωρισμού, η ιδιωτική κατανάλωση παρουσίασε μεν επιβράδυνση η οποία όμως δεν μετατράπηκε σε μείωση (αυτό εμφανίζεται στο διάγραμμα 6.4 ως μια μη συγχρονισμένη μεταβολή των δύο μεγεθών ενώ κατά το παρελθόν οι μεταβολές τους συμβάδιζαν). Επομένως, οι μειώσεις των πραγματικών μισθών εξαιτίας του πληθωρισμού δεν μετατράπηκαν σε μείωση της κατανάλωσης. Η πιθανότερη εξήγηση αυτού του φαινομένου είναι ότι τα νοικοκυριά των μισθωτών άντλησαν πόρους από τις αποταμίευσές τους: Καθώς κατά την διάρκεια της υγειονομικής κρίσης, τα νοικοκυριά των μεσαίων και των υψηλότερων μισθών πραγματοποίησαν έκτακτη αύξηση της αποταμίευσής τους, είναι εύλογο να υποθέσουμε ότι διέθεσαν μέρος αυτής ή και ολόκληρη προκειμένου να καλύψουν την μείωση της αγοραστικής δύναμης που αντιμετώπισαν εξαιτίας του πληθωρισμού.

Κατά το 2023:2, η αγοραστική δύναμη του συνόλου των μισθών αυξήθηκε οριακά και ο όγκος της ιδιωτικής κατανάλωσης επιβραδύνθηκε σημαντικά. Αυτή η εξέλιξη προαναγγέλει την επανεμφάνιση της ισχυρής στατιστικής συσχέτισης των δύο μεγεθών.

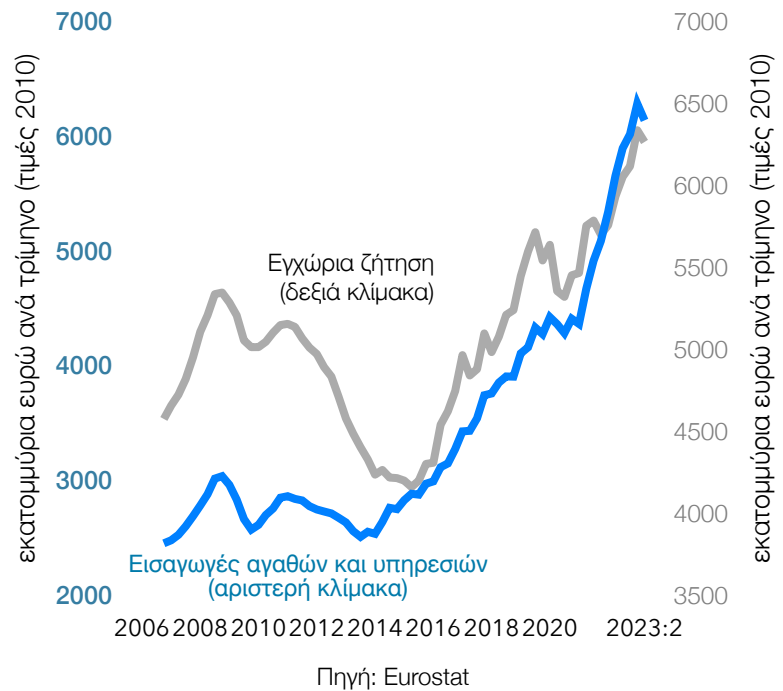
Η αποφυγή της μείωσης της ιδιωτικής κατανάλωσης, κατά τα δύο τελευταία έτη, είχε θετική επίπτωση στο ΑΕΠ. Όπως και το 2020, οι αυξήσεις της ιδιωτικής κατανάλωσης συγκράτησαν την οικονομία εκτός ύφεσης. Στο διάγραμμα 6.5 φαίνεται η έντονη σχέση εξάρτησης μεταξύ των μεταβολών της ιδιωτικής κατανάλωσης και των μεταβολών του ΑΕΠ: η αύξηση κατά μία μονάδα της ιδιωτικής κατανάλωσης αυξάνει το ΑΕΠ κατά 0,63 της μονάδας.

Διάγραμμα 6.5. Συσχέτιση ιδιωτικής κατανάλωσης και ΑΕΠ (ετήσιες % μεταβολές, σε τιμές 2010).

Τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2023:2, εποχικά διορθωμένα.

Διάγραμμα 6.6 Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών και εσωτερική ζήτηση (εκατ. ευρώ ανά τρίμηνο σε τιμές 2010).

Στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2023:2, εποχικά διορθωμένα, κινητοί μέσοι όροι 4 τριμήνων.

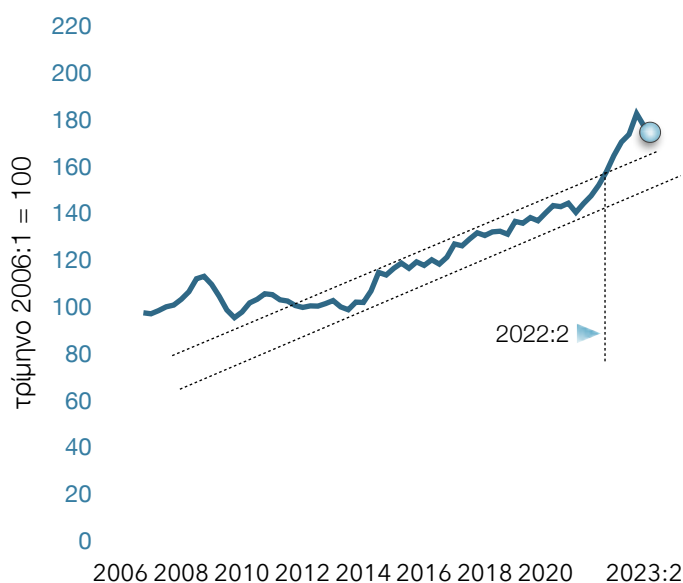
Πηγή: Eurostat

Στο διάγραμμα 6.6 φαίνεται η σχέση εξάρτησης που υπάρχει μεταξύ των εισαγωγών (αγαθών και υπηρεσιών) και της εσωτερικής ζήτησης (της οποίας η κυριότερη συνιστώσα είναι η ιδιωτική κατανάλωση) από το 2016 και μετά. Αυτή η σχέση εξάρτησης των εισαγωγών από την εσωτερική ζήτηση οδήγησε κατά το 2015-2019 σε αύξησή τους, με αποτέλεσμα την δημιουργία ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Κατά το 2021-2022, η αύξηση των εισαγωγών υπερέβη την αύξηση που θα μπορούσε να δικαιολογηθεί από την αύξηση της εγχώριας ζήτησης, όπως φαίνεται στο διάγραμμα 6.6. Ενδέχεται αυτό να σηματοδοτεί διαρθρωτική αύξηση της διεξόδου των εισαγωγών στην Κυπριακή αγορά, δηλαδή μονιμότερη αύξηση.

Ο μεγάλος βαθμός διείσδυσης των εισαγωγών στην εσωτερική αγορά (διάγραμμα 6.7), οφείλεται καταρχάς στην συγκυρία κατά την οποία το ΑΕΠ υπερβαίνει το δυναμικό ΑΕΠ και η ζήτηση στρέφεται αναγκαστικά περισσότερο προς τις εισαγωγές. Αυτό όμως είναι ένα φαινόμενο του οικονομικού κύκλου, το οποίο θα υποχωρήσει με την επιβράδυνση της οικονομίας που βρίσκεται σε εξέλιξη. Ενδέχεται, ωστόσο, η αύξηση της διείσδυσης των εισαγωγών να είναι, επιπλέον, γεγονός που σηματοδοτεί και διαρθρωτικές αδυναμίες οι οποίες ανάγονται (α) στην άνιση διανομή του προϊόντος σε βάρος της εργασίας (επειδή τα υψηλά εισοδήματα παρουσιάζουν υψηλότερη ροπή προς τα εισαγόμενα προϊόντα), και (β) σε αδυναμίες της εγχώριας παραγωγής να υποκαταστήσει εισαγωγές.

Διάγραμμα 6.7. Διείσδυση των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών στην εσωτερική αγορά (2006:1-2023:2).

Η διείσδυση των εισαγωγών στην εσωτερική αγορά, είναι το μερίδιο της εσωτερικής ζήτησης που καλύπτεται από εισαγόμενα προϊόντα.

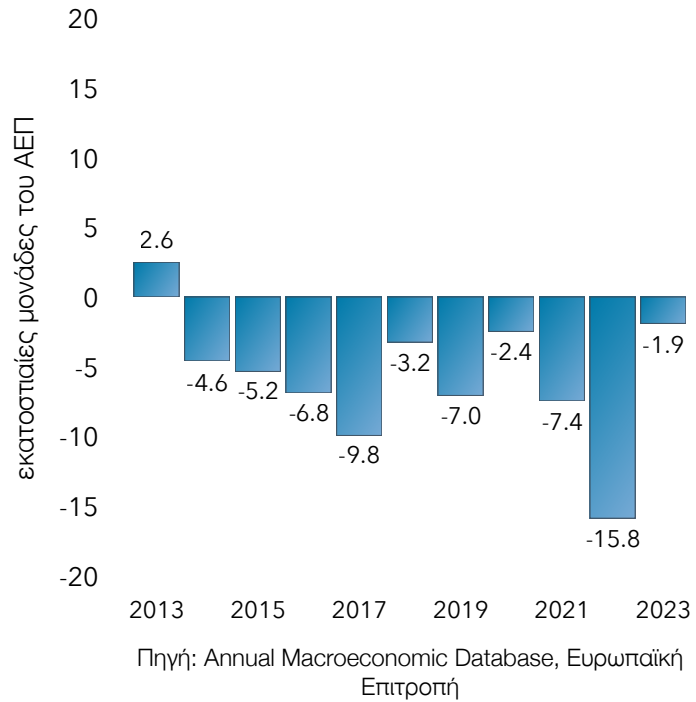
Πηγή: Eurostat

Η υψηλή διείσδυση των εισαγωγών επιβαρύνει το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, που αποτελεί άνω όριο στην πορεία της οικονομικής μεγέθυνσης, και για τον λόγο αυτόν πρέπει να ελέγχεται.

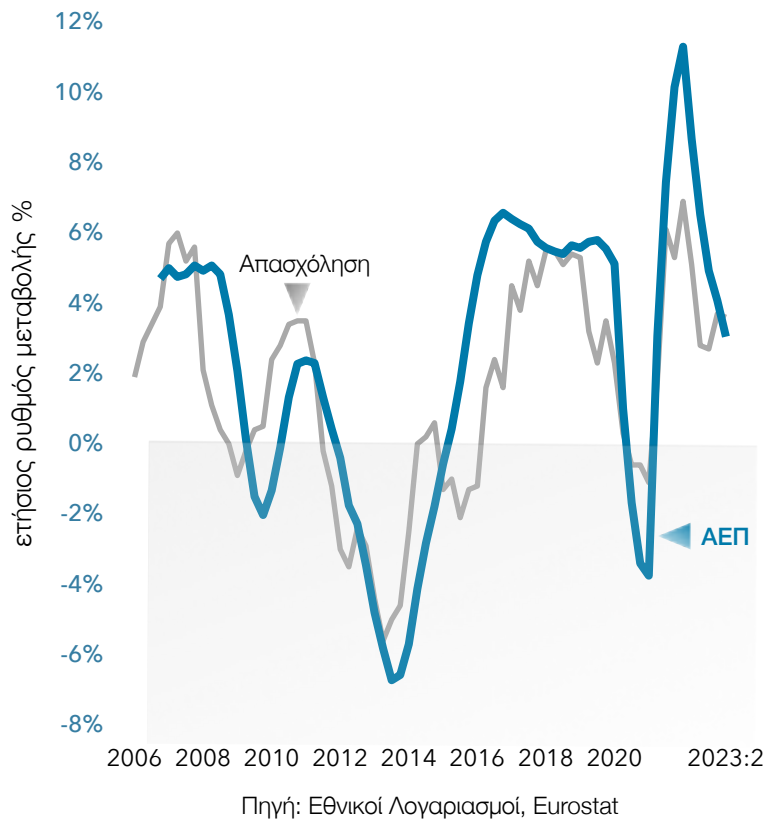
Για να χαλαρώσει αυτός ο περιορισμός στις προοπτικές ανάπτυξης, που προέρχεται από την ισχυρή ροπή προς εισαγωγές, θα μπορούσαν να ληφθούν μέτρα για την αναχαίτιση της διείσδυσης των εισαγωγών στην εσωτερική αγορά. Με δεδομένο ότι στις σημερινές θεσμικές συνθήκες δεν υπάρχει η δυνατότητα να χρησιμοποιηθούν τα παραδοσιακά εργαλεία του διεθνούς εμπορίου (υποτίμηση του εθνικού νομίσματος, δασμοί ή μη δασμολογικοί φραγμοί που αποθαρρύνουν τις εισαγωγές), η πολιτική που θα μπορούσε να συμβάλει στην κατεύθυνση περιστολής των εισαγωγών είναι η αναδιανομή του εισοδήματος από τα υψηλότερα προς τα χαμηλότερα εισοδήματα, διότι η ροπή προς εισαγωγές των ανώτερων εισοδηματικών στρωμάτων είναι υψηλότερη από την αντίστοιχη ροπή των χαμηλότερων εισοδηματικών στρωμάτων. Εάν μπορούσε να επιτευχθεί μια τέτοια αναδιανομή, τότε για κάθε μονάδα αύξησης της εσωτερικής ζήτησης θα είχαμε μικρότερη διείσδυση των εισαγωγών στην εγχώρια αγορά και αύξηση του δυναμικού ΑΕΠ, έτσι ώστε η οικονομία θα μπορούσε να διατηρεί υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης χωρίς να προσκρούει στο εμπόδιο που αποτελεί το υψηλό έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

Στο διάγραμμα 6.8 φαίνεται η έντονα αρνητική συμβολή των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών στο κυπριακό ΑΕΠ, η οποία οφείλεται στο γεγονός ότι οι εισαγωγές εκτρέπουν ένα τμήμα της εσωτερικής ζήτησης από την εγχώρια αγορά προς τις επιχειρήσεις του εξωτερικού. Κατά το 2021 και το 2022, οι εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών αφαίρεσαν, αντιστοίχως, 7,4 και 15,8 εκατοστιαίες μονάδες από τον ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης αντισταθμίζοντας έτσι, εξ ολοκλήρου, την θετική συμβολή των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών στο ΑΕΠ. Με την επιβράδυνση της εσωτερικής ζήτησης κατά το 2023, μειώθηκε και η αρνητική επίπτωση των εισαγωγών στον ΑΕΠ.

Διάγραμμα 6.8. Η συμβολή των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών στην διαμόρφωση του ΑΕΠ (2005-2023).

Διάγραμμα 6.9. Αριθμός απασχολούμενων και ΑΕΠ (σε τιμές 2010, ετήσιες % μεταβολές, κινητοί μέσοι 4 τριμήνων).

Ένα σημαντικό στοιχείο του τρόπου μεγέθυνσης της οικονομίας μετά το 2015, είναι ότι η αύξηση (ή μείωση) του ΑΕΠ οδηγεί σε σχεδόν ισόποση αύξηση (ή μείωση) της απασχόλησης. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 6.9, οι μεταβολές του αριθμού απασχολούμενων ακολουθούν εν γένει τις μεταβολές του ΑΕΠ. Η απόσταση που παρουσιάζουν οι δύο καμπύλες παριστά τις μεταβολές της παραγωγικότητας της εργασίας. Αυτό εξηγεί το γεγονός ότι η καμπύλη του ΑΕΠ, όπως φαίνεται στο διάγραμμα, από το 2015 και μετά, βρίσκεται γενικά σε υψηλότερο επίπεδο από την απασχόληση: κατά την περίοδο αυτή, οι μεταβολές της παραγωγικότητας της εργασίας ήταν θετικές και σχετικά υψηλές.

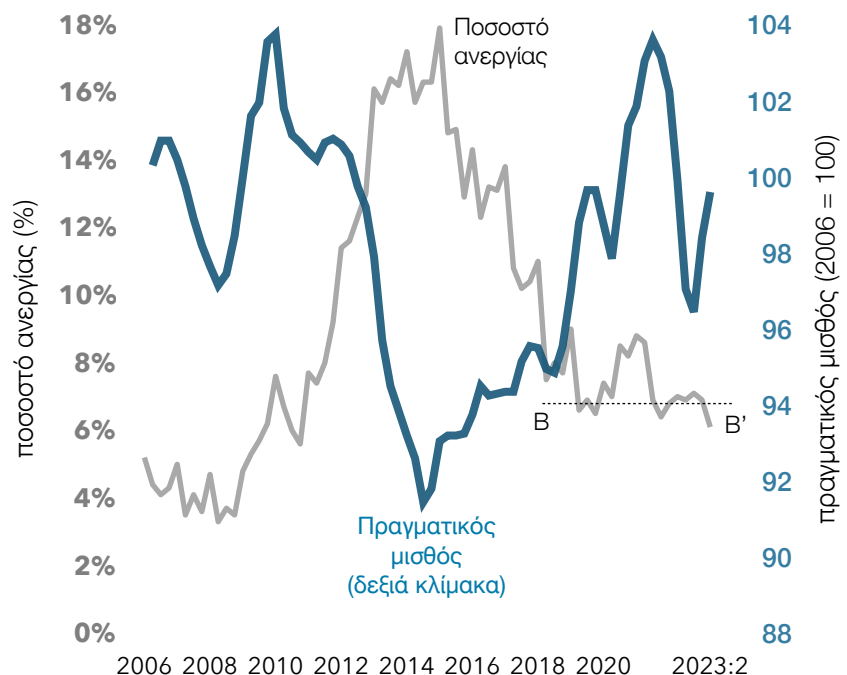
Η αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων συμβάλλει στην αύξηση της εσωτερικής ζήτησης και του ΑΕΠ, και ανήκει σε έναν *πολλαπλασιαστική* όπου η αρχική ώθηση που δέχτηκε το ΑΕΠ από μια εξωτερική αιτία προκαλεί αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων, οι οποίοι αποκτούν εισόδημα που δαπανούν και δίνουν έτσι νέα ώθηση στην ΑΕΠ κ.ο.κ. Αυτός ο χρηστός κύκλος απασχόλησης-ΑΕΠ, που δημιουργεί πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα, έχει ως ανώτατο όριο του το *δυναμικό* ΑΕΠ, διότι οι αλλαγές πέραν αυτού του ορίου δεν είναι διατηρήσιμες επειδή συνοδεύονται από διεύρυνση του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών και πληθωριστικές πιέσεις.

Στα πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα του χρηστού κύκλου απασχόλησης-ΑΕΠ προστίθενται και αυτά που οφείλονται στις αυξήσεις του μέσου πραγματικού μισθού, ιδιαίτερα όταν αυτός βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα διότι τότε είναι ιδιαίτερα αυξημένη η ζήτηση των μισθωτών για εγχώρια προϊόντα. Ο μέσος πραγματικός μισθός, όμως, παρουσιάζει ισχυρή στατιστική συσχέτιση με το ποσοστό ανεργίας, όπως φαίνεται στο διάγραμμα 6.10: Η άνοδος της ανεργίας οδηγεί σε μειώσεις του μέσου πραγματικού μισθού (όπως συνέβη μεταξύ 2010 και 2014), και αντιστρόφως, η μείωση της ανεργίας οδηγεί σε αυξήσεις του μέσου πραγματικού μισθού (όπως συνέβη κατά το 2015-2023).

Διάγραμμα 6.10.

Ποσοστό ανεργίας (αριθμός απασχολούμενων % του εργατικού δυναμικού) και πραγματικός μισθός.

Τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2023:2.

Πηγή: Eurostat

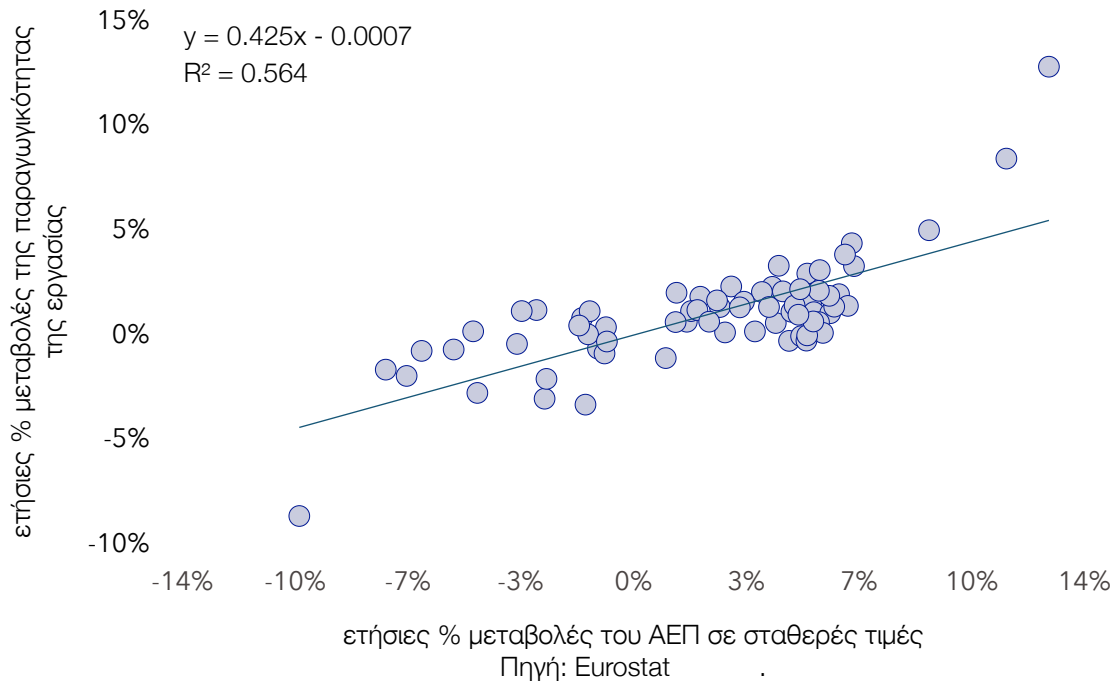
Το ποσοστό ανεργίας βρίσκεται από τον χειμώνα του 2022 στο επίπεδο του 7% (βλ. ευθεία ΒΒ') στο οποίο έχει ενισχυθεί η διαπραγματευτική δύναμη των μισθωτών έναντι των προηγούμενων ετών 2013-2021). Ανάλογη αρνητική συσχέτιση με το ποσοστό ανεργίας παρουσιάζει και ο μέσος χρηματικός μισθός (διάγραμμα 6.11).

Διάγραμμα 6.11. Μέσος χρηματικός μισθός και ποσοστό ανεργίας (τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2023:2, εποχικά διορθωμένα).

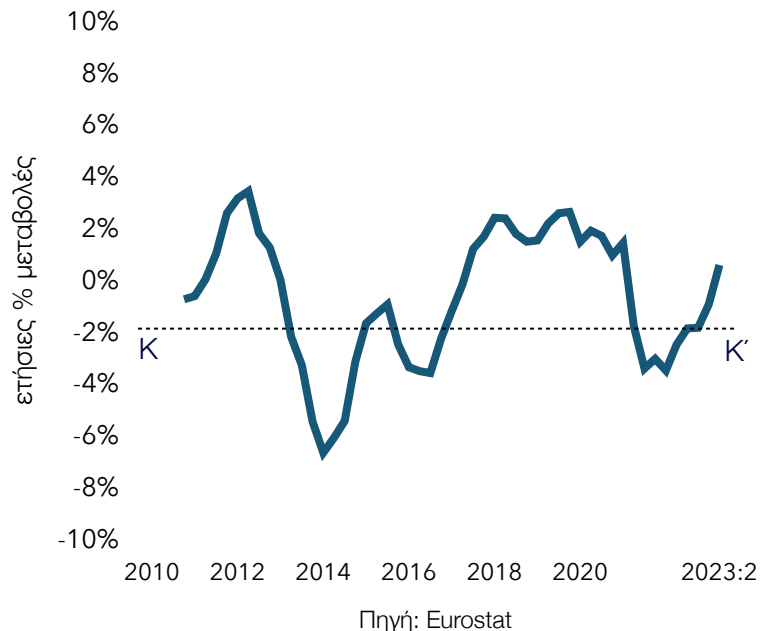
Η συσχέτιση όμως που είναι περισσότερο κατάλληλη για τις αναλύσεις μας, είναι μεταξύ ποσοστού ανεργίας και πραγματικού μισθού (βλ. διάγραμμα 2.6 στο κεφάλαιο 2), ή ακόμη καλύτερα μεταξύ ποσοστού ανεργίας και εισοδηματικού μεριδίου της εργασίας (διάγραμμα 2.7) επειδή το μέγεθος αυτό λαμβάνει υπόψη του και τις μεταβολές της παραγωγικότητας της εργασίας. Εξετάζουμε στη συνέχεια τις μεταβολές των μισθών ως κόστος σε σχέση με τις τιμές επειδή επηρεάζουν την κερδοφορία του κεφαλαίου (το μέσο περιθώριο κέρδους και την απόδοση κεφαλαίου). Η σχέση των μισθών με τις τιμές διαμεσολαβείται από το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος που είναι ο λόγος του μέσου ονομαστικού μισθού προς την παραγωγικότητα της εργασίας. Επομένως, το μοναδιαίο κόστος εργασίας αυξάνεται ανάλογα με τον ονομαστικό μισθό και μειώνεται με την αύξηση της παραγωγικότητας. Η απουσία μακροχρόνιας ανοδικής τάσης της παραγωγικότητας της εργασίας κατά την περίοδο από το μνημονιακό πρόγραμμα έως την υγειονομική κρίση (2020), σχετίζεται με το γεγονός ότι η οικονομία εισήλθε σε φάση επενδύσεων αποτελούμενες σε μεγάλο βαθμό από κτίρια και μεταφορικά μέσα, τα οποία μικρή μόνο επίπτωση έχουν στην παραγωγικότητα της εργασίας. Ως αποτέλεσμα, δεν υπήρξε μεταφορά της τεχνολογικής και οργανωτικής προόδου στις παραγωγικές διαδικασίες μέσω των επενδύσεων. Η μικρή αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας που προέκυψε τότε δεν συνέβαλε στην μείωση του μοναδιαίου κόστους εργασίας. Κατά το 2021-2023, η παραγωγικότητα παρουσίασε αύξηση, της οποίας όμως τις αιτίες δεν είναι, προς το παρόν, εύκολο να διακρίνουμε, εάν πρόκειται για μόνιμες αυξήσεις προερχόμενες από αλλαγές στις διαδικασίες παραγωγής ή εάν είναι πρόσκαιρες αυξήσεις οφειλόμενες στην αύξηση του ΑΕΠ. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 6.12, οι μεταβολές της παραγωγικότητας παρουσιάζουν ισχυρή στατιστική συσχέτιση με τις μεταβολές του όγκου παραγωγής, επομένως με τις διακυμάνσεις του οικονομικού κύκλου (διάγραμμα 6.12). Ενδέχεται, λοιπόν, οι αυξήσεις του 2021-2023 να έχουν κυκλικό -και επομένως πρόσκαιρο- χαρακτήρα.

Διάγραμμα 6.12. Συσχέτιση των μεταβολών της παραγωγικότητας της εργασίας και των μεταβολών του ΑΕΠ (τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2023:2, εποχικά διορθωμένα).

Το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος³ παρουσίασε αύξηση από τον χειμώνα του 2017, μετά από τις θεαματικές μειώσεις που είχαν προηγηθεί κατά τα έτη 2013-2016 (διάγραμμα 6.13). Από το 2010, η μακροχρόνια διακύμανση του μοναδιαίου κόστους εργασίας σε τρέχουσες τιμές πραγματοποιείται περί την οριζόντια τάση του -1% (ευθεία ΚΚ'), και επομένως από μακροχρόνια άποψη είναι σχεδόν αμετάβλητο.

Διάγραμμα 6.13. Ετήσιες % μεταβολές του μοναδιαίου κόστους εργασίας στον επιχειρηματικό τομέα (τρέχουσες τιμές, κινητός μέσος τεσσάρων τριμήνων).

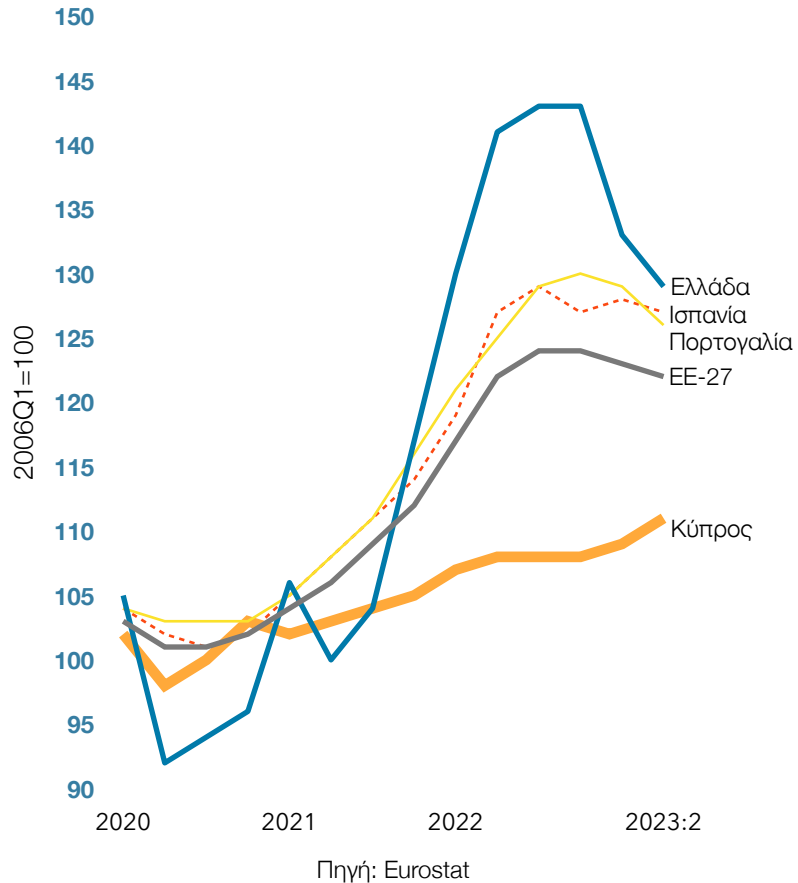
³ Το μοναδιαίο κόστος εργασίας ισούται με τον λόγο του μέσου ονομαστικού ακαθάριστου μισθού προς την παραγωγικότητα της εργασίας.

Στο διάγραμμα 6.14, φαίνεται ότι οι τιμές των κυπριακών εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών μετά την πανδημία αυξήθηκαν με ρυθμούς κατά πολύ μικρότερους από τις τιμές εξαγωγών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτό δείχνει ότι βελτιώθηκε η σχετική ανταγωνιστική θέση της Κύπρου όσον αφορά τις τιμές εξαγωγών (υπό την προϋπόθεση όμως ότι οι διαφορές που φαίνονται στο διάγραμμα δεν επηρεάστηκαν σημαντικά από την σύνθεση των προϊόντων που αποτελούν τις εξαγωγές κάθε χώρας).

Διάγραμμα 6.14.

Τιμές εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών.

Τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2023:2, εποχικά διορθωμένα.

Στο διάγραμμα 6.15, φαίνεται ότι οι διακυμάνσεις του κόστους εργασίας δεν επηρεάζουν τις τιμές εξαγωγών, επομένως δεν έχουν επίπτωση στην ανταγωνιστικότητα τιμής. Έχουν, όμως, επίπτωση στα κέρδη των εξαγωγικών επιχειρήσεων διότι όταν μειώνεται το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος αυξάνονται τα περιθώρια κέρδους -και αντιστρόφως. Αυτές οι διαπιστώσεις δείχνουν ότι οι ισχυρισμοί της εργοδοτικής πλευράς και της κυρίαρχης οικονομικής θεωρίας σύμφωνα με τους οποίους η μείωση των μισθών (και επομένως του μοναδιαίου κόστους εργασίας) πρέπει να επιδιώκεται συστηματικά διότι βελτιώνει την ανταγωνιστικότητα δεν επαληθεύονται από τα στατιστικά στοιχεία στην περίπτωση της Κύπρου.

Οι ίδιες διαπιστώσεις ισχύουν και για τον αποπληθωριστή του ΑΕΠ, δηλαδή για τις τιμές της εγχώριας παραγωγής: η υποτίμηση της εργασίας κατά το 2013-2014 μετατράπηκε μόνο σε μικρό βαθμό σε αποπληθωρισμό με αποτέλεσμα να αυξηθούν τα περιθώρια κέρδους ως προς το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, όχι μόνο για τις εξαγωγικές επιχειρήσεις αλλά και για αυτές που διαθέτουν τα προϊόντα τους στην εγχώρια αγορά (όπως φαίνεται στο διάγραμμα 6.16). Το ίδιο φαινόμενο παρουσιάστηκε και κατά την περίοδο μετά το 2020:2 όταν οι τιμές του ΑΕΠ δεν ακολούθησαν την μείωση του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος αυξάνοντας έτσι την κερδοφορία στο υψηλότερο σημείο της μετά το 2006.

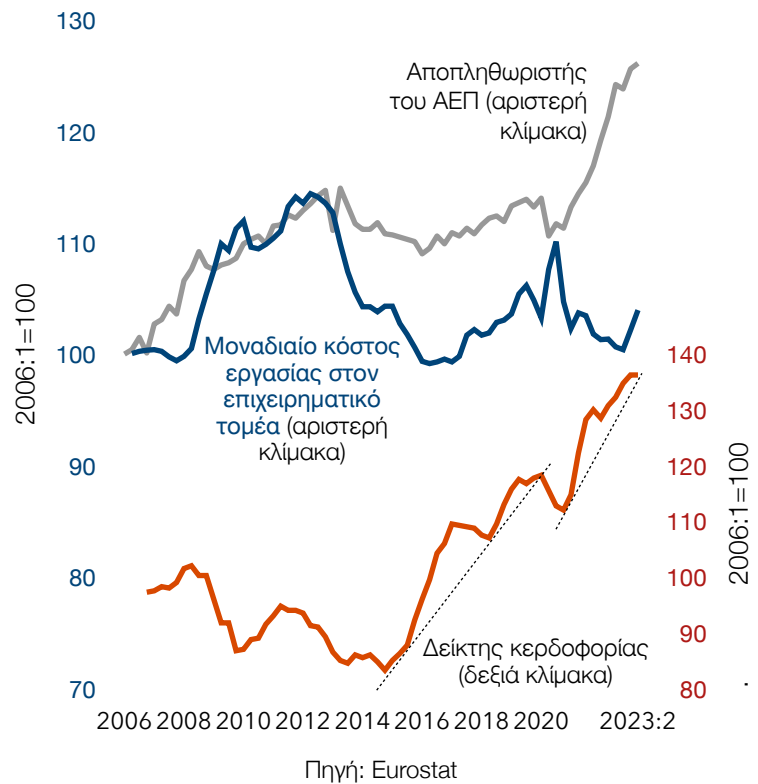

Διάγραμμα 6.15. Τιμές εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών και μοναδιαίο κόστος εργασίας στον επιχειρηματικό τομέα.

Τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2023:2, εποχικά διορθωμένα.

Διάγραμμα 6.16. Αποπληθωριστής του ΑΕΠ, μοναδιαίο κόστος εργασίας και απόδοση κεφαλαίου* στον επιχειρηματικό τομέα.

* Η απόδοση κεφαλαίου είναι δείκτης κερδοφορίας και ισούται με τον λόγο των μικτών κερδών προς το απόθεμα παγίου κεφαλαίου.

Τριμηνιαία στοιχεία της περιόδου 2006:1 έως 2023:2, εποχικά διορθωμένα.

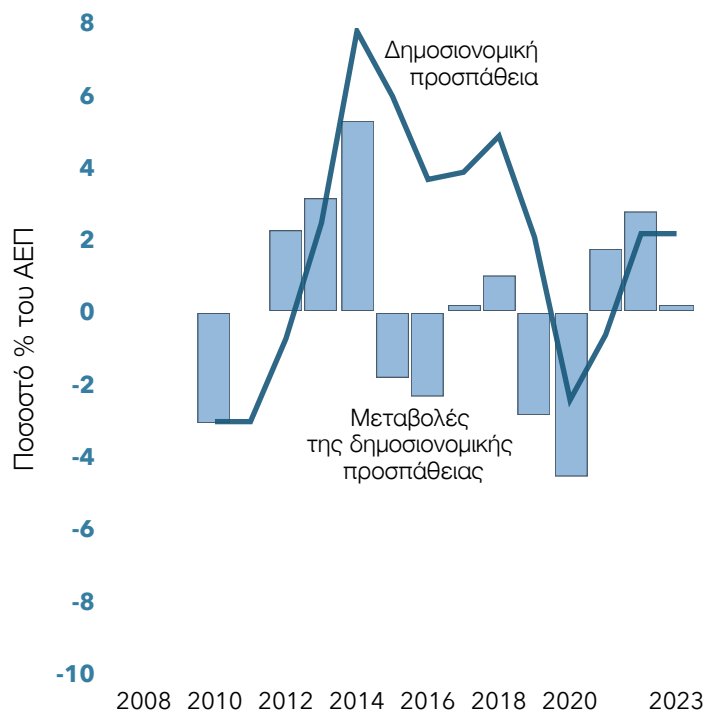
Η δημοσιονομική προσπάθεια και οι ετήσιες μεταβολές της φαίνονται στο διάγραμμα 6.17. (Για τον ορισμό της δημοσιονομικής προσπάθειας βλ. στο μεθολογικό ένθετο).

Η μεταβολή της δημοσιονομικής προσπάθειας επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό τις μεταβολές του ΑΕΠ, και ο ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης και η δημοσιονομική προσπάθεια παρουσιάζουν αρνητική στατιστική συσχέτιση (η ένταση της δημοσιονομικής προσπάθειας επιβραδύνει ή μειώνει το ΑΕΠ, και αντιστρόφως). Το 2020, προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι αρνητικές επιπτώσεις της υγειονομικής κρίσης στην διαδικασία αναπαραγωγής του συστήματος, η δημοσιονομική προσπάθεια χαλάρωσε θεαματικά, κατά 5,2 εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ αντισταθμίζοντας το έλλειμμα ζήτησης που δημιουργήθηκε από την υγειονομική κρίση⁴. Αυτή η χαλάρωση της δημοσιονομικής προσπάθειας συνέβαλε σημαντικά στον κρατικό έλεγχο της οικονομικής κατάστασης στις συνθήκες κατεπείγοντος του 2020 και επέτρεψε στην κοινωνική αναπαραγωγή να διατηρήσει τις βασικές της λειτουργίες ώστε να μπορεί εν συνεχεία να συνεχιστεί και η διαδικασία αξιοποίησης του κεφαλαίου.

Διάγραμμα 6.17.

Η δημοσιονομική προσπάθεια (2010-2023)

Δημοσιονομική προσπάθεια = σωρευτικές μεταβολές του δημοσιονομικού ισοζυγίου ως ποσοστό του δυνητικού ΑΕΠ, διορθωμένες με την επίπτωση του οικονομικού κύκλου, χωρίς τους τόκους).

Πηγή: Annual Macroeconomic Database, Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Ενώ κατά το 2020 η χαλάρωση της δημοσιονομικής προσπάθειας λειτούργησε θετικά για την συγκράτηση της ύφεσης, η έντασή της κατά το 2021-2022 μετρίασε την υπερθέρμανση της οικονομίας (δηλαδή την αύξηση του ΑΕΠ σε επίπεδα υψηλότερα από εκείνο το επίπεδο πέραν του οποίου ευνοούνται ο πληθωρισμός και τα ελλείμματα στο εξωτερικό εμπόριο και στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών).

Συνολικά, επομένως, για την τριετία 2020-2022, ο ρόλος της δημοσιονομικής πολιτικής υπήρξε εξισορροπητικός για την οικονομία, σε μεγάλο βαθμό μέσω της αυθόρμητης

⁴ Χαλάρωση της δημοσιονομικής προσπάθειας σημαίνει ότι για κάθε ένα έτος, το πλεόνασμα του κυκλικά διορθωμένου δημοσιονομικού ισοζυγίου ως ποσοστό του ΑΕΠ είναι μικρότερο από το προηγούμενο έτος.

λειτουργίας των *αυτόματων σταθεροποιητών*⁵. Έτσι, κατά το 2021-2022, δεν συνεχίστηκε η δημοσιονομική χαλάρωση και εμφανίστηκε ένταση της δημοσιονομικής προσπάθειας, η οποία θα πρέπει να αποδοθεί σε μεγάλο βαθμό στην άνοδο του ΑΕΠ η οποία αύξησε τα φορολογικά έσοδα και μείωσε τις κρατικές δαπάνες.

Κατά το 2023, ωστόσο, οι πολιτικές αποφάσεις υπερτερούν της λειτουργίας των αυτόματων σταθεροποιητών, και αυτό φαίνεται στο γεγονός ότι με την μεγάλη επιβράδυνση της οικονομίας, η δημοσιονομική προσπάθεια, αντί να μειωθεί (όπως θα συνέβαινε εάν λειτουργούσαν μόνο οι αυτόματοι σταθεροποιητές), παρέμεινε μεγάλη ωθώντας την οικονομία προς περαιτέρω επιβράδυνση (ή προς την ύφεση). Οι αποφάσεις πολιτικής, λοιπόν, επηρέασαν την δημοσιονομική προσπάθεια του 2023 σε κατεύθυνση που δεν είναι υποβοηθητική της αύξησης του ΑΕΠ ακολουθώντας την ίδια πολιτική που ασκείται και στις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και αναμένεται να συνεχιστεί κατά το 2024.

Δημοσιονομικό ισοζύγιο και δημοσιονομική προσπάθεια

1. Το **τρέχον δημοσιονομικό ισοζύγιο** είναι η διαφορά εσόδων-εξόδων του δημοσίου. Το ύψος του εξαρτάται από το ύψος της παραγωγής: Όταν το ΑΕΠ είναι υψηλό, τα έσοδα είναι αυξημένα, ενώ αντιστρόφως, όταν η οικονομία είναι σε ύφεση, το χαμηλότερο ΑΕΠ συνοδεύεται από μειωμένα έσοδα και αυξημένες δαπάνες οι οποίες πραγματοποιούνται προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι συνέπειες της ύφεσης. Επομένως, το τρέχον δημοσιονομικό ισοζύγιο επηρεάζεται από τις διακυμάνσεις της οικονομίας. Για τον λόγο αυτόν ένα δημοσιονομικό έλλειμμα δεν αντανakλά μόνο τα διαρθρωτικά προβλήματα των δημόσιων οικονομικών (π.χ. αν οι φορολογικοί συντελεστές είναι υψηλοί ή χαμηλοί, ή αν οι δαπάνες για την εκπαίδευση ή την υγεία είναι υψηλές ή χαμηλές κλπ), αλλά αντανakλά επιπλέον και τις διακυμάνσεις του οικονομικού κύκλου.

2. Το **διαρθρωτικό δημοσιονομικό ισοζύγιο**, είναι το δημοσιονομικό ισοζύγιο που έχει διορθωθεί με την επίπτωση του οικονομικού κύκλου και επιπλέον δεν εξαρτάται από έκτακτους παράγοντες που έχουν πρόσκαιρη επίπτωση (όπως π.χ. εφάπαξ δαπάνες ή έσοδα μιας μεμονωμένης χρονικής περιόδου οι οποίες δεν πρόκειται να επαναληφθούν). Ως εκ τούτου, το διαρθρωτικό ισοζύγιο αντανakλά τα δομικά, διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της οικονομίας και την πραγματική, μακροπρόθεσμη ικανότητα της να ισοσκελίζει το δημοσιονομικό ισοζύγιο. Το διαρθρωτικό πρωτογενές δημοσιονομικό ισοζύγιο (πλεόνασμα ή έλλειμμα) υπολογίζεται χωρίς να περιλαμβάνονται στις δαπάνες οι τόκοι. Στο συνολικό διαρθρωτικό ισοζύγιο, αντιθέτως, συνυπολογίζονται οι τόκοι.

3. Η **δημοσιονομική προσπάθεια** είναι μέτρο της ώθησης που δίνει

---

⁵ Οι αυτόματοι σταθεροποιητές είναι λειτουργίες του κρατικού προϋπολογισμού που αντισταθμίζουν τις διακυμάνσεις της οικονομικής δραστηριότητας μιας χώρας μέσω της κανονικής λειτουργίας τους χωρίς πρόσθετη παρέμβαση από την κυβέρνηση ή άλλους υπεύθυνους χάραξης της οικονομικής πολιτικής.

η δημοσιονομική πολιτική στην οικονομία. Ισούται με το σωρευτικό αποτέλεσμα των μεταβολών του πρωτογενούς διαρθρωτικού ισοζυγίου ως ποσοστό του δυνητικού ΑΕΠ (δηλαδή του μέγιστου ΑΕΠ που μπορεί να παραχθεί χωρίς να απολέσει η οικονομία τις ισορροπίες της). Η χρήση των σωρευτικών αντί των ετήσιων μεταβολών του διαρθρωτικού ελλείμματος δικαιολογείται από το γεγονός ότι τα αποτελέσματα της δημοσιονομικής προσπάθειας ενός έτους δεν αφορούν μόνο το εν λόγω έτος αλλά και τα επόμενα έτη.